

RTS

REVISTA DE TREBALL SOCIAL

224 JUNY 2023

Estudis. A fons_ Les migracions internacionals i la família transnacional: una revisió sistemàtica | La conferència de grup familiar: una pràctica participativa en famílies amb infants en risc

Praxis_ Protocol d'intervenció conjunta amb famílies de persones internes als centres penitenciaris. L'experiència del Centre Penitenciari Lledoners | L'acollida en els serveis socials bàsics en municipis petits. Situació actual i propostes de millora

Consell de Redacció

Direcció: Maria Victòria Forns i Fernández

Sotsdirecció: Claudia Maria Anleu Hernández

Secretaria: Mati González Jiménez

Equip de redacció: Maite Boldú Alfonso, Anna López Romero, Sergi Martí i Moreno, Montserrat Pedret Risco i Xavier Pelegrí Viaña

Suport tècnic: Jaume Ferrández Rubió

Consell Assessor Editorial

Ana Alcázar Campos, Universidad de Granada. **Montserrat Bacardit Busquet**, directora de l'RTS (2006-2014). **Beth Bàrbara Sirera**, Ajuntament de Barcelona. **Àngel Gabriel Belzunegui Eraso**, Universitat Rovira i Virgili. **Joaquim Brugué Torruella**, Universitat de Girona. **Annamaria Campanini**, Università degli Studi di Milano-Bicocca (Itàlia). **Rosa M. Carrasco Coria**, Institut Català de la Salut. Directora de l'RTS (2018-2022). **Maria Dolors Comas d'Argemir i Cendra**, Universitat Rovira i Virgili. **Cristina De Robertis**, autora i docent (França). **Teresa Facal Fondo**, Universidad de Santiago de Compostela. **Josefa Fernández Barrera**, Universitat de Barcelona. **Rosa Maria Ferrer Valls**, directora de l'RTS (2014-2018). **Josefa Fombuena Valero**, Universitat de València. **Pilar Fransitorra Brase**, directora de l'RTS (1968). **Marga Garcia Canela**, Institut Català de la Salut. **Víctor Manuel Giménez-Bertomeu**, Universitat d'Alacant. **Carme Guinovart Garriga**, Hospital Universitari de la Santa Creu de Vic. **Soraya Hernández Moscoso**, Hospital Sant Joan de Déu de Barcelona. **Francisco Idareta Goldaracena**, Universidad Pública de Navarra. **Maria Tereza Leal Cavalcante**, Universitat de Barcelona. **Silvana Martínez**, Federación Internacional de Trabajo Social - FITS (Argentina). **Francesca Masgoret Llardent**, directora de l'RTS (1965-1968). **M^a Teresa Massons Rabassa**, directora de l'RTS (1998-2002). **Miguel Miranda Aranda**, Universidad de Zaragoza. **Xavier Miranda Ruche**, Universitat de Lleida. **Carlos Montaña Barreto**, Universidade Federal do Rio de Janeiro (Brasil). **Laura Morro Fernández**, Parc Salut Mar de Barcelona. **Belén Parra Ramajo**, Universitat de Barcelona. **Enrique Pastor Seller**, Universidad de Murcia. **Francina Planas Vilella**, Vinle. Associació per la Recerca i l'Acció Social. **Laura Ponce de León Romero**, Universidad Nacional de Educación a Distancia. **Esther Raya Diez**, Universidad de La Rioja. **Enrique Raya Lozano**, Universidad de Granada. **Elena Requena Varón**, Universitat Ramon Llull. **David Rodríguez Abellán**, membre de la Junta del Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. **Vicenta Rodríguez Martín**, Universidad de Castilla-La Mancha. **Montserrat Rovira Jarque**, Ajuntament de Barcelona. **Glòria Rubiol González**, directora de l'RTS (1969-1975). **Emma Sobremonte de Mendicuti**, Universidad de Deusto. **Octavio Vázquez Aguado**, Universidad de Huelva. **Teresa Zamanillo Peral**, Universidad Complutense de Madrid.

Equip de revisió externa de l'RTS 224

Montse Burgués Burgués, Departament de Justícia. Generalitat de Catalunya. **Xavier Casademont Falguera**, Universitat de Girona. **Ferran Cortès Izquierdo**, Universitat de Barcelona. **Josefa Fernández Barrera**, Universitat de Barcelona. **Núria Fustier Garcia**, Universitat de Barcelona i CoopSoc: Laboratori d'Idees Socials. **Sergio García García**, Universidad Complutense de Madrid. **Anna Mata Romeu**, Universitat de Lleida. **Magda Purroy Montull**, Universitat de Barcelona. **Elena Requena Varón**, Universitat Ramon Llull. **Clara Riera Sans**, Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet. **Mercè Riquelme Olivares**, Institut Català d'Oncologia. **Ana Isabel Vázquez Cañete**, Universitat de València.

Disseny i maquetació: Carme Guri Feliu

Correcció i traducció: Núria Saurina Eudaldo

Traducció i correcció anglès: Nicholas G. Charles Colomina

Impremta: Sprint Copy

Dipòsit legal: B-19535/1968

ISSN: 0212-7210 - **ISSNe:** 2339-6385

Edita: Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya

Portaferrissa 18, 1r 1a - 08002 Barcelona. Tel. 93 318 55 93

Adreça electrònica: rts@tscat.cat - **Web:** www.revistarts.com

Junta de Govern del Col·legi

Degana: Conchita Peña Gallardo. **Vicedegana:** Mercè Civit Illa. **Secretari:** David Rodríguez Abellán. **Viceresorera:** Meritxell Ortiz Conca. **Tresorera:** Laura Morro Fernández. **Vicedegana de Lleida:** Irene Gardeñes Ruz. **Vicedegana de Girona:** Mònica Franco Vallejo. **Vicedegana de Tarragona:** Emma Pérez Pla. **Vicedegana de Manresa i Catalunya Central:** Alicia Fernández Prieto. **Vicedegana de Terres de l'Ebre:** Neus Jové Edo. **Vocals:** Francina Planas Vilella, Àdam Benages Nozal, Judit Rodríguez Moreno i Paula Bertomeu Sancho.

L'equip de redacció no s'identifica necessàriament amb el contingut dels articles publicats.

Sumari

Editorial

Consell de Redacció _____ 5

Editorial convidat

Postcovid

Maria Teresa Massons Rabassa _____ 11

Estudis. A fons

Las migraciones internacionales y la familia transnacional:
una revisión sistemática

Paula Rodríguez-Lobato i Mario Millán-Franco _____ 15

La conferencia de grupo familiar: una práctica participativa en familias
con niños en riesgo

Ricardo Ramos Gutiérrez _____ 49

Praxis

Protocol d'intervenció conjunta amb famílies de persones internes
als centres penitenciaris. L'experiència del Centre Penitenciari
Lledoners

*Jordi Enjuanes Llop, Alberto Caballero Marcos
i Alba Porras Cejudo* _____ 71

L'acollida en els serveis socials bàsics en municipis petits.

Situació actual i propostes de millora

*Raquel Beltrán Zurita, Laia Puig Casulleras, Judit Sala Carbonés,
Gemma Soler Pujals i Blanca Vilaregut Prat* _____ 87

Ressenyes

Els infants i el bon tracte _____ 105

*El arte del Trabajo Social: Una iconografía de Óscar Cebolla Bueno*__ 109

Violència masclista: Una guia per a intervindre-hi _____ 113

Normes per a la presentació d'articles a l'RTS _____ 117

Compromís ètic de l'RTS _____ 127

Editorial

Consell de Redacció de la *Revista de Treball Social* (RTS)

Els recorreguts que segueixen les polítiques socials són, en moltes ocasions, atzarosos, oportunistes i, fins i tot, poc creïbles. No per això hem de perdre l'esperança que arribin a bon port si les demandes són tingudes per necessàries i urgents per un gran nombre de persones afectades, més encara si venen avalades per criteris experts. Això és el que recentment s'ha esdevingut amb una antiga promesa que aborda un dels grans problemes i ineficàcies que pateixen des de fa temps molts usuaris del sistema de serveis socials.

Per als lectors de l'RTS que ens segueixen des de les diferents comunitats autònomes de l'Estat espanyol o des d'altres països i fins i tot continents, hem de dir que ens referirem a una vella aspiració de la comunitat autònoma de Catalunya però que també pot donar-se en els respectius territoris dels lectors. Amb aquesta presumpció d'universalitat ens hi referim alhora que demanem excuses per la particularitat ineludible que suposa l'anàlisi que exposem.

El 21 febrer d'enguany, el Govern de la Generalitat de Catalunya finalment va aprovar el desplegament territorial de l'atenció integrada social i sanitària. El dit acord fa referència a la vella aspiració d'integrar els dos sistemes, el social i el sanitari, per atendre de la millor manera possible les persones grans, amb discapacitat, amb malalties mentals i, en general, totes les persones amb necessitats complexes.

Si diem que es tracta d'una vella aspiració és perquè, a més del programa Vida l'any 1984 i el PRODEP (Programa per a l'impuls i l'ordenació de l'autonomia personal i l'atenció a les persones amb dependències) l'any 2005, en els darrers nou anys hem conegut el PIAIS (Pla interdepartamental d'atenció i interacció social i sanitària), l'any 2014, i el PAISS (Programa d'atenció integral social i sanitària), el 2019. Tanmateix, la pandèmia de la covid va posar en evidència com la desconexió entre ambdós sistemes causava un greuge esgarrifós en algunes residències de gent gran, la qual cosa va suposar que a l'abril del 2020 passessin a ser intervingudes pel Departament de Salut.

Aquesta atenció fragmentada entre els dos departaments que fins ara s'està produint té un impacte negatiu en els resultats, tant de salut com en el benestar de les persones, atès que pot haver-hi duplicitat dels recursos com també una mala experiència d'atenció percebuda per les persones ateses, pel seu entorn cuidador i pels professionals que les atenen. Hi ha persones que en el darrer any han rebut l'atenció de fins a trenta professionals diferents, sovint no coordinats entre si. Per tant, amb l'atenció integral social i sanitària, l'objectiu que es persegueix és oferir una atenció més centrada en la persona, amb un sistema de valoració i

un pla d'atenció únics. Això implica que la persona en qüestió no haurà d'explicar diferents vegades i a diferents interlocutors quina és la seva situació.

A més, es pretén fomentar el model de gestió de cas, que implica que cada persona disposi d'un interlocutor únic que sigui qui organitzi la resposta entre els diferents dispositius i professionals. Aquests gestors de cas –que tant poden ser de l'àmbit de la salut com dels serveis socials– es coordinaran amb els equips d'atenció primària d'ambdós sistemes, així com amb altres professionals que hi hagin d'intervenir. El gestor del cas es cuidarà també de la gestió tant de l'ingrés com de l'alta en els diferents centres hospitalaris.

A diferència dels altres programes que s'han enumerat més amunt, en els quals es tractava de promoure experiències de prova primer fent assajos a petita escala, en l'actual es parteix d'una realitat en la qual ja s'han detectat un centenar d'iniciatives d'atenció integrada a tot Catalunya, d'entre les quals s'han elegit les set que s'han considerat més madures per poder-les consolidar i que serveixin d'exemple. Aquestes corresponen als àmbits territorials d'Ampostà, el Prat de Llobregat, Barcelona, Manresa, Osona, Garrotxa/Ripollès i el Gironès. L'elecció respon al fet que ja tenien experiències prèvies en l'entorn domiciliari i comunitari, i l'objectiu és arribar arreu del territori a finals del 2024. El desplegament en aquests set territoris ha de servir també per avaluar les diferents experiències i poder fer un desplegament territorial segons les necessitats de cada zona.

Aquest desplegament anirà en paral·lel als treballs de creació d'un ens anomenat Agència d'Atenció Integrada Social i Sanitària, que ha de ser qui doni cobertura i homogeneïtat a tots els territoris de Catalunya, amb una direcció diferent en cada regió, però amb una gestió única que permeti convertir experiències pioneres i innovadores en sistèmiques. Es confia que la normativa que ha de garantir-ne la creació es pugui començar a tramitar al Parlament a la tardor. A més, també s'ha d'avançar en els sistemes d'informatització dels dos àmbits, el social i el sanitari, per tal que tots dos puguin accedir a la informació de les persones que atenen.

Els set territoris elegits són demogràficament i socialment diferents, per la qual cosa és evident que aplicar a tot arreu la mateixa plantilla portaria al fracàs. La igualtat efectiva d'un ciutadà d'un d'aquests territoris amb un d'un altre no dependrà del fet que a tot arreu es faci el mateix, sinó que, sabent que els problemes són els mateixos però les realitats són diferents, caldrà aplicar solucions específiques. Aquesta flexibilitat serà clau i la determinarà la futura agència que governarà una diversitat de respostes per al conjunt del país, sense una mirada jacobina i centralista de l'atenció integrada.

Els consellers Balcells i Campuzano, en ser preguntats pel fet que anteriorment s'havien presentat iniciatives similars per part del Govern que no havien arribat a bon fi, van defensar en la presentació que aquesta vegada era la definitiva, que aquest cop no es presenta un pla pilot sinó l'aplicació efectiva d'aquesta atenció integrada en set territoris concrets,

i van voler destacar la transcendència del fet que els dos departaments estiguin treballant en la mateixa direcció.

Per tot això, el Consell de Redacció de l'RTS ens congratulem que s'hagi donat un pas molt important per tal de fer efectiva i, en la mesura del possible també extensiva, l'atenció integrada social i sanitària a Catalunya. Valorem molt positivament l'esforç d'ambdós departaments per fer-ho possible, així com felicitem els i les professionals del treball social d'ambdós àmbits que han contribuït amb el seu esforç al fet que les persones que atenen siguin les que realment surtin beneficiades d'aquesta acció política.

Editorial

Editorial Board of the *Social Work Journal* (RTS)

In The pathways that social policies follow are commonly haphazard, opportunistic and even scarcely believable. This does not mean we need to despair about whether these policies will come to fruition as long as the demands made by a large portion of the individuals affected are viewed as indispensable and urgent. This is particularly true if these demands are assessed according to expert criteria. This situation has recently applied to an old promise that addresses one of the major issues and inefficiencies that many users of the social services system have been putting up with for a long time.

For readers of RTS who follow us from the various autonomous communities of Spain, from other countries or even from other continents, we should note that we are referring to an old ambition held by the Autonomous Community of Catalonia, but one which may also be replicated in the relevant regions of our readership. Despite our presumption that this issue may apply universally across the board, at the same time we must acknowledge that the analysis we are setting out deals with an obvious specific context.

On 21 February this year, the Government of Catalonia finally approved the implementation throughout the autonomous community of Integrated Social Assistance and Healthcare. The agreement concerns the old ambition of integrating the two systems: social assistance and healthcare. The aim of this is to deliver the best level of care possible for the elderly, persons with a disability or mental illness and, generally, all individuals who have complex needs.

Notwithstanding the existence of the Vida (life) programme from 1984 and the ProdeP (programme for the promotion and organisation of personal autonomy and care for persons with dependencies) from 2005, if we are stating that it is an old aspiration this is because over the past nine years we have also seen the PIAIS (Inter-ministerial Plan for Health and Social Interaction and Care) from 2014 and the PAISS (Comprehensive Health and Social Care Programme) from 2019. Even so, the Covid pandemic shed a light on how the disconnect between both systems was causing a horrifying grievance in a number of care homes for the elderly. Consequently, in April 2020, they were taken over by the Catalan Ministry of Health.

This fragmented care between the two ministries that has existed up to now brings about a detrimental effect on outcomes in terms of both the health and the wellbeing of people. This is because there may be duplication of the resources put forward, in addition to the perception of a poor care service on the part of users, those within their care setting

and the professionals specifically delivering the care. Some people over the past year have received care from as many as thirty different professionals, often with no coordination between them. Consequently, the aim of comprehensive social assistance and healthcare is to offer care that focuses more on the service user thanks to a single care plan and personal assessment system. This means that the person in question will not need to explain their situation various times to different agents.

Moreover, the aim is also to promote the individual case-based management model, whereby each individual benefits from a sole agent organising the response provided by the various units and professionals. These case managers – who may be from the health or the social service sphere – coordinate with the primary care teams from both systems, as well as with other professionals whose services are required. The case manager will also take responsibility for management of admission to and discharge from the various hospital services.

Unlike the other programmes referred to above, where the aim is to foster experimental experiences by starting with small scale trials, the current system is based on a reality in which over one hundred integrated care initiatives have been identified throughout Catalonia. From these, the seven that have been deemed the most firmly established to be able to build on have been chosen as they will serve as an example. These relate to the areas of Amposta, El Prat de Llobregat, Barcelona, Manresa, Osona, Garrotxa/Ripollès and El Gironès. The choice is due to the fact that prior experiences had already been gained from the home and community spheres, and the aim is to cover the whole autonomous community by late 2024. Implementation in these seven areas must allow for the assessment of the various experiences and make it possible to deploy the programme in each area based on local needs.

The implementation of this scheme will unfold in parallel to efforts to set up an organisation named the Integrated Social Assistance and Healthcare Agency, the purpose of which is to provide coverage in all areas of Catalonia homogeneously, with separate management units in each region, albeit under a unique management team that will allow pioneering, innovative experiences to become systematic ones. It is expected that discussions will begin in parliament on the enactment of the regulation to assure the establishment of this agency in the autumn. In addition, progress must be made on the systems for the computerisation of the health and social spheres so information about the service users can be accessed from both.

The seven areas chosen are socially and demographically different; therefore, it is clear that applying the same scheme across each of them would lead to failure. Achieving effective equality between a citizen from one of these areas and one from another is not reliant on the same actions being carried out in all of them; instead, the issue is to be aware that the problems are the same but the realities are different, meaning that specific solutions will need to be provided. This flexibility will be decisive and it shall be determined by the future agency which will oversee a host of re-

sponses for Catalonia as a whole, without forming a centralised, Jacobin perspective of integrated care.

When asked why similar initiatives had been presented by the Catalan Government previously but had not seen the light of day, during the presentation ministers Balcells and Campuzano asserted that this scheme would deliver the definitive opportunity. This time, it is not a pilot plan that is being presented; rather, this integrated care scheme is actually being set up in seven areas. They also wished to highlight the significance of the fact that both ministries were working towards the same goal.

As a result, we at the Editorial Board of RTS would like to celebrate that a huge step has been taken in order to deliver – and to the extent possible extend – Integrated Social Assistance and Healthcare in Catalonia. We highly acclaim the endeavours of both ministries to make this happen, and we would also like to praise the social work professionals from both spheres who have worked hard to ensure that the service users they care for are the individuals who truly benefit from this political initiative.

Editorial convidat

Postcovid

Maria Teresa Massons Rabassa

Membre del Consell Assessor Editorial de l'RTS

El Consell de Redacció em va demanar si podia ser membre del Consell Assessor de l'RTS. Vaig acceptar perquè crec que la meua experiència dirigint la revista, tot i que ja fa anys, encara pot ser útil. També em van demanar escriure un editorial. Escriure per a l'RTS és un repte que agraeixo i que intentaré complir.

Actualment som en un període postcovid. Fàbriques i botigues funcionen amb normalitat. Hi ha espectacles de masses, el turisme ha retornat, les exportacions de mercaderies creixen. Tot torna al que era abans de l'any 2020.

El principi del llarg temps de covid amb quarantenes i la necessitat de romandre a casa va ser molt difícil per a molta gent i per a molts serveis. Recordo que tallers i fàbriques proporcionaven respiradors fent mans i mànigues, moltes persones cosien mascaretes i per WhatsApp arribaven consells per confeccionar-les. La consigna per a la població en general era "QUEDEU-VOS A CASA!".

I sí, ens hi vam quedar, però on van anar les persones sense sostre? Els serveis socials i els seus professionals sens dubte van patir un gran estrès, hi havia necessitats agudes i urgents i no hi havia mitjans per atendre-les. Gestionar la consecució de recursos és part de la nostra tasca. Però, com es fa quan la consigna general és "tancar"? Moltes persones amb feines precàries, com ara les que tenien cura de persones grans, es van quedar sense feina i sense cap possibilitat d'ERTE. Com s'ho van fer les Kellys que treballaven a hotels que van tancar, sovint amb contractes temporals?

Quines estratègies i tècniques es van posar en marxa en una situació d'emergència general? Una companya em va explicar que les entrevistes que normalment es feien al despatx van esdevenir telefòniques (quasi com quan fem una reclamació a una empresa) i que resultava impossible treballar adequadament. Una altra companya que atenia refugiats em va explicar que continuaven dormint en habitacions atapeïdes i les mascaretes van trigar a arribar per a professionals i usuaris. Segur que hi ha moltes més històries i, ben segur, molt per aprendre.

L'esforç dels serveis de salut va ser reconegut i apreciat i era present a tots els mitjans de comunicació. Recordeu els aplaudiments al balcó cada tarda? Després es va començar a parlar de les escoles i de les dificultats dels mestres per continuar ensenyant, atès que no solament calia fer servir ordinadors, és que moltes famílies ni els podien pagar ni tenien condicions

per utilitzar-los. Com s'ho havia de fer una família immigrant que vivia rellogada a una habitació i tenia poc domini de la llengua?

Les residències de gent gran són serveis socials amb una gran implicació amb els serveis de salut per la fragilitat dels usuaris. Se'n va parlar molt, evidentment, i van quedar de relleu els dèficits de coordinació entre serveis socials i de salut.

Però l'atenció a la gent gran és només una part dels serveis socials, que són necessaris quan la vida d'una persona o família queda greument alterada per diverses circumstàncies.

Potser perquè els serveis socials són la part més nova dels serveis públics de benestar, potser perquè atenen persones vulnerables, algunes molt vulnerables: persones que "no compten", que sovint ni voten, que són down and out en terminologia anglesa. Sí, potser per tot això, no omplim diaris, sovint no estem presents als mitjans de comunicació.

De l'estrès de la covid i els serveis socials no se'n parla, ni se n'ha parlat. Només hi ha silenci. Pel que fa a l'actuació durant la pandèmia són invisibles. Sembla que no hagi passat res. Necessitem saber i parlar-ne.

Normalitat és ser present i visible.

Estudis. A fons

Les migracions internacionals i la família transnacional:
una revisió sistemàtica

Paula Rodríguez-Lobato i Mario Millán-Franco

La conferència de grup familiar: una pràctica participativa
en famílies amb infants en risc

Ricardo Ramos Gutiérrez

Les migracions internacionals i la família transnacional: una revisió sistemàtica¹

International migration and the transnational family: a systematic review

Paula Rodríguez-Lobato²

ORCID: 0009-0006-4007-2860

Mario Millán-Franco³

ORCID: 0000-0002-5536-7139

Recepció: 08/11/22. Revisió: 13/03/23. Acceptació: 16/03/23

Per citar: Rodríguez-Lobato, Paula, i Millán-Franco, Mario. (2023). Les migracions i la família transnacional: una revisió sistemàtica. *Revista de Treball Social*, 224, 15-48. <https://doi.org/10.32061/RTS2023.224.01>

Resum

L'era de la globalització ha afavorit les migracions internacionals. Els estudis actuals sobre aquest tema han començat a implementar l'enfocament del transnacionalisme. Així, s'està investigant no només la influència dels migrants sobre el lloc de destinació, sinó també les relacions que es produeixen a distància amb el lloc d'origen. En aquest sentit, la família s'ha convertit en l'eix principal de les recerques sobre migracions i transnacionalisme. Per tant, en aquest estudi s'ha dut a terme una revisió bibliogràfica sistemàtica amb l'objectiu d'analitzar l'estat de la qüestió respecte a les famílies des de l'enfocament del transnacionalisme. Els resultats han estat dividits en dos blocs temàtics: "Bloc 1. Reflexions entorn de la noció de transnacionalisme: un concepte ampli vinculat a la migració" i "Bloc 2. La família transnacional: una aproximació a la seva conceptualització". Es conclou que el transnacionalisme constitueix un enfocament especialment rellevant en l'estudi de les migracions internacionals. No obstant això, la família transnacional ha estat representada des dels paràmetres

1 Agraïments: II Premis als millors TFG i TFM en Igualtat, Diversitat i Acció Social de la Universitat de Màlaga. Premi al millor Treball de Fi de Màster en Diversitat Etnocultural (migracions internacionals i multiculturalitat).

2 Treballadora social. Graduada en Treball Social per la Universitat de Màlaga. Màster en Investigació i Intervenció Social i Comunitària. prodriguez.lobato@gmail.com

3 Doctor per la Universitat de Màlaga, graduat en Treball Social, professor ajudant doctor (acreditat contractat doctor) de l'Àrea de Treball Social i Serveis Socials de la Universitat de Màlaga. Autor de correspondència. mmillan@uma.es

del model de família tradicional i en concordança amb els rols de gènere vigents. Es planteja la necessitat d'elaborar recerques amb una perspectiva més àmplia de la realitat social que versin sobre aquesta temàtica. Aquest article té l'afany de constituir-se com una guia d'assessorament per als interventors socials (especialment per als treballadors socials) en la seva praxi amb el col·lectiu de persones immigrants i, concretament, amb les famílies transnacionals.

Paraules clau: Transnacionalisme, migracions internacionals, globalització, família transnacional.

Abstract

The age of globalisation has favoured international migration. Current studies on this topic have begun adopting the transnationalism approach. Accordingly, not only is the influence of migrants on the destination location being investigated; the relationships that occur at a distance with the place of origin are being examined also. In this respect, the family has come to form the core component of research on migration and transnationalism. Therefore, in this study, a systematic bibliographical review has been carried out to analyse the situation with regard to families from the transnationalism perspective. The findings have been divided into two subject blocks: "Block 1. Reflections on the notion of transnationalism: a broad concept linked to migration"; and "Block 2. The transnational family: an approach to its conceptualisation". It is concluded that transnationalism provides an especially relevant approach in the study of international migration. However, the transnational family has been represented based on the parameters of the traditional family model and in keeping with current gender roles. The need to conduct research covering a broader perspective of the social reality, which addresses this issue, is considered. This paper aims to serve as an advisory guide for social agents (particularly social workers) in their work with migrants and, specifically, with transnational families.

Keywords: Transnationalism, international migration, globalisation, transnational family.

Introducció⁴

El fenomen dels moviments migratoris ha tingut lloc al llarg de tota la història de la humanitat i està estretament relacionat amb el progrés de la societat (Castillo i Reguant, 2017). Les migracions han estat promogudes per diferents factors. No obstant això, pot destacar-se una causa que ha estat present en totes les èpoques. Concretament, el desig de prosperar i obtenir unes condicions de vida millors. Les migracions actuals també comparteixen aquest factor com a desencadenant per desplaçar-se. A tot això cal afegir l'establiment de l'era de la globalització des de finals del segle xx. En conseqüència, la globalització ha permès la transnacionalització dels vincles afectius i de les relacions. Aquestes condicions han impulsat la mobilitat de persones entre diferents parts del món (Arce, 2018). En aquest sentit, d'acord amb l'Organització Internacional de les Migracions, en l'actualitat hi ha, aproximadament, un total de 257,7 milions de persones que s'han traslladat a l'estranger, és a dir, un 3,4% de la població mundial (Loterio-Echeverri i Pérez, 2019). A més, tots aquests fets han cobrat una elevada importància a escala internacional, la qual cosa ha influït notablement en la creació de polítiques sobre aquest tema (Benlloch-Doménech i Barbé-Villarubia, 2020).

Tradicionalment, la majoria de les recerques sobre les migracions han posat el focus d'atenció en els efectes i conseqüències que aquests desplaçaments tenen sobre la societat de destí. No obstant això, la perspectiva del transnacionalisme en els estudis dels moviments migratoris implica matisos que cal tenir en compte (Rivero, 2017). D'aquesta manera, l'elaboració de recerques des d'aquest enfocament ha afavorit la comprensió de les característiques dels moviments migratoris actuals (Dalouh i Soriano, 2020). Això ha permès demostrar que els immigrants no només estan inserits en el lloc de destinació, sinó que alhora continuen tenint presència en el lloc d'origen (Rivero, 2017). De fet, el progrés de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) ha afavorit la connexió i el suport a distància entre les persones migrants i els seus familiars que romanen en el lloc d'origen (Ballaret et al., 2022; Millán-Franco et al., 2019).

Nombrosos estudis relacionats amb les migracions internacionals han explorat el grau de benestar experimentat per les persones immigrants i la seva família (Parella i Speroni, 2018). Així mateix, la presència de suport familiar contribueix en gran manera a la satisfacció vital de les persones que emigren (Hombrados-Mendieta et al., 2016). D'aquesta manera, les famílies es constitueixen com una peça fonamental i com la institució que ha cobrat més importància en el context migratori transnacional. Per tant, la família transnacional s'ha convertit en un objecte d'estudi de gran interès per a la comunitat científica (Fernández-Hawrylak i Heras, 2019). Lluny de ser una qüestió fútil, el coneixement en profunditat d'aquesta

4 En aquest treball es pretén emprar un llenguatge inclusiu. No obstant això, en algunes ocasions s'ha fet ús del masculí de manera genèrica, seguint el principi d'economia lingüística.

tipologia familiar és d'especial rellevància per als interventors socials (v. gr. treballadors socials, psicòlegs socials) en la seva labor d'integració de les persones immigrants (Engels i Heidenreich, 2014; Giralt, 2015). Segons Lacomba (2020), les pioneres del treball social contemporani (v. gr. Jane Addams, Mary Richmond) van assumir un rol clau en l'atenció i protecció dels drets dels migrants al començament del segle xx. En aquest sentit, en paraules de Carreño-Paredes et al. (2020), el treball social es troba profundament vinculat amb els drets humans sobre la base dels seus principis i formes d'intervenció, generant grans aportacions en termes de dignitat entre les poblacions vulnerables (v. gr. migrants internacionals). D'aquesta manera, segons Lacomba (2021):

El vincle entre el treball social i la immigració es troba estretament associat a l'origen mateix de la professió. En bona part, la immigració contemporània i el treball social es van desenvolupar en el mateix medi i podria parlar-se, fins i tot, d'una certa simbiosi (p. 407).

Dit això, s'ha establert com a objectiu principal d'aquest estudi analitzar l'estat de la qüestió respecte a les famílies dins de l'enfocament del transnacionalisme. Així mateix, s'han fixat tres objectius específics. Per fer-ho, s'ha dut a terme una revisió bibliogràfica sistemàtica de documents científics que versen sobre aquesta temàtica. En l'apartat de resultats s'ha inclòs la informació més rellevant extreta del procés de cerca de literatura científica. Els resultats han estat estructurats en blocs i línies temàtiques. Finalment, s'ha desenvolupat la discussió i les conclusions de l'estudi. Sobre la base dels aspectes assenyalats, aquest article té l'afany de constituir-se com una guia d'assessorament per als interventors socials (especialment per als treballadors socials) en la seva praxi amb el col·lectiu de persones immigrants i, concretament, amb les famílies transnacionals.

Pregunta de recerca

Quin és l'estat de la qüestió respecte a les famílies dins de l'enfocament de les migracions transnacionals?

Objectius

Objectiu general

Analitzar l'estat de la qüestió respecte a les famílies des de l'enfocament del transnacionalisme.

Objectius específics

- Examinar la noció de transnacionalisme i la seva vinculació amb les migracions internacionals.

- Mostrar l'impacte psicosocial produït en les famílies transnacionals a conseqüència del desplaçament a l'estranger d'un o diversos membres que les constitueixen.
- Descobrir els processos que s'originen dins de la dinàmica de la família transnacional.

Mètode

S'ha emprat el mètode de la revisió bibliogràfica sistemàtica. La revisió bibliogràfica sistemàtica constitueix una modalitat de recerca científica basada en la recopilació d'informació destacada existent sobre un objecte d'estudi concret. Aquest tipus de recerca s'erigeix com un estudi en si mateix, ja que es regeix pels mateixos principis que qualsevol altre tipus de recerques: plantejament d'una pregunta de recerca, recollida de dades i exposició de conclusions (Guirao-Goris et al., 2008). D'aquesta manera, aquesta revisió s'ha desenvolupat al llarg de tres fases, consensuades per tots dos investigadors, proposades per Peña (2010):

- *Primera fase. Fase de recerca documental:* Es tracta del procediment en el qual es busquen i es trien els documents relatius a la temàtica a investigar.
- *Segona fase. Fase de lectura i registre d'informació:* Implica la lectura dels textos seleccionats. Així mateix, en aquesta fase s'extreuen les idees principals de cadascun d'ells.
- *Tercera fase. Fase de producció del text escrit:* Elaboració del document que recull de manera sintetitzada les idees extretes en la fase anterior. En aquesta fase també s'inclouen les conclusions a què s'ha arribat a partir del conjunt d'extractes.

Pel que fa a la cerca de textos científics, s'han emprat diverses bases de dades que recullen documents relatius a les diferents àrees de l'àmbit de la recerca i intervenció social i comunitària. Amb això s'ha pretès obtenir una visió integral del fenomen objecte d'estudi. Concretament, les bases de dades triades van ser Scopus, ÍNDICES-CSIC, Social Services Abstracts i PsycInfo.

De la mateixa manera, s'ha dut a terme una cerca emprant descriptors tant en castellà com en anglès. S'ha inclòs aquest segon idioma per ser el llenguatge en el qual es produeix la major part de la literatura científica. S'han utilitzat els descriptors "transnacionalismo", "migración", "familia", "transnacional", "transnationalism", "migration", "transnational" i "family". Concretament, s'ha seleccionat l'operador booleà "AND" per combinar durant la cerca els descriptors esmentats.

Quant als criteris d'inclusió, s'han triat documents científics vinculats al transnacionalisme⁵ i, concretament, a la família transnacional publi-

5 En paraules de Chávez (2018):

El transnacionalisme com a activitat implica no només les persones migrants, sinó també les institucions o empreses que, de manera simultània, incideixen en més d'un país; per a la

cats en anglès i castellà des del 2016 fins al 2021. Es va fer servir aquest criteri amb l'objectiu de seleccionar publicacions recents i, per tant, amb una elevada concordança conforme a la realitat social actual. S'han seleccionat publicacions nacionals i estrangeres. De la mateixa manera, es va optar perquè aquests versessin sobre aspectes relacionats amb la recerca i/o la intervenció psicosocial. Sobre la base de la lectura de cada títol, si es va estimar potencialment útil conforme als objectius de l'estudi, se'n va llegir el resum i, en última instància, es van accedir a les produccions completes més concordes als fins de la recerca. Per tant, s'evidencien com a criteris d'exclusió totes aquelles publicacions que no compleïssin amb els requisits anteriorment esmentats. Concretament, documents científics que no estiguessin escrits ni en castellà ni en anglès, que estiguessin publicats amb anterioritat al 2016, que no fossin pertinents respecte a l'objecte d'estudi i que no es trobessin en les bases de dades científiques anteriorment citades. Es va desenvolupar un garbellat entre un total de 1.617 publicacions trobades en les bases de dades en funció dels criteris esmentats. Això ha donat lloc a una selecció de 55 documents científics. La revisió final d'aquest estudi s'ha recolzat en la Declaració PRISMA 2020 per a revisions sistemàtiques (Page et al., 2021).

Una vegada seleccionats els documents, s'han extret les idees més rellevants de cadascun d'acord amb els objectius marcats en aquest estudi. Posteriorment, s'han sintetitzat i estructurat en dos blocs temàtics. A causa de l'elevada quantitat de resultats obtinguts en relació amb un dels blocs, aquest s'ha subdividit al seu torn en línies temàtiques. Aquesta subdivisió s'ha fet per oferir una precisió superior en l'exposició d'aquest bloc. Durant la recerca es van atendre els requisits ètics i de conducta professional de la disciplina del treball social, especialment els recollits en el Codi Deontològic del Treball Social i en el Llibre Blanc del títol de grau en Treball Social (Consejo General del Trabajo Social, 2012; Giménez, 2014). A continuació, es presenten quatre taules i cinc figures que recullen els resultats de cada cerca duta a terme, incloent-hi el nom de l'autor/a, el títol, l'any de publicació i la base de dades de la qual l'obra ha estat extreta:

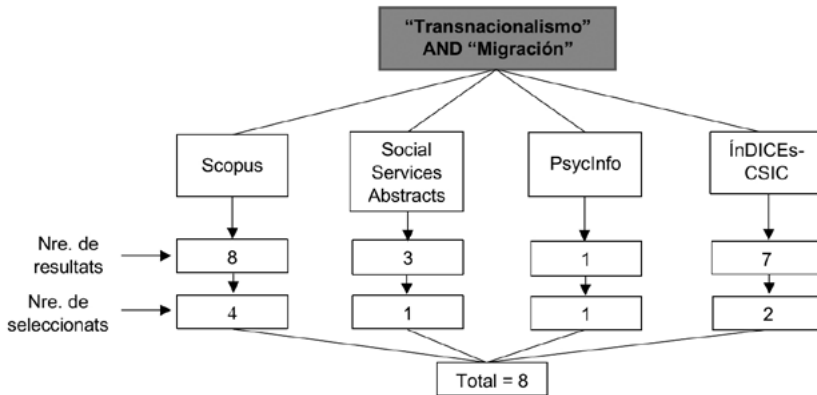
migració internacional significa l'expansió d'institucions socioculturals i econòmiques, així com l'increment de la possibilitat d'incorporar més persones als fluxos migratoris (p. 23).

Taula 1. Documents extrets de la cerca “transnacionalismo” AND “migración”

<u>Autor/a</u>	<u>Títol document</u>	<u>Any</u>	<u>Base de dades</u>
Piñones-Rivera et al.	Perspectivas teóricas sobre salud y migración: determinantes sociales, transnacionalismo y vulnerabilidad estructural	2021	Scopus
Sobczyk et al.	Transnacionalismo localizado: las paradojas de la migración en la era de la inmovilidad involuntaria	2020	Scopus
Sassone i Lapenda	Migración, territorio y transnacionalismo: Peruanos en una ciudad global del Sur	2019	Scopus
Saldívar	Religión vivida, migración y transnacionalismo. El caso del Nazareno de Caguach en Punta Arenas, Chile, y Río Gallegos, Argentina	2019	Scopus
Chávez	El trabajo social y la transdisciplinariedad: Retos para estudiar migración transnacional, comunidad y comunicación	2018	Social Services Abstracts
Piras	Emociones y migración: Las vivencias emocionales de las hijas y los hijos que se quedan en origen	2016	PsycInfo
Gregorio-Gil	¿Por qué hablar de cuidados cuando hablamos de migraciones transnacionales?	2017	ÍNDICES-CSIC
Pedone i Gil	Tramando futuros. Transnacionalismo familiar en la migración desde República Dominicana y Brasil hacia España	2016	ÍNDICES-CSIC

Font: Elaboració pròpia.

Figura 1. Total de documents seleccionats de la cerca “transnacionalismo” AND “migración”



Font: Elaboració pròpia.

Taula 2. Documents extrets de la cerca “transnationalism” AND “migration”

Autor/a	Títol document	Any	Base de dades
Carling et al.	Living in two countries: Transnational living as an alternative to migration	2021	Scopus
Nowicka	(Dis)connecting migration: transnationalism and nationalism beyond connectivity	2020	Scopus
Merry et al.	Transnationalism and care of migrant families during pregnancy, postpartum and early-childhood: an integrative review	2020	Scopus
Talleraas	Who are the transnationals? Institutional categories beyond “migrants”	2020	Scopus
Engbersen y Snel	The emotion management of transnational living	2020	Scopus
Mazzucato et al.	Transnational parenting and the well-being of Angolan migrant parents in Europe	2017	Scopus
Lacroix et al.	Social remittances and the changing transnational political landscape	2016	Scopus

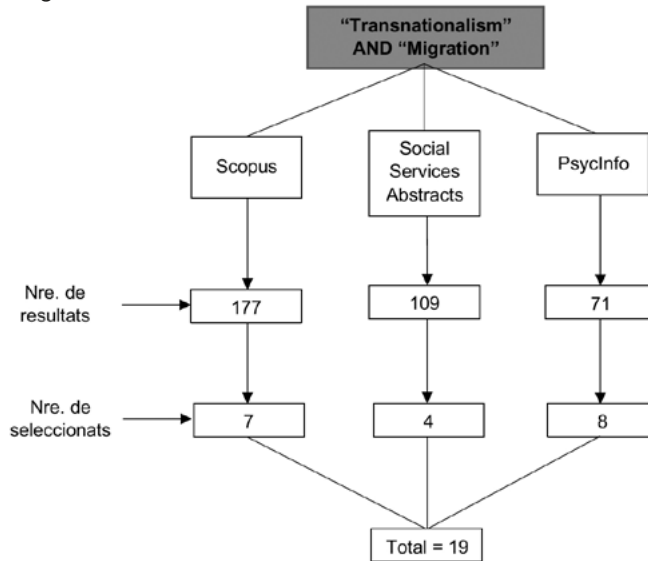
Estudis. A fons

Paula Rodríguez-Lobato i Mario Millán-Franco

Villa-Torres et al.	Transnationalism and health: A systematic literature review on the use of transnationalism in the study of the health practices and behaviors of migrants	2017	Social Services Abstracts
Thomas et al.	Untold experiences and behaviors of transmigrants who remit: A qualitative study	2017	Social Services Abstracts
Held	A study of remittances to Mexico and Central America: Characteristics and perspectives of immigrants	2017	Social Services Abstracts
Lu et al.	Well-being of migrant and left-behind children in China: Education, health, parenting, and personal values	2016	Social Services Abstracts
Dyrness y Abu El-Haj	Reflections on the field: The democratic citizenship formation of transnational youth	2020	PsycInfo
Kwon	Mobilizing historical knowledge through transcultural play: A multi-sited ethnographic case study of an immigrant	2019	PsycInfo
Andersson et al.	The intersection of class origin and immigration background in structuring social capital: The role of transnational ties	2018	PsycInfo
Marschall	Transnational migrant home visits as identity practice: The case of African migrants in South Africa	2017	PsycInfo
Keegan	Belonging, place, and identity: The role of social trust in developing the civic capacities of transnational Dominican youth	2017	PsycInfo
Bell	Migrants: Keeping a foot in both worlds or losing the ground beneath them? transnationalism and integration as experienced in the everyday lives of Polish migrants in Belfast, Northern Ireland	2016	PsycInfo
Ryba et al.	The work of cultural transition: An emerging model	2016	PsycInfo
Afulani et al.	Transnational ties and the health of Sub-Saharan African migrants: The moderating role of gender and family separation	2016	PsycInfo

Font: Elaboració pròpia.

Figura 2. Total de documents seleccionats de la cerca “transnationalism” AND “migration”



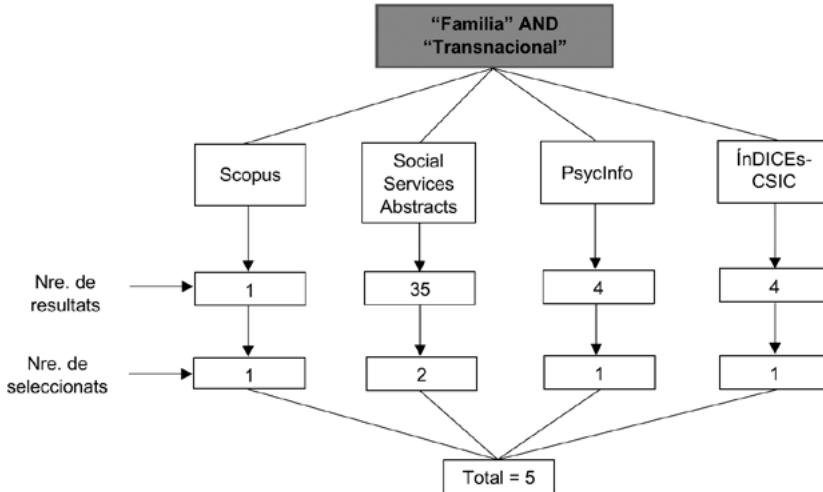
Font: Elaboració pròpia.

Taula 3. Documents extrets de la cerca “familia” AND “transnacional”

<u>Autor/a</u>	<u>Títol document</u>	<u>Any</u>	<u>Base de dades</u>
Pérez y Neira	Las abuelas de la migración. Cuidados, reciprocidad y relaciones de poder en la familia transnacional	2017	Scopus
Solheim et al.	Ambiguous loss experienced by transnational Mexican immigrant families	2016	Social Services Abstracts
González-Torralbo	Historia de una pregunta: Consideraciones teórico-metodológicas para el análisis del género y el parentesco en la migración transnacional colombiana	2016	Social Services Abstracts
Hernández	Cuidar se escribe en femenino: Redes de cuidado familiar en hogares de madres migrantes	2016	PsycInfo
Mummert	«La segunda madre»: La naturalización de la circulación de cuidados entre abuelas y nietos en familias transnacionales latinoamericanas	2019	ÍnDICES-CSIC

Font: Elaboració pròpia.

Figura 3. Total de documents seleccionats de la cerca “familia” AND “transnacional”



Font: Elaboració pròpia.

Taula 4. Documents extrets de la cerca “transnacional” AND “family”

<u>Autor/a</u>	<u>Títol document</u>	<u>Any</u>	<u>Base de dades</u>
Berrocal et al.	Constructing collective identities and solidarity in premiers' early speeches on COVID-19: a global perspective	2021	Scopus
Pineros-Leano et al.	Depressive Symptoms and Emotional Distress of Transnational Mothers: A Scoping Review	2021	Scopus
Alinejad	Techno-emotional mediations of transnational intimacy: social media and care relations in long-distance Romanian families	2021	Scopus
Acedera y Yeoh	When care is near and far: Care triangles and the mediated spaces of mobile phones among Filipino transnational families	2021	Scopus
Cebotari y Dito	Internal and international parental migration and the living conditions of children in Ghana	2021	Scopus
Demirsu	Watching them grow: Intergenerational video-calling among transnational families in the age of smartphones	2021	Scopus

Estudis. A fons

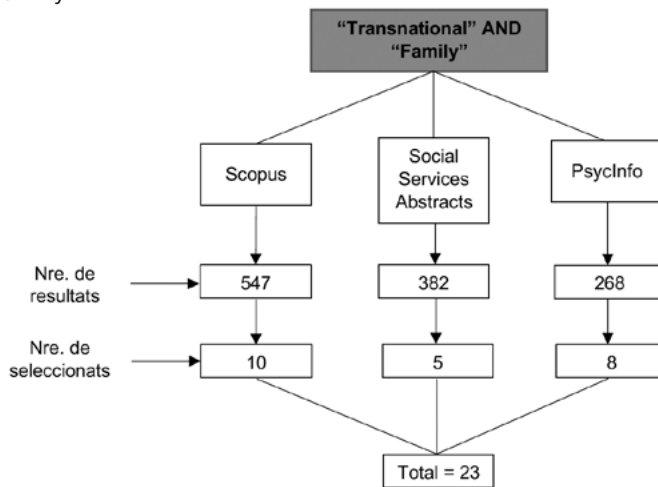
Les migracions internacionals i la família transnacional: una revisió sistemàtica

Bailey et al.	Migrant Remitting as Transnational Practice: Moldovans in Italy and Czechia	2021	Scopus
Zapata	Home in Transnational Contexts: A Reflection on the Migration of Colombian Mothers/Fathers to Santiago de Chile	2021	Scopus
Wilding et al.	Digital media and the affective economies of transnational families	2020	Scopus
Butsch	Financial engagement of the Indian diaspora in Germany: Remitting to India	2020	Scopus
Wen y Xie	Missing families and villages: The care deficit faced by rural left-behind children in china and its implications	2019	Social Services Abstracts
Uzcanga y Oiarzabal	Associations of migrants in spain: An enquiry into their digital inclusion in the "Network society" in the 2010s	2019	Social Services Abstracts
Ahlin	Only near is dear? Doing elderly care with everyday ICTs in Indian transnational families	2018	Social Services Abstracts
Farshbaf Shaker	A study of transnational communication among iranian migrant women in Australia	2018	Social Services Abstracts
Schrooten et al.	Transmigration and urban social work: Towards a research agenda	2016	Social Services Abstracts
Manyeruke et al.	Attachment, psychological wellbeing, and educational development among child members of transnational families	2021	PsycInfo
Jerves et al.	Ambiguous loss in transnational families' adolescents: An exploratory study in ecuador	2020	PsycInfo
Capstick	Transnational literacies as social remittances: The role of language ideologies in shaping migrants' online literacies	2020	PsycInfo
Marchetti-Mercer y Swartz	Familiarity and separation in the use of communication technologies in South African migrant families	2020	PsycInfo
McCabe et al.	Transnational motherhood: Health of hispanic mothers in the United States who are separated from children	2017	PsycInfo
Bacigalupe y Bräuninger	Emerging technologies and family communication: The case of international students	2017	PsycInfo

Amoyaw y Abada	Does helping them benefit me? Examining the emotional cost and benefit of immigrants' pecuniary remittance behaviour in Canada	2016	PsycInfo
Peng y Wong	Who takes care of my left-behind children? migrant mothers and caregivers in transnational child care	2016	PsycInfo

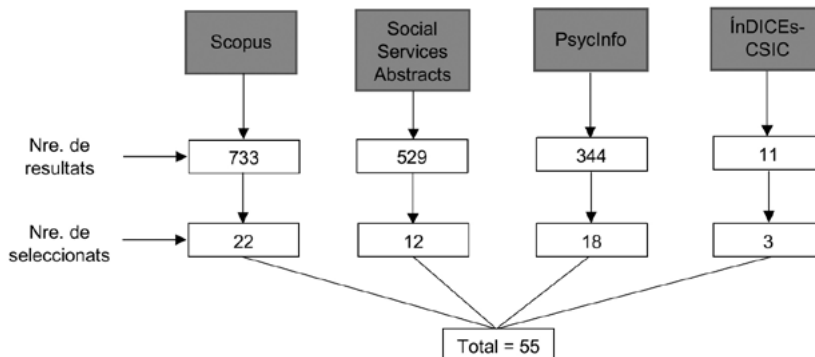
Font: Elaboració pròpia.

Figura 4. Total de documents seleccionats de la cerca “transnational” AND “family”



Font: Elaboració pròpia.

Figura 5. Total de documents extrets de les bases dades Scopus, Social Services Abstracts, PsycInfo i ÍNDICES-CSIC



Font: Elaboració pròpia.

Resultats⁶

S'ha dut a terme una revisió dels 55 documents científics extrets de les diferents bases de dades esmentades amb anterioritat. La informació seleccionada s'ha dividit en dos blocs temàtics: un primer bloc introductori denominat "Bloc 1. Reflexions entorn de la noció de transnacionalisme: un concepte ampli vinculat a la migració"; i un segon bloc que aprofundeix, concretament, en la vinculació entre família i transnacionalisme: "Bloc 2. La família transnacional: una aproximació a la seva conceptualització".

Bloc 1. Reflexions entorn de la noció de transnacionalisme: un concepte ampli vinculat a la migració

En aquest primer bloc es pretén aclarir el concepte mateix de transnacionalisme,⁷ així com la seva influència en l'estudi de les migracions internacionals entès com un paradigma pragmàtic de recerca.

Tal com afirma Saldívar (2019), el concepte de transnacionalisme comprèn diferents perspectives. D'una banda, el transnacionalisme es relaciona amb les dinàmiques del capitalisme actual, així com amb el sistema polític i econòmic; d'una altra, amb els trasllats de mercaderies, enviaments de remeses, desplaçaments de persones i intercanvi d'identitats i significats que sobrepassen les fronteres en el món globalitzat. D'acord amb Vila-Torres et al. (2017), parlar de transnacionalisme implica examinar els esdeveniments econòmics, socials i polítics que traspassen els límits fronterers d'un país concret. Com a exemple de fenòmens transnacionals actuals, Berrocal et al. (2021) destaquen la pandèmia originada per la covid-19, la propagació de la qual s'ha vist afavorida pels processos de globalització i ha provocat una experiència compartida a escala global.

Saldívar (2019) argumenta que el transnacionalisme implica la circulació constant del flux cultural, econòmic i polític que connecta persones que romanen al país d'origen amb aquelles al lloc de destinació. Això provoca una creació de xarxes entre els diversos punts d'unió. Totes aquestes xarxes conformarien l'anomenat "camp social transnacional". Així mateix, segons Piñones-Rivera et al. (2021) el transnacionalisme està vinculat al sorgiment dels denominats espais socials transnacionals. Aquests espais es componen de diverses interrelacions (ja siguin econòmiques, socials, polítiques o culturals) entre el lloc d'origen dels migrants i el de destí, que comporten una transformació d'aquests.

6 Cal assenyalar que aquest article té un afany sintetitzador de les migracions internacionals i la família transnacional. Dit això, atès que el que s'ha dit abans pogués arribar a presentar en unes certes ocasions una visió genèrica i igualadora, al llarg del document es fan explícites les referències de totes i cadascuna de les produccions científiques tractades amb l'objectiu que puguin ser consultades i, per tant, es pugui tenir en compte el paper del context d'origen o de partida.

7 Segons la Real Acadèmia Espanyola (RAE) l'adjectiu transnacional significa "Que s'estén a través de diverses nacions. Multinacional".

Carling et al. (2021) assenyalen que el transnacionalisme suposa un concepte que va més enllà de les migracions. No obstant això, en l'actualitat totes dues nocions estan estretament lligades. En aquest sentit, Ryba et al. (2016) apunten al fet que actualment han augmentat les migracions transnacionals a conseqüència del canviant mercat laboral global. De fet, d'acord amb Chávez (2018), el transnacionalisme i les migracions no poden ser enteses sense tenir en compte els processos referents a la globalització. A més, exposa que la globalització ha potenciat el transnacionalisme, malgrat que aquest últim tingués lloc abans que la mateixa globalització.

En aquest context, Villa-Torres et al. (2017) destaquen que el transnacionalisme s'ha convertit en un marc de referència a tenir en consideració a l'hora d'investigar els processos migratoris actuals. D'altra banda, Gregorio-Gil (2017) exposa que les migracions transnacionals estan feminitzades. Per tant, defensa la importància d'investigar sobre aquest fenomen a través de la perspectiva de gènere. Així, han de ressaltar-se les contribucions de les dones en aquesta mena de migració, de tal manera que les seves necessitats i la seva realitat quedin representades.

Carling et al. (2021) recalquen la importància d'evidenciar l'existència de persones que, a causa de portar una vida transnacional, evadeixen les categories de "migrant"⁸ i "no migrant". Així, Engbersen i Snel (2020) defineixen que la vida transnacional es caracteritza per ser una situació en la qual les persones implicades han d'invertir grans quantitats de recursos i temps en diversos països al llarg d'un període ampli. No obstant això, segons Talleraas (2020) hi ha una gran dificultat per conceptualitzar la realitat transnacional. Això, per exemple, provoca un estat de permanent incertesa institucional referent a l'adaptació dels diversos organismes governamentals enfront de l'augment de les migracions internacionals.

Per la seva banda, Sobczyk et al. (2020) ressalten el concepte de transnacionalisme localitzat. Aquest fa referència a la conservació de xarxes de suport que traspassen les fronteres quan el migrant, per diversos motius, queda retingut al país de destinació. Els motius que aquests autors tenen en consideració van des de la dificultat per al transport cap al país d'origen fins a la possibilitat de ser perseguit per les forces de seguretat, així com les limitacions de mobilitat internacional i regional. D'aquesta manera, identificacions com la d'"estranger extracomunitari" afecten de manera directa les possibilitats de traslladar-se de les persones que són categoritzades d'aquesta manera. Per tant, aquesta situació dona lloc a un estat d'immobilitat per a gran part dels migrants, i així la mobilitat transnacional queda reservada per als que es troben en una situació administrativa regular i econòmicament estable.

Segons Bell (2016) és possible que s'aconsegueixi la plena inclusió de l'immigrant transnacional en la societat de destí, encara que continuïn mantenint una relació de suport freqüent amb persones que es troben al

8 En paraules de la RAE, el verb migrar es refereix a "Traslladar-se des del lloc en el qual s'habita a un altre diferent".

seu país d'origen. No obstant això, reconeix que el manteniment d'aquests llaços podria dificultar la capacitat de la persona migrant per participar de ple en el seu nou lloc de residència. Això n'afavoriria l'exclusió. De fet, Schrooten et al. (2016) afirmen que gran part dels transmigrants⁹ es troben en una situació social de gran vulnerabilitat. Aquest fet es reflecteix en les altes taxes de representació d'aquestes persones com a usuàries dels serveis socials comunitaris.

No obstant això, malgrat tots els obstacles esmentats, Sobczyk et al. (2020) han catalogat les fronteres entre nacions com a permeables. En conseqüència, s'han observat intensos llaços d'unió entre les persones migrants i els seus éssers estimats que romanen al lloc d'origen. Així mateix, han definit dos grups de persones migrants que participen en la pràctica transnacional. En primer lloc, les persones que poden permetre's desplaçar-se de manera periòdica al país d'origen per visitar familiars i amics; en segon terme, les que hi mantenen el contacte només des de la distància. Segons Marschall (2017), poden sorgir i percebre's transformacions en la identitat de la persona migrant cada vegada que aquesta torna a casa seva al país d'origen. Dit això, Chávez (2018) afirma que totes aquestes relacions transnacionals que estableixen els migrants s'han vist modificades en els últims temps gràcies a la incorporació i els avanços en les TIC, ja que aquestes faciliten la comunicació a distància.

Per la seva banda, Nowicka (2020) assegura que malgrat la rellevància de les connexions establertes pel migrant i del context social en el qual aquest se situa per al procés transnacional, el transnacionalisme no pot reduir-se només a aquestes dues qüestions. Per tant, defensa que el transnacionalisme ha de ser definit com el resultat de la connexió de múltiples disposicions, pertinences i pràctiques. D'aquesta manera, en paraules de Sassone i Lapenda (2019), un enfocament del fenomen migratori basat en el transnacionalisme permet posar fi a una visió de les migracions en la qual les persones que es desplacen ho fan de manera permanent, durant un llarg període de temps i sense que aquestes puguin retornar al lloc d'origen esporàdicament. A més, s'accepta la possibilitat que la persona migrant pugui establir i intercanviar relacions amb múltiples destins. Així doncs, el transnacionalisme en les migracions implica el sorgiment de connexions que traspassen els límits fronterers. D'aquesta manera, aquestes autores afirmen que els processos migratoris són multidireccionals.

Bloc 2. La família transnacional: una aproximació a la seva conceptualització

En aquest segon bloc temàtic es conceptualitza la família transnacional. Així mateix, es descriuen els mecanismes d'organització i les dinàmiques familiars que s'hi originen. D'aquesta manera, s'ha dividit el

9 Segons la RAE, transmigrar: "Dit especialment d'una nació sencera o d'una part considerable d'aquesta: Passar a un altre país per viure-hi. Dit d'una ànima: Passar d'un cos a un altre, segons opinen els qui creuen en la metempsicosi".

bloc en quatre línies temàtiques: “Maternitat transnacional”, “Infància transnacional”, “Ús de TIC per a la comunicació familiar” i “Enviament de remeses”.

Segons Sassone i Lapenda (2019), dins l'àmbit de les migracions, la família es constitueix com el centre de l'àrea transnacional. S'entén per família transnacional aquella en la qual un o diversos membres s'han desplaçat a un altre lloc per un ampli període de temps, però continuen existint llaços i interrelacions entre ells. En aquest sentit, han de mantenir-se els vincles existents entre ells malgrat la separació física. Algun dels factors més influents en la dinàmica de la família transnacional són el tipus de vincle familiar (família extensa o nuclear), el període de temps de la migració, la capacitat de comunicació entre ells, així com la identitat cultural. Zapata (2021) assenyala, quant a la llar transnacional, que aquest “és un lloc que es vincula amb les emocions, la intimitat, la cura i allò familiar, i no necessàriament és el lloc on es resideix” (p. 93).

En paraules de Piras (2016), la majoria de les recerques sobre migracions internacionals dutes a terme des de la perspectiva del transnacionalisme han posat el focus d'atenció en la unitat familiar, especialment en els mecanismes que sorgeixen dins d'aquest nucli per mantenir els vincles i llaços quan la distància física és present. Igualment, s'ha ressaltat que la família transnacional ha superat també aquelles barreres que delimiten el concepte tradicional de família. D'aquesta manera, s'entén que, per exemple, les cures puguin brindar-se sense necessitat d'aquesta proximitat física.

Quan una persona decideix emigrar a l'estranger a la recerca d'una ocupació i, en conseqüència, es produeix un canvi en els rols i relacions familiars, els integrants de la família solen experimentar sentiments d'incertesa. Aquests sentiments s'acompanyen a més d'altres sentiments de dolor, pèrdua i ambivalència (Solheim et al., 2016). Així, segons Merry et al. (2020), la connexió que les persones migrants estableixen amb la família que roman al país d'origen pot proveir-los de resiliència o, per contra, intensificar situacions de dificultat.

Respecte a això, Piras (2016) exposa que la circulació de la cura en el món globalitzat constitueix un dels elements clau en el si de la família transnacional, juntament amb la circulació de les emocions i afectes. Així doncs, es dona lloc a les “cadena global de cures”, per les baules de les quals circulen els afectes i cures que es transfereixen de manera transnacional. En aquest sentit, Alinejad (2021) exposa que els mitjans digitals estan cobrant més importància en els últims anys com a eina que permet la circulació d'aquestes cures.

Juntament amb l'aparició de les cadenes globals de cures s'observa una reestructuració de la dinàmica familiar basada en el canvi de rols de les persones que hi pertanyen. Com és sabut, les exigències del mercat de treball i la presència d'un sistema patriarcal i capitalista han provocat que la incorporació de la dona al món laboral porti amb si una crisi de les cures. D'aquesta manera, les cures que no poden atendre les dones a causa de les seves responsabilitats laborals són assumides per altres dones.

Això també s'observa dins de la família transnacional. Com s'ha esmentat anteriorment, les cures són una de les peces d'estudi fonamental dins del camp transnacional. Les recerques sobre aquesta temàtica apunten que, quan és una dona la que es desplaça a un altre lloc, els fills que queden al lloc d'origen solen ser cuidats per altres dones de la família, com ara les tietes o les àvies. Per tant, aquestes dones no només es fan càrrec del treball reproductiu, sinó també del productiu. Quan els progenitors retornen al seu lloc d'origen, es torna a produir un reajustament dels rols i dinàmiques dins de l'estructura familiar (Piras, 2016).

S'apunta que la creixent feminització de les migracions ha augmentat l'interès per l'estudi de la família i la llar transnacional des de la perspectiva de la relació mare-fill. Així, d'una banda, s'evidencien estudis que reflecteixen les vivències de les mares que emigren i l'exercici de la maternitat a distància, tractant-se el fenomen de la maternitat transnacional; i, d'una altra, hi ha recerques que posen de manifest el tipus de criança i les relacions que manté la descendència que roman al lloc d'origen o que ha de desplaçar-se, és a dir, la infància transnacional (Piras, 2016). No obstant això, segons Pinerós-Leano et al. (2021) els estudis amb prou feines han posat el focus d'atenció en les conseqüències sobre la salut mental de les dones que emigren a la recerca d'una oportunitat laboral mentre els seus fills romanen al lloc d'origen. En contraposició, Mazzucato et al. (2017) afirmen que sí que s'han evidenciat els efectes que produeix la migració transnacional sobre el benestar dels progenitors sense aplicar la perspectiva de gènere. D'aquests resultats s'han destacat quatre àrees que es veuen afectades: el benestar emocional, la felicitat, la salut i el grau de satisfacció amb la vida.

Maternitat transnacional

En paraules de Pinerós-Leano et al. (2021), la maternitat transnacional és un concepte que podria ser definit com aquella situació en la qual les mares es traslladen a un altre país per treballar i els seus fills romanen al país d'origen. Segons els mateixos autors, l'estudi d'aquesta realitat té una rellevància especial per tres motius diferents: en primer lloc, perquè la separació física entre les mares i els seus fills podria afectar el vincle i a la relació d'afecció entre tots dos, repercutint negativament i de manera duradora en el benestar del menor; en segon terme, perquè en nombroses cultures la maternitat juga un paper fonamental en la mateixa identitat de la dona, per la qual cosa les mares transnacionals solen experimentar sentiments de fracàs com a dona i com a mare derivats de la distància física amb els seus fills; en tercera i última instància, per l'escassetat de recerques existents sobre aquest tema, la qual cosa reflecteix una manca de dades pel que fa, per exemple, a la prevalença d'aquesta realitat social.

D'acord amb González-Torralbo (2016), el concepte de maternitat transnacional s'ha construït a partir dels criteris de definició tradicionals de la maternitat. D'aquesta manera, assenyala que gran part de la literatura científica ha definit aquest terme donant per fet que es produeix un

vincle natural entre les dones i la maternitat. Tot això s'ha establert des d'un enfocament que té en compte sentiments maternals instintius. En aquesta línia, segons Hernández (2016), els recents estudis sobre la maternitat transnacional han posat de relleu la problemàtica existent quant al model tradicional de maternitat. Així, es ressalta que aquest model està basat en el fet que la cura dels fills és responsabilitat única de la mare biològica. És per això que l'autora comparteix la idea que el concepte de maternitat transnacional s'ha definit partint d'aquesta visió. No obstant això, la realitat mostra que la cura dels fills es du a terme a través de pràctiques de solidaritat intergeneracional. D'aquesta manera, la resta de les dones que integren la família de la migrant són les encarregades de brindar les cures als menors, sense que els homes amb prou feines s'involucrin en aquesta tasca.

Concretament, segons Mummert (2019) aquest pacte o solidaritat intergeneracional és dut a terme fonamentalment per l'àvia. Per això, l'àvia es converteix en la cuidadora principal. Això donaria resposta al dilema de les cures. Per tant, Hernández (2016) assegura que la maternitat s'exerceix dins d'una dinàmica col·lectiva i comunitària, en la qual cada dona que hi participa té un rol concret. Segons Peng i Wong (2016), les mares transnacionals adopten diversos discursos atesos els rols de gènere en relació amb el cuidador que ha quedat a càrrec del fill al país d'origen. Així doncs, quan la persona encarregada de responsabilitzar-se dels fills és una altra dona, les mares les consideren com una "segona mare" per a ells. Per contra, quan aquesta funció recau sobre el marit, indiquen que aquest du a terme la labor de pare i mare. En aquest últim cas, les autores afirmen que la mare transnacional pretén salvaguardar la masculinitat del seu marit.

Pedone i Gil (2016) posen de manifest que les mares que emigren es converteixen en el principal sustentador econòmic de la família, a més de liderar les reagrupacions. Segons Hernández (2016), una de les motivacions d'aquestes dones per emigrar és la del seu propi rol com a mare. D'aquesta manera, les mares que es troben separades físicament dels seus fills no es converteixen en mares absents, sinó que pretenen reforçar el vincle exclusiu que tenen amb els seus fills. Així mateix, ressalta que es necessita una sensació de proximitat. Per això, han de recórrer a la creació d'estratègies alternatives a les convencionals. Tal com s'ha assenyalat anteriorment, d'acord amb Pérez i Neira (2017), les àvies juguen un paper fonamental per a les mares transnacionals. Una vegada emigren, les àvies solen ser les cuidadores principals dels fills que es troben al país d'origen. Això permet a les migrants trobar una oportunitat laboral a l'estranger i, al seu torn, afavoreixen el desenvolupament de les dinàmiques transnacionals. No obstant això, no s'ha de perdre de vista que les àvies també estan fortament condicionades pels rols de gènere, a través dels quals se'ls imposa la cura dels seus nets quan la mare no es troba a prop. Això suposa un augment de la càrrega de treball per a elles, a més d'afectar el seu benestar psicològic.

Igualment, pel que fa a les conseqüències negatives d'aquest procés, Piras (2016) destaca que, en el cas de les mares que emigren, aquestes

dones tenen una imatge negativa i són etiquetades com a “males mares” a conseqüència dels rols de gènere que continuen estant vigents en les societats actuals. D'aquesta manera, es considera que aquestes han abandonat els seus fills i que han provocat una desestructuració familiar, cosa que desperta sentiments de culpabilitat en elles. A més, segons Pineros-Leano et al. (2021), aquestes dones presenten una angoixa emocional més acusada. Per tant, són més susceptibles de patir depressió. McCabe et al. (2017) exposen que les dones que exerceixen la maternitat de manera transnacional presenten una probabilitat més elevada de veure deteriorada la seva salut mental. Igualment, existeix un risc més elevat de sofrir violència (v. gr. agressions sexuals). Així doncs, Pineros-Leano et al. (2021) assenyalen la importància que els professionals de la intervenció social, especialment els treballadors socials sanitaris juntament amb altres professionals de la salut mental, fomentin el desenvolupament d'estratègies que permetin reconèixer i avaluar els símptomes depressius de les mares transnacionals.

Infància transnacional

En paraules de Cebotari i Dito (2021), les conseqüències del desplaçament dels progenitors sobre les condicions de vida dels menors que romanen al lloc d'origen constitueixen un tema poc investigat en l'actualitat. Igualment, ressalten que els estudis sobre la matèria posen de manifest que la migració del pare o la mare no està relacionada amb unes condicions de vida més desfavorables per als seus fills. Per contra, Lu et al. (2016) destaquen que les recerques sobre infància transnacional han demostrat que la migració dels progenitors, així com l'estat de residència d'aquests, influeix negativament en els resultats acadèmics i en la salut dels seus fills. Així mateix, d'acord amb Wen i Xie (2019) molts d'aquests infants experimenten llaços i un suport més feble en comparació amb aquells els pares dels quals no han emigrat. Això podria repercutir negativament en la seva capacitat de resiliència futura. A més, Manyeruke et al. (2021) afirmen que els infants els pares dels quals s'han desplaçat a l'estranger presenten puntuacions més baixes quant a benestar psicològic i més altes pel que fa a símptomes emocionals negatius. No obstant això, asseguren que no van trobar diferències en el rendiment escolar del menor ni en els estils d'afecció.

D'acord amb Piras (2016), quant als sentiments que experimenten els fills i filles el pare o la mare de les quals ha emigrat, cal destacar-ne l'evolució. En un primer moment, el seu estat emocional es caracteritza per una intensa tristesa que posteriorment, i després de superar el dol migratori, es transforma en orgull pel familiar gràcies a la comprensió dels motius que van portar aquesta persona a emigrar. No obstant això, hi ha determinades circumstàncies que desperten de nou la melancolia i fins i tot el rancor, així com la necessitat sentida que els progenitors es trobin a prop físicament. Es tracta de moments rellevants tant des del punt de vista personal com familiar, ja siguin dates com ara aniversaris o altres

celebracions destacades. A més, la comparació amb altres persones de la mateixa edat que sí que conviuen amb tots dos progenitors acreix aquests sentiments. Segons Jerves et al. (2020), es produeix una situació de pèrdua ambigua en la qual s'experimenten amb freqüència emocions ambivalents.

En paraules de Piras (2016), pel que fa als sentiments que els menors mostren cap a les persones cuidadores, es posa de manifest que solen experimentar afecte, admiració i respecte cap a elles. No obstant això, quan és la mare la que emigra, els fills i les filles assenyalen que no troben cap altra figura que substitueixi la de la seva mare pel que fa a la criança. Per contra, quan es tracta de l'absència física del pare, refereixen que troben en la seva mare la figura paterna a més de la materna. Malgrat el sentiment de buit que a vegades pot produir-se en la infància transnacional a conseqüència de l'absència dels progenitors, la veritat és que els fills i les filles consideren les seves mares com una figura de protecció i de cures, encara que aquesta relació es produeixi en la distància. Per contra, quan es tracta del pare, el sentiment de distanciament amb aquesta figura és més gran, ja que aquest amb prou feines manté el contacte en la situació de separació física amb els seus fills. Així, es destaca que aquest se centra especialment en la proporció del manteniment econòmic, i menys en la dimensió afectiva de la cura.

Segons Andersson et al. (2018), la infància transnacional també aporta beneficis en la vida dels menors. Així doncs, assenyalen que els menors els progenitors dels quals han emigrat, o aquells que s'han desplaçat amb ells, tenen un capital social superior a causa dels contactes transnacionals que poden adquirir. Igualment, Dyrness i Abu El-Haj (2020) indiquen que els menors que experimenten una infància transnacional adquireixen més consciència política i cívica i, en conseqüència, una capacitat crítica superior gràcies a la seva participació en el camp social transnacional.

Pel que fa a l'educació durant la infància transnacional, Kwon (2019) afirma que els infants que viuen una infància transnacional en un país diferent al d'origen tenen una font de coneixement més gran gràcies a les seves experiències transnacionals. Així doncs, els infants no es dediquen simplement a seguir els seus progenitors durant la mobilitat transnacional, sinó que es converteixen en subjectes actius en aquest procés. Per tant, són capaços d'enriquir-se de vivències culturalment diverses. No obstant això, l'autor ressalta la falta de visibilitat i l'escassa importància que es presta des dels centres educatius a les experiències d'aquests menors com a recursos valuosos per a l'aprenentatge dins de l'aula. Així mateix, Keegan (2017) exposa que diversos estudis mostren que els menors que emigren i viuen una infància transnacional experimenten sentiments de pertinença no només dins de la seva família, sinó també en el seu veïnat i en el seu centre educatiu. A més, pel que fa a l'escola, aquesta es va mostrar com un espai en el qual augmenta la seva confiança sempre que es consideri la seva experiència transnacional com a enriquidora en aquest entorn.

Ús de TIC per a la comunicació familiar

Zapata (2021) assenyala que, dins de la família transnacional, tant els progenitors com els seus fills i filles empren recursos i mitjans tecnològics amb finalitats comunicatives. L'ús de TIC afavoreix el manteniment de les dinàmiques familiars a distància de manera creativa, a més del sorgiment d'altres noves, des de celebracions familiars fins a rutines. Igualment, segons Demirsu (2021), aquestes permeten la transmissió dels valors i la cultura de la família als membres d'aquesta. D'acord amb Wilding et al. (2020), les TIC conformen recursos fonamentals per al manteniment dels llaços en les famílies transnacionals. De fet, aquests mitjans digitals permeten la circulació de les cures i els afectes. Així mateix, en paraules d'Ahlin (2018), les TIC aconseguen reduir les dificultats derivades de la distància geogràfica. Això permet afavorir un sentiment d'unió més gran entre els membres de la família. En aquest sentit, en paraules d'Acedera i Yeoh (2021), els telèfons mòbils juntament amb les xarxes socials en línia constitueixen eines amb gran rellevància per a la comunicació transnacional dels migrants amb els seus éssers estimats, especialment a través de videotrucades i fotografies. D'aquesta manera, aquests autors apunten al fet que les TIC afavoreixen la transmissió de la cura, així com compartir experiències emocionals que traspassen els límits fronterers. No obstant això, les diferències en les possibilitats d'accés a les TIC comporten al seu torn desigualtats a l'hora d'oferir o rebre aquestes cures.

Bacigalupe i Bräuninger (2017) assenyalen que el contacte amb la família a través de les TIC millora el benestar físic, social i emocional dels membres de la família transnacional. No obstant això, es produeixen barreres d'accés en aquest procés. Això passa perquè els membres d'edat més avançada solen tenir menys coneixements sobre com fer servir les TIC, la qual cosa en dificulta l'accés. És per això que són els integrants més joves de la família els que tenen un paper principal a l'hora d'establir aquesta mena de comunicacions. Demirsu (2021) proposa com a exemple de l'esmentat amb anterioritat la comunicació intergeneracional i multigeneracional. La primera es correspon amb aquella comunicació establerta pels progenitors, especialment les mares, amb els seus fills per mitjà de dispositius tecnològics i eines com les videotrucades. El segon tipus de comunicació fa referència a l'intercanvi simultani que es produeix pel mateix dispositiu entre tres generacions: avis, progenitors i fills. Així mateix, s'argumenta que en aquesta última tipologia sorgeix un nou acompliment del rol tradicional dels avis.

Dit això, d'acord amb Farshbaf Shaker (2018), la necessitat de rebre afecte, confiança i suport emocional mobilitza els membres de la família per aconseguir l'alfabetització digital dels integrants que ho requereixin o, fins i tot, a millorar-me les instal·lacions digitals. En aquest sentit, segons Uzcanga i Oiarzabal (2019), les associacions que treballen amb el col·lectiu de persones migrants duen a terme accions que han afavorit la inclusió digital d'aquests. Això ha facilitat la comunicació transnacional d'aquestes persones amb la seva família que roman al país d'origen.

No obstant això, Marchetti-Mercer i Swartz (2020) assenyalen que l'ús de les TIC per mantenir la comunicació a distància pot presentar problemes per a les famílies transnacionals malgrat tots els beneficis que aporta. D'una banda, els membres de la família amb una edat més avançada tenen més possibilitats de trobar dificultats per adaptar-se a l'ús de les noves tecnologies. A més, això pot provocar sentiments de frustració en els menors cuidats per persones grans. Això passa quan els menors intenten comunicar-se amb els seus progenitors que es troben a l'estranger i hi ha la impossibilitat d'ús de les TIC per part dels seus cuidadors. D'altra banda, el contacte visual freqüent dificulta la superació del procés de dol per a la persona migrant, provocat per la separació física de la resta de la família. Al seu torn, s'obstaculitza la creació de vincles profunds amb persones al nou lloc de residència i, per tant, que la persona s'hi adapti. A més, segons Ahlin (2018), les TIC no substitueixen totes les pràctiques de cura. Així doncs, destaca que aquest recurs no aconsegueix eliminar el sentiment d'abandó que pogués sorgir entre els menors els pares dels quals s'han desplaçat a l'estranger.

Enviament de remeses

D'acord amb Thomas et al. (2017), les remeses¹⁰ constitueixen tots els béns econòmics i/o materials que són enviats al lloc d'origen per les persones migrants transnacionals. Quant a l'estudi de les remeses i la seva relació amb la literatura científica, aquests autors ressalten que la majoria de les recerques s'han basat a conèixer el vincle existent entre aquestes i la seva repercussió tant en l'economia global com en l'economia de la família que roman al lloc d'origen, és a dir, la de la família receptora. No obstant això, des de fa aproximadament vint anys els estudis van començar a incloure el terme *remeses socials*. Aquest concepte inclou la circulació de pràctiques, identitats, idees i capital social de manera transnacional entre el lloc de destinació i el d'origen (Capstick, 2020; Lacroix et al., 2016).

D'aquesta manera, segons Bailey et al. (2021), les remeses han de ser reconegudes per part de les polítiques migratòries com a pràctiques socials i han de ser estudiades com a tal. Els mateixos autors igualment defensen que les remeses formen part dels processos que tenen lloc dins del camp social transnacional. Així mateix, destaquen que les remeses estan estretament relacionades amb el conjunt de les comunicacions i les activitats incloses en la rutina de la família transnacional. D'aquesta manera, les remeses serveixen de suport en les necessitats del conjunt familiar, ja sigui per a la seva supervivència o el seu desenvolupament a llarg termini. Per tant, en paraules de Held (2017), l'enviament de remeses per part de la persona transmigrant suposa un deure a complir amb la finalitat d'afavorir el benestar de la família al lloc d'origen. No obstant això, aquesta acció també origina sentiments positius per a qui les envia.

¹⁰ Segons la RAE, el mot remesa fa referència a un "Conjunt de coses enviades o rebudes en una vegada. Remissió o enviament d'alguna cosa d'una part a una altra".

Així, Butsch (2020) afirma que l'enviament i la recepció de remeses constitueixen una funció fonamental pel que fa al compliment i reajustament de rols en la família transnacional. Això passa tant per als familiars que continuen en el lloc d'origen com per a aquells que han emigrat, malgrat que aquests últims són absents de manera física. A més, ressalten la importància d'aquesta pràctica en l'expressió i foment de sentiments de pertinença a la família. En aquest sentit, Amoyaw i Abada (2016) també han descrit els beneficis de les remeses. Entre aquests, destaquen l'avantatge emocional que comporta per als remitents l'enviament de remeses pecuniàries. D'aquesta manera, assenyalen que a partir dels sis mesos posteriors a l'arribada al país de destinació s'arriba a crear un cert grau d'obligació beneficiós per mantenir la família. Això, al seu torn, augmenta els recursos interpersonals de la persona transmigrant i permet afrontar d'una manera més efectiva l'estrès psicològic i emocional. Aquest avantatge ha estat observat en més grau en dones que en homes.

No obstant això, s'ha demostrat que l'enviament de remeses també repercuteix negativament sobre la salut de les persones remitents. Respecte a aquest fet, Afulani et al. (2016) esmenten que la deterioració de la salut relacionada amb l'enviament de remeses es fa més notori entre les dones, ja que pot suposar una font d'estrès social per a elles. Així, tenir un fill en el lloc d'origen i enviar diners constitueix un desencadenant per a l'empitjorament de la salut en les migrants. En última instància, segons Amoyaw i Abada (2016) hi ha un risc més elevat que les persones migrants pateixin problemes de salut emocionals durant l'enviament de remeses en els sis primers mesos de la seva arribada al país de destinació. Això succeeix perquè al procés d'adaptació al nou lloc de residència s'hi afegeix la càrrega financera vinculada.

Discussió i conclusions

Sobre la base d'aquest estudi es pot afirmar que hi ha consens entre els diversos autors quant a la rellevància de l'enfocament del transnacionalisme en la recerca dels moviments migratoris actuals, fortament promoguts pels processos de globalització (Arce, 2018). Així mateix, i d'acord amb Dalouh i Soriano (2020), s'ha demostrat que la implementació d'una perspectiva transnacional ha permès canviar el paradigma tradicional d'estudi. Igualment, s'ha de ressaltar la dificultat per trobar una definició homogènia sobre les migracions transnacionals, assenyalada anteriorment per Talleraas (2020). Dit això, autors com ara Piñones-Rivera et al. (2021) conceptualitzen les migracions transnacionals com aquelles en les quals la persona immigrant continua mantenint una connexió amb el lloc d'origen que traspasa les fronteres nacionals, mentre que autors com Sassone i Lapenda (2019) afirmen que els migrants transnacionals poden intercanviar relacions amb múltiples destins.

D'altra banda, és important destacar que el model de família transnacional ha mostrat la possibilitat de mantenir llaços d'unió i xarxes de

suport sense necessitat que tots els seus membres es trobin presents físicament en un mateix lloc (Zapata, 2021). El manteniment del suport familiar es considera una peça clau per assolir una satisfacció vital més gran en les persones immigrants (Hombrados-Mendieta et al., 2016). Per fer-ho resulta fonamental l'ús de les TIC. A través d'aquestes exerceixen el seu rol parental i es possibilita l'establiment d'una nova dinàmica familiar. No obstant això, es reflecteix l'existència d'una bretxa generacional. Això dificulta la creació d'una unió a distància sòlida amb els integrants de més edat, així com amb els menors que estiguin sota la cura d'aquests. En aquest sentit, és fonamental implementar de manera extensiva tant en les entitats públiques de serveis socials com en les ONG programes gratuïts d'alfabetització digital per a persones grans al mateix temps que assessorament per millorar les seves instal·lacions digitals.

Així mateix, s'ha posat de manifest que són les dones les principals encarregades de la cura dels fills, fins i tot quan són elles les qui emigren. La cura continua constituint una tasca femenina en concordança amb els rols de gènere. Quan és la mare qui es trasllada a l'estranger, i d'acord amb Mummert (2019), es desplega tot un procediment d'ajuda comunitària que mobilitza gran part de les dones. Aquest fet contrasta amb l'emigració del pare. Per tant, el desplaçament de la mare té un impacte més gran sobre l'organització familiar. Probablement aquest ha estat un dels motius pel quals la maternitat transnacional ha protagonitzat un gran interès d'estudi. En aquest context, atesa la càrrega emocional i econòmica que sofreixen especialment les dones i que té conseqüències nocives (*v. gr.* estrès, deterioració de la salut física i mental) per a les dones, es proposa la creació de grups de suport mutu constituïts per aquestes dones en els centres de serveis socials comunitaris, els centres de salut i/o associacions sense ànim de lucre i orientats per treballadores i treballadors socials. En aquesta línia, i d'acord amb Pinerós-Leano et al. (2021), a través d'aquests grups es busca la interacció entre persones amb la mateixa problemàtica, de tal manera que puguin sentir-se compreses. Igualment, es pretén aconseguir el sorgiment de nous llaços de suport entre els membres del grup que afavoreixin la superació del dol.

Dins de la dinàmica familiar transnacional cal ressaltar la importància de l'enviament de remeses. D'una banda, és fonamental que els ens públics siguin conscients de les implicacions de les remeses pecuniàries i, per tant, destinin els recursos necessaris per a la seva recerca en tots els àmbits. Lluny de ser una qüestió fútil, això suposa el seu reconeixement per part de les polítiques migratòries com a pràctiques socials i han de ser estudiades com a tal. Encara que aquesta acció genera sentiments positius per a qui les envia, no obstant això, també s'ha demostrat que l'enviament de remeses perjudica la salut dels remitents. Aquests es troben en una situació de més vulnerabilitat, ja que són més propensos a patir problemes relacionats amb la salut mental a causa de la càrrega financera que suporten (Afulani et al., 2016; Amoyaw i Abada, 2016).

D'altra banda, no s'ha d'obviar i, per tant, posar en valor les bondats de les "remeses socials". Un dels més beneficiats són els menors, ja que

gràcies a la infància transnacional experimenten una probabilitat més gran d'augmentar el seu capital social (Andersson et al., 2018). Igualment, els menors que viuen una infància transnacional tenen una gran capacitat per enriquir la dinàmica educativa dins de les aules, a causa dels coneixements que han adquirit a partir de la vivència de circumstàncies diverses culturalment (Kwon, 2019). Malgrat això, continua havent-hi una falta de visibilitat de la infància transnacional en els centres educatius. Per tant, es fa necessària l'elaboració i implementació de polítiques socials en matèria d'educació que fomentin la posada en marxa d'estratègies educatives des d'un model intercultural basat en el transnacionalisme. En aquest sentit, el treballador o la treballadora social en l'àmbit educatiu, en el context d'equips multidisciplinaris (*v. gr.* psicòlogues i psicòlegs, mestres), ha d'implementar programes d'inclusió social que tinguin com a base les experiències transnacionals des d'una perspectiva positiva i enriquidora per al conjunt de l'alumnat.

Pel que fa a la infància transnacional, les publicacions revisades no han mostrat un consens respecte a l'impacte en la vida dels menors una vegada que emigren els seus progenitors. Mentre algunes recerques, com les de Cebotari i Dito (2021), exposen que el desplaçament d'aquests no perjudica els menors, altres publicacions com les de Lu et al. (2016) asseguren que el benestar dels menors ha empitjorat des de la separació física amb els seus progenitors. La veritat és que en gran part dels estudis revisats es recull l'impacte de la separació mare i fill des d'una perspectiva de perjudici per a tots dos, que experimenten un procés de dol a partir d'aquest distanciament. No obstant això, de nou es posa de manifest que les recerques s'han estat duent a terme des d'un punt de vista patriarcal.

Al llarg d'aquest estudi s'ha evidenciat la necessitat de continuar estudiant aspectes de tanta importància com les conseqüències del desplaçament dels progenitors sobre les condicions de vida dels menors que romanen al lloc d'origen, la prevalença de la maternitat transnacional o les relacions conjugals mediades per la distància física. D'altra banda, revisions sistemàtiques entorn de les migracions internacionals i la família transnacional com l'aquí presentada possibiliten aglutinar d'una manera estructurada una notable quantitat d'informació rellevant. D'aquesta manera, els resultats d'aquesta recerca se situen d'especial interès per a les intèrven-tors i els intèrventors socials en general i concretament per a les treballadores i els treballadors socials que potencialment desenvolupen una part de la seva praxi amb membres d'aquesta tipologia familiar (*v. gr.* professionals del treball social comunitari, membres d'equips de tractament familiar, treballadores i treballadors socials en l'àmbit educatiu).

Quant a les limitacions i, alhora, evidències d'aquest estudi, cal assenyalar la manca de literatura científica sobre la família transnacional que inclogui models familiars diversos. És a dir, malgrat que la família transnacional trenca per si mateixa amb el model tradicional de família, tots els estudis obtinguts en les cerques dutes a terme partien d'una estructura de família nuclear composta per pare, mare i fills. Per tant, han

quedat sense representació altres tipus de família com ara les famílies homoparentals o monoparentals.

Com a futura línia de recerca, es proposa l'elaboració d'estudis emprant mètodes qualitius que aclareixin la realitat de les famílies transnacionals, incloent-hi famílies amb una composició familiar diferent a la tipologia familiar tradicional i heteronormativa, dels quals puguin nodrir-se les interventores i els interventors socials (v. gr. treballadores i treballadors socials) (Domínguez-de-la-Rosa i Montalbán-Peregrín, 2012).

En conclusió, el transnacionalisme constitueix un enfocament especialment rellevant en l'estudi de les migracions internacionals. Aquest permet una aproximació al fenomen migratori no només des de la influència de les persones migrants sobre la societat de destí, sinó també des de les relacions que s'estableixen entre aquestes i les que romanen al lloc d'origen (família transnacional). La recerca sobre la família transnacional s'ha convertit en un eix principal de la literatura sobre el transnacionalisme. No obstant això, la família transnacional ha estat representada des dels paràmetres del model de família tradicional i heteropatriarcal, en concordança amb els rols de gènere vigents. Per tant, és necessària l'elaboració de recerques amb una perspectiva més àmplia de la realitat social que versin sobre aquesta temàtica.

Referències bibliogràfiques

- Acedera, Kristel F., i Yeoh, Brenda S. (2021). When care is near and far: Care triangles and the mediated spaces of mobile phones among Filipino transnational families. *Geoforum*, 121, 181-191.
- Afulani, Patience A.; Torres, Jacqueline M.; Sudhinaraset, May, i Asunka, Joseph. (2016). Transnational ties and the health of Sub-Saharan African migrants: The moderating role of gender and family separation. *Social Science & Medicine*, 168, 63-71. <http://dx.doi.org/10.1016/j.socscimed.2016.09.009>
- Ahlin, Tanja. (2018). Only near is dear? Doing elderly care with everyday ICTs in Indian transnational families. *Medical Anthropology Quarterly*, 32(1), 85-102.
- Alinejad, Donya. (2021). Techno-emotional mediations of transnational intimacy: social media and care relations in long-distance Romanian families. *Media, Culture & Society*, 43(3), 444-459.
- Amoyaw, Jonathan A., i Abada, Teresa. (2016). Does helping them benefit me? Examining the emotional cost and benefit of immigrants' pecuniary remittance behaviour in Canada. *Social Science & Medicine*, 153, 182-192.

- Andersson, Anton; Edling, Christofer, i Rydgren, Jens. (2018). The intersection of class origin and immigration background in structuring social capital: The role of transnational ties. *British Journal of Sociology*, 69(1), 99-123. <http://dx.doi.org/10.1111/1468-4446.12289>
- Arce, Carlos. (2018). Migraciones, derechos humanos y vulnerabilidad. *Revista de fomento social*, 289, 115-140.
- Bacigalupe, Gonzalo, i Bräuninger, Iris. (2017). Emerging technologies and family communication: The case of international students. *Contemporary Family Therapy: An International Journal*, 39(4), 289-300. <http://dx.doi.org/10.1007/s10591-017-9437-7>
- Bailey, Adrian J.; Drbohlav, Dušan, i Džúrová, Dagmara. (2021). Migrant Remitting as Transnational Practice: Moldovans in Italy and Czechia. *SAGE Open*, 11(2), 1-13.
- Ballaret, Jeffrey R., i Lanada, Jonel. P. (2022). Mothering from a Distance: The Lived Experiences of Filipina Transnational Mothers in Singapore. *The Family Journal*, 30(4), 507-513. <https://doi.org/10.1177/10664807211061833>
- Bell, Justyna. (2016). Migrants: Keeping a foot in both worlds or losing the ground beneath them? Transnationalism and integration as experienced in the everyday lives of Polish migrants in Belfast, Northern Ireland. *Social Identities: Journal for the Study of Race, Nation and Culture*, 22(1), 80-94. <http://dx.doi.org/10.1080/13504630.2015.1110359>
- Benlloch-Doménech, Cristina, i Barbé-Villarubia, María J. (2020). Movilidad humana: una revisión teórica aplicable de los flujos migratorios en España. *FORUM. Revista Departamento Ciencia Política*, 18, 35-63. <https://doi.org/10.15446/frdcp.n18.79873>
- Berrocal, Martina; Kranert, Michael; Attolino, Paola; Santos, Júlio A. B.; Garcia Santamaria, Sara; Henaku, Nancy; Lezou Koffi, Aimée D.; Marziani, Camilla; Mažeikien , Viktorija; Olivera Pérez, Dasniel; Rajandran, Kumaran, i Salamurovi , Aleksandra. (2021). Constructing collective identities and solidarity in premiers' early speeches on COVID-19: a global perspective. *Humanities and Social Sciences Communications*, 8(1), 1-12.
- Butsch, Carsten. (2020). Financial engagement of the Indian diaspora in Germany: Remitting to India. *Population, Space and Place*, 26(4), e2290.
- Capstick, Tony. (2020). Transnational literacies as social remittances: The role of language ideologies in shaping migrants' online literacies. *Applied Linguistics*, 41(2), 301-319. <http://dx.doi.org/10.1093/applin/amz009>

- Carling, Jørgen; Erdal, Marta B., i Talleraas, Cathrine. (2021). Living in two countries: Transnational living as an alternative to migration. *Population, Space and Place*, e2471.
- Carreño-Paredes, Myriam-Teresa; Vargas-Clavijo, Onofre; Peinado-Contreras, Yurley C., i Buitrago-Carrilo, Edith D. (2020). La migración dentro de un marco de derechos y su Relación con el Trabajo Social. Dins Magali Alba-Niño, Myriam-Teresa Carreño-Paredes i Carolina Ramírez-Martínez (Comps.), *Trabajo Social: frontera, flujo migratorio y capitalismo global* (p. 61-96). Ediciones Universidad Simón Bolívar.
- Castillo, Tomás E., i Reguant, Mercedes. (2017). Percepciones sobre la migración venezolana: causas, España como destino, expectativas de retorno. *Migraciones*, 41, 133-163.
- Cebotari, Victor, i Dito, Bilisuma B. (2021). Internal and international parental migration and the living conditions of children in Ghana. *Children and Youth Services Review*, 121, 105821.
- Chávez, Guillermina. (2018). El trabajo social y la transdisciplinariedad: retos para estudiar migración transnacional, comunidad y comunicación. *Cuadernos De Trabajo Social*, 31(1), 21-33. <http://dx.doi.org/10.5209/CUTS.55996>
- Consejo General del Trabajo Social. (2012). *Código deontológico de Trabajo Social*. Recuperat 6 abril 2023, de https://www.cgtrabajosocial.es/codigo_deontologico
- Dalouh, Rachida, i Soriano, Encarnación. (2020). *Estudio de la feminización de los procesos migratorios en contextos transnacionales y transculturales*. Dykinson.
- Demirsu, Ipek. (2021). Watching them grow: Intergenerational video-calling among transnational families in the age of smartphones. *Global Networks*, 1-15.
- Domínguez-de-la-Rosa, Laura, i Montalbán-Peregrín, Francisco M. (2012). Líneas emergentes de investigación en las prácticas de trabajos social: la homoparentalidad. *Portularia*, 12, 169-177.
- Dyrness, Andrea, i Abu El-Haj, Thea R. (2020). Reflections on the field: The democratic citizenship formation of transnational youth. *Anthropology & Education Quarterly*, 51(2), 165-177. <http://dx.doi.org/10.1111/aeq.12294>
- Engbersen, Godfried, i Snel, Erik. (2020). The emotion management of transnational living. *Population, Space and Place*, e2414.
- Engels, Dietrich, i Heidenreich, Philippa. (2014). El trabajo social durante la crisis: Situación en Alemania. *Revista de Treball Social*, 202, 35-44.

- Farshbaf Shaker, Sahel. (2018). A study of transnational communication among Iranian migrant women in Australia. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 16(3), 293-312. <http://dx.doi.org/10.1080/15562948.2017.1283078>
- Fernández-Hawrylak, María F., i Heras, Davinia. (2019). Familias transnacionales, familias inmigrantes: Reflexiones sobre su inclusión en la escuela. *Revista de Sociología de la Educación-RASE*, 12(1), 24-39.
- Giménez, Víctor M. (2014). Cuestiones éticas en la investigación en Trabajo Social y estrategias para una investigación éticamente responsable. *AZARBE, Revista Internacional de Trabajo Social y Bienestar*, 3, 187-195.
- Giralt, Eva. (2015). MENA (Menores Extranjeros No Acompañados). Los niños adultos. *Revista de Treball Social*, 205, 80-87.
- González-Torralbo, Herminia. (2016). Historia de una pregunta: consideraciones teórico-metodológicas para el análisis del género y el parentesco en la migración transnacional colombiana. *Revista Latinoamericana De Ciencias Sociales, Niñez y Juventud*, 14(1), 617-629. <http://dx.doi.org/10.11600/1692715x.14142110515>
- Gregorio-Gil, Carmen. (2017). ¿Por qué hablar de cuidados cuando hablamos de migraciones transnacionales? *Quaderns-e de l'Institut Català d'Antropologia*, 22(2), 49-64.
- Guirao-Goris, Josep A.; Olmedo, Angela, i Ferrer, Esperanza. (2008). El artículo de revisión. *Revista iberoamericana de enfermería comunitaria*, 1(1), 1-25.
- Held, Mary L. (2017). A study of remittances to Mexico and Central America: Characteristics and perspectives of immigrants. *International Journal of Social Welfare*, 26(1), 75-85. <http://dx.doi.org/10.1111/ijsw.12225>
- Hernández, Ana L. (2016). Cuidar se escribe en femenino: Redes de cuidado familiar en hogares de madres migrantes. *Psicoperspectivas*, 15(3), 46-55.
- Hombrados-Mendieta, María I.; García, Alba; Gómez-Jacinto, L., i Palma, María de las Olas. (2016). Resiliencia, apoyo social y satisfacción vital de la población inmigrante. Dins Domingo Carbonero; Esther Raya; Neus Caparrós, i Chabier Gimeno (Eds.), *Respuestas transdisciplinarias en una sociedad global: aportaciones desde el Trabajo Social* (p. 87-98). Universitat de La Rioja.
- Jerves, Elena; Rober, Peter; Enzlin, Paul, i De Haene, Lucia. (2020). Ambiguous loss in transnational families' adolescents: An exploratory study in Ecuador. *Family Process*, 59(2), 725-739. <http://dx.doi.org/10.1111/famp.12453>

- Keegan, Patrick J. (2017). Belonging, place, and identity: The role of social trust in developing the civic capacities of transnational Dominican youth. *The High School Journal*, 100(3), 203-222. <http://dx.doi.org/10.1353/hjs.2017.0008>
- Kwon, Jungmin. (2019). Mobilizing historical knowledge through transcultural play: a multi-sited ethnographic case study of an immigrant child. *Early Child Development and Care*, 191(4), 624-639. <http://dx.doi.org/10.1080/03004430.2019.1637860>
- Lacomba, Joan. (2020). Una revisión del Trabajo Social con migrantes y refugiados. Construyendo nuevas bases teóricas y metodológicas. *Ehquidad*, 14, 293-331. <https://doi.org/10.15257/ehquidad.2020.0020>
- Lacomba, Joan. (2021). La inmigración y el origen del Trabajo Social. Una historia en común. *Cuadernos de Trabajo Social*, 34(2), 407-415.
- Lacroix, Thomas; Levitt, Peggy, i Vari-Lavoisier, Ilka. (2016). Social remittances and the changing transnational political landscape. *CMS*, 16, 1-5. <https://doi.org/10.1186/s40878-016-0032-0>
- Lotero-Echeverri, Gabriel, i Pérez-Rodríguez, María A. (2019). Migraciones en la sociedad contemporánea: Correlación entre migración y desarrollo. *RETOS. Revista de Ciencias de la Administración y Economía*, 9(17), 145-159.
- Lu, Shuang; Lin, Yi-Ting; Vikse, Juliann H., i Huang, Chien-Chung. (2016). Well-being of migrant and left-behind children in China: Education, health, parenting, and personal values. *International Journal of Social Welfare*, 25(1), 58-68. <http://dx.doi.org/10.1111/ijsw.12162>
- Manyeruke, Gloria; Çerkez, Ya mur; Kiraz, A kın, i Çakıcı, Ebru. (2021). Attachment, psychological wellbeing, and educational development among child members of transnational families. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 22(1), 49-55.
- Marchetti-Mercer, María C., i Swartz, Leslie. (2020). Familiarity and separation in the use of communication technologies in South African migrant families. *Journal of Family Issues*, 41(10), 1859-1884.
- Marschall, Sabine. (2017). Transnational migrant home visits as identity practice: The case of African migrants in South Africa. *Annals of Tourism Research*, 63, 140-150. <http://dx.doi.org/10.1016/j.annals.2017.01.011>
- Mazzucato, Valentina; Dito, Bilisuma B.; Grassi, Marzia, i Vivet, Jeanne. (2017). Transnational parenting and the well being of Angolan migrant parents in Europe. *Global Networks*, 17(1), 89-110.

- McCabe, Brian E.; Mitchell, Emma M.; Gonzalez-Guarda, Rosa; Peragallo, Nilda, i Mitrani, Victoria B. (2017). Transnational motherhood: Health of Hispanic mothers in the United States who are separated from children. *Journal of Transcultural Nursing*, 28(3), 243-250. <http://dx.doi.org/10.1177/1043659616644960>
- Merry, Lisa; Villadsen, Sarah F.; Sicard, Veronik, i Lewis-Hibbert, Naomie. (2020). Transnationalism and care of migrant families during pregnancy, postpartum and early-childhood: an integrative review. *BMC health services research*, 20(1), 1-24.
- Millán-Franco, Mario; Gómez-Jacinto, Luis; Hombrados-Mendieta, María I., i García-Cid, Alba. (2019). Las redes de apoyo social online y offline en los inmigrantes de Málaga (España). *Migraciones. Publicación Del Instituto Universitario De Estudios Sobre Migraciones*, 47, 119-149. <https://doi.org/10.14422/mig.i47y2019.005>
- Mummert, Gail. (2019). «La segunda madre»: La naturalización de la circulación de cuidados entre abuelas y nietos en familias transnacionales latinoamericanas. *AIBR. Asociación de Antropólogos Iberoamericanos en Red*, 14(3), 515-540.
- Nowicka, Magdalena. (2020). (Dis)connecting migration: transnationalism and nationalism beyond connectivity. *Comparative Migration Studies*, 8(1), 1-13.
- Page, Matthew J.; McKenzie, Joanne E.; Bossuyt, Patrick M.; Boutron, Isabelle; Hoffmann, Tammy C.; Mulrow, Cynthia D.; Shamseer, Larissa; Tetzlaff, Jennifer M.; Akl, Elie A.; Brennan, Sue E.; Chou, Roger; Glanville, Julie; Grimshaw, Jeremy M.; Hróbjartsson, Asbjørn; Lalu, Manoj M.; Li, Tianjing; Loder, Elizabeth W.; Mayo-Wilson, Evan; McDonald, Steve;... Moher, David. (2021). Declaración PRISMA 2020: una guía actualizada para la publicación de revisiones sistemáticas. *Revista Española de Cardiología*, 74(9), 790-799.
- Parella, Sònia, i Speroni, Thales. (2018). Las perspectivas transnacionales para el análisis de la protección social en contextos migratorios. *Autoctonía. Revista de Ciencias Sociales e Historia*, 2(1), 37-56. <https://doi.org/10.23854/autoc.v2i1.59>
- Pedone, Claudia G. L., i Gil, Sandra V. (2016). Tramando futuros. Transnacionalismo familiar en la migración desde República Dominicana y Brasil hacia España. *Investigaciones Feministas*, 7(1), 241-263.
- Peng, Yinni, i Wong, Odalia M. H. (2016). Who takes care of my left-behind children? Migrant mothers and caregivers in transnational child care. *Journal of Family Issues*, 37(14), 2021-2044. <http://dx.doi.org/10.1177/0192513X15578006>

- Peña, Luis B. (2010). *Proyecto de indagación: La revisión bibliográfica*. Pontificia Universidad Javeriana, Bogotá, Facultad de Psicología. Recuperat 5 maig 2023, de https://www.scientific-european-federation-osteopaths.org/wp-content/uploads/2019/01/La_revision_bibliografica.mayo_.2010.pdf
- Pérez, M. D. Rocío, i Neira, Andrea. (2017). Las abuelas de la migración. Cuidados, reciprocidad y relaciones de poder en la familia transnacional. *Migraciones*, 41, 55-77.
- Pineros-Leano, María; Yao, Laura; Yousuf, Aroub, i Oliveira, Gabrielle. (2021). Depressive Symptoms and Emotional Distress of Transnational Mothers: A Scoping Review. *Frontiers in psychiatry*, 12, 182.
- Piñones-Rivera, Carlos; Liberona, Nanette, i Leiva, Sandra. (2021). Perspectivas teóricas sobre salud y migración: determinantes sociales, transnacionalismo y vulnerabilidad estructural. *Saúde e Sociedade*, 30(1), e200310.
- Piras, Gioia. (2016). Emociones y migración: Las vivencias emocionales de las hijas y los hijos que se quedan en origen / Emotions and migration: The emotional experiences of children left-behind resumen. *Psicoperspectivas*, 15(3), 67-77.
- Rivero, Patricia J. (2017). La investigación multilocalizada en los estudios migratoriostransnacionales: Aportes teóricos y prácticos. *Trabajo y sociedad: Indagaciones sobre el empleo, la cultura y las prácticas políticas en sociedades segmentadas*, 28, 327-342.
- Ryba, Tatiana V.; Stambulova, Natalia B., i Ronkainen, Noora J. (2016). The work of cultural transition: An emerging model. *Frontiers in Psychology*, 7, 13. <http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2016.00427>
- Saldívar, Juan M. (2019). Religión vivida, migración y transnacionalismo. El caso del Nazareno de Caguach en Punta Arenas, Chile, y Río Gallegos, Argentina. *Migraciones internacionales*, 10, 1-23. <http://dx.doi.org/10.33679/rmi.v1i1.2184>
- Sassone, Susana M., i Lapenda, Marina L. (2019). Migración, territorio y transnacionalismo: Peruanos en una ciudad global del Sur. *Cahiers des Amériques latines*, 91, 111-133.
- Schrooten, Mieke; Geldof, Dirk, i Withaecx, Sophie. (2016). Transmigration and urban social work: Towards a research agenda. *European Journal of Social Work*, 19(1), 18-30. <http://dx.doi.org/10.1080/13691457.2014.1001725>
- Sobczyk, Rita; Soriano, Rosa, i Caballero, Andrés. (2020). Transnacionalismo localizado: las paradojas de la migración en la era de la inmovilidad involuntaria. *Migraciones internacionales*, 11, 1-22. <https://doi.org/10.33679/rmi.v1i1.1838>

- Solheim, Catherine; Zaid, Samantha, i Ballard, Jaime. (2016). Ambiguous loss experienced by transnational Mexican immigrant families. *Family Process*, 55(2), 338-353. <http://dx.doi.org/10.1111/famp.12130>
- Talleraas, Cathrine. (2020). Who are the transnationals? Institutional categories beyond “migrants”. *Ethnic and Racial Studies*, 43(4), 652-671.
- Thomas, Rebecca L.; Ferraj, Brunilda; Diamond, Rebekah, i Yagaloff, Lisa. (2017). Untold experiences and behaviors of transmigrants who remit: A qualitative study. *Social Development Issues*, 39(2), 62-74.
- Uzcanga, Catalina, i Oiarzabal, Pedro J. (2019). Associations of migrants in Spain: An enquiry into their digital inclusion in the “Network society” in the 2010s. *Voluntas*, 30(5), 947-961. <http://dx.doi.org/10.1007/s11266-019-00162-z>
- Villa-Torres, Laura; González-Vázquez, Tonatiuh; Fleming, Paul; González-González, Edgar L.; Infante-Xibille, César; Chavez, Rebecca, i Barrington, Clare. (2017). Transnationalism and health: A systematic literature review on the use of transnationalism in the study of the health practices and behaviors of migrants. *Social Science & Medicine*, 183, 70.
- Wen, Ya, i Xie, Jingrong. (2019). Missing families and villages: The care deficit faced by rural left-behind children in China and its implications. *International Journal of Care and Caring*, 3(2), 247-262. <http://dx.doi.org/10.1332/239788218X15421003245041>
- Wilding, Raelene; Baldassar, Loretta; Gamage, Shashini; Worrell, Shane, i Mohamud, Samiro. (2020). Digital media and the affective economies of transnational families. *International Journal of Cultural Studies*, 23(5), 639-655.
- Zapata, Adriana. (2021). Home in Transnational Contexts: A Reflection on the Migration of Colombian Mothers/Fathers to Santiago de Chile. *Antipoda. Revista de Antropología y Arqueología*, 43, 75-96.

La conferència de grup familiar: una pràctica participativa en famílies amb infants en risc

Family group conferencing: a participatory
practise in families with children at risk

Ricardo Ramos Gutiérrez¹

ORCID: 0000-0003-3803-6693

Recepció: 21/12/22. Revisió: 10/03/23. Acceptació: 20/03/23

Per citar: Ramos Gutiérrez, Ricardo. (2023). La conferència de grup familiar: una pràctica participativa en famílies amb infants en risc. *Revista de Treball Social*, 224, 49-67. <https://doi.org/10.32061/RTS2023.224.02>

Resum

En el treball de protecció al menor en famílies amb infants en risc, tradicionalment s'ha prioritzat la seguretat d'aquests sobre l'estabilitat dels vincles familiars, la qual cosa solia desembocar en pràctiques coercitives i de confrontació amb les famílies que acabaven sovint amb una retirada del menor. Els resultats poc eficaços d'aquestes pràctiques tradicionals han propiciat la cerca d'una col·laboració entre professionals i famílies que, per no quedar en mera retòrica, ha d'arribar a plasmar-se en intervencions concretes.

En el present article s'examina una d'aquestes pràctiques amb un cert detall, la conferència de grup familiar (Nova Zelanda), en la qual s'han potenciat les capacitats i els desitjos de les famílies i les seves xarxes de vincles, alhora que s'al·ludeix a una altra pràctica, els diàlegs anticipants (Noruega), en la qual la primera ha buscat inspiració per introduir elements activadors de la participació del menor en assumptes de tanta importància per al seu futur.

Si bé aquest tipus de pràctiques necessiten un suport i una reorganització institucional per poder implementar-se, val la pena conèixer-les per la seva capacitat d'inspirar i encoratjar un canvi en l'equilibri de les relacions de poder entre els professionals i els usuaris que, al preu d'assumir uns certs riscos, aspiri a aconseguir uns resultats més eficaços i compartits.

1 Metge adjunt emèrit del Servei de Psiquiatria de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Professor emèrit de l'Escola de Teràpia Familiar de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. ramosgutierrez@gmail.com

Paraules clau: Protecció al menor, model dels recursos, conferència de grup familiar, perspectiva del menor.

Abstract

Within child protection work involving families with children at risk, the safety of said children has been traditionally prioritised over the stability of family ties, often leading to coercive and adversarial situations involving families which frequently lead to the child being taken away. The unsuccessful outcomes of these typical practices have given rise to a call for cooperation between professionals and families which must unfold in the form of specific interventions in order to go beyond simple rhetoric.

This paper examines one of these practices in detail: family group conferencing (in New Zealand), in which the abilities and wishes of families and their networks of ties were fostered. We also address anticipation dialogues (in Norway), which served as inspiration for family group conferencing to introduce components for triggering the child's participation in matters that are highly important for their future.

These are practices that require institutional support and reorganisation to be implemented. However, we believe that it is worth becoming acquainted with them owing to their capacity to inspire and encourage change in the balance of power relations between professionals and service users. Despite taking on certain risks, these changes strive to deliver more effective and shared outcomes.

Keywords: Child protection, resource model, family group conferencing, child perspective.

Introducció

Des dels seus inicis a finals del segle XIX, en què es va centrar en els casos d'extrema pobresa i a atendre fenòmens derivats d'aquesta (com la delinqüència infantil i els nens del carrer), fins a la seva estabilització actual, el treball en protecció de menors (PM) ha passat per dues grans etapes.

La primera etapa, que es podria situar després de la Segona Guerra Mundial, estava inspirada en el model mèdic i se sustentava en el meta-model del déficit. Bàsicament se centrava a concebre el maltractament com el producte d'una patologia individual dels pares (o una disfunció de la família) que es postulava que podia arribar a identificar-se precoçment –en les primeres 24 hores, en més de les tres quartes parts dels casos (Kempe i Kempe, 1978)–, i que fàcilment abocava a l'adopció del menor com la manera de procurar-li un ambient òptim (Martín Hernández, 2009).

Però es constataren evidències que difícilment trobaven acomodatament en aquest model, com que la negligència resultava ser 22 vegades més probable que es diagnosticués en famílies pobres que en famílies amb recursos (Berg i Kelly, 2000) i que el mal físic a un menor era més fàcilment catalogat com a fruit del maltractament en una família d'escassos recursos i com a accident quan es presentava en una família acomodada (Katz et al., 1986).

En el treball tradicional de PM es produïa un desequilibri entre l'atenció a les demandes i drets paternes i la protecció de la seguretat del menor, en favor d'aquesta última, amb el resultat que la relació que se solia establir amb els progenitors era ambivalent, quan no directament de confrontació (Connolly i Mackenzie, 1999). Les característiques paternes, particularment l'hostilitat cap als professionals, rebien més importància que l'evidència de mal al menor, i predominava l'avaluació de la (poca) habilitat parental sobre la presència real de mal (Thoburn et al., 2000).

L'interès dels treballadors de PM tendia a focalitzar-se en la recerca d'episodis individuals d'abús, culpabilitzant els pares i valorant poc els factors contextuals. La dimensió moral tenia molt de pes en l'avaluació i l'estimació inicial del professional era rarament corregida. El model del déficit dirigia l'avaluació cap al que no hi havia i hi hauria d'haver (Madsen i Gillespie, 2014) i donava manteniment a la idea que les famílies tenien els problemes que tenien perquè eren disfuncionals i, en conseqüència, calia intentar fer-los canviar els costés el que els costés (Ramos, 2021, 2022).

Però en una segona etapa, als anys setanta, es va començar a desenvolupar una concepció més preocupada pel context i fundada en un treball social més comunitari que se situava en el deixant de l'antipsiquiatria, la teoria de la desviació, el marxisme i el treball comunitari; i que va il·luminar el que es va considerar un treball social radical (Frost i Stein, 1989).

El fonament d'aquesta aproximació es va buscar en el metamodel dels recursos sobre la base del qual s'estableix que les famílies tenen problemes perquè estan funcionant per sota de les seves possibilitats d'enfrontar els requeriments de la situació per la qual estan passant en

aquest moment de les seves vides. I que, d'altra banda, no tenen per què resignar-se a això, perquè són capaces de funcionar més bé en determinats moments (Ramos, 2021, 2022). Es tractava, doncs, de treballar amb el que ja hi havia i hi podia haver (Madsen i Gillespie, 2014).

La postura de partida seria que, mentre no es demostrés el contrari, a la família calia suposar-li les fortaleses i habilitats necessàries per cuidar dels menors. Conseqüentment, caldria tractar-les com a capaces de prendre bones decisions i elaborar bons plans, si comptaven amb el suport professional adequat.

Però això implicava un canvi radical en la posició dels professionals, que haurien de passar a ocupar-se de promoure solucions als problemes de la família abans que a tractar d'esclarir si l'abús sospitat havia ocorregut o no.

Aquesta manera d'abordar la qüestió va propiciar un acostament que propugnava la necessitat de treballar de manera efectiva en estreta col·laboració amb els usuaris, la família extensa i la comunitat per potenciar la capacitat individual, familiar i comunitària d'atendre les necessitats pròpies; però sense deixar per això de mantenir-se focalitzats en el menor i a promoure el seu benestar.

Però perquè aquesta posició de passar de centrar-se a investigar la família i els seus problemes a posar-se al seu servei pogués desplegar-se i mantenir-se necessitava inserir-se en pràctiques concretes i estructurades que li proporcionessin un agafador institucional.

En aquest article ens proposem bàsicament presentar una d'aquestes pràctiques ja sancionada per l'experiència, la conferència de grup familiar i, a través de l'esment d'una altra pràctica, els diàlegs anticipants, subratllar com la cessió del protagonisme a la família es pot fer compatible amb el manteniment de l'objectiu bàsic de PM: la protecció i participació activa del menor en les decisions que afecten les seves vides.

La conferència de grup familiar

Aquesta pràctica va aparèixer a Nova Zelanda a la fi dels anys vuitanta, on es va establir com un mandat legal en situacions en les quals la intervenció professional podia afectar seriosament la vida del menor, com era la seva retirada o el seu retorn a la família. El seu origen va ser la queixa de la població maori, les pràctiques de criança de la qual no eren compreses pels professionals, de raça blanca, classe mitjana i cultura occidental, que les consideraven com a nocives.

Això va donar lloc al que es va anomenar la "generació robada", un cúmul de nens maoris retirats de les seves llars, situació que es va prolongar fins que es va produir una convergència entre les queixes dels seus pares i una crisi econòmica que va fer necessària una reorganització dels serveis.

En aquesta conjuntura es va imposar aquesta pràctica, en la qual s'inclou com a element essencial el *temps privat* de la família: una trobada

entre familiars, en absència de professionals, per elaborar un pla d'acció que, si ofereix una solució a les preocupacions que havien portat a considerar una retirada del menor, tindria prioritat sobre qualsevol altre pla d'acció que els professionals haguessin estat considerant.

Posteriorment, aquesta pràctica s'ha implementat en diversos països d'Europa, Amèrica, Àsia i Austràlia, encara que sense mandat legal, amb el rang de bones pràctiques. I s'ha estès a altres problemàtiques, com ara justícia juvenil, violència domèstica, salut mental i educació.

La filosofia subjacent és que, quan hi ha infants en risc, s'ha d'involucrar la família com a col·laboradors, abans que com a clients. I això sobre la base que els infants i les seves famílies tenen el dret i la responsabilitat de ser els primers a decidir quan se susciten temes de PM. D'acord amb això, el focus del treball es posa en el problema, no en la persona o les persones.

Els objectius explícits són mobilitzar el suport informal, incrementar la col·laboració família/professionals/comunitat i empoderar la família. Però el mateix procediment apunta, implícitament, a dos objectius comuns en la intervenció sobre el maltractament: a) la ruptura de la conspiració del silenci; b) l'ampliació del cercle dels compromesos a parar la violència (Pennell i Burford, 2000).

Les fases de la CGF

El procés comença amb la derivació i comprèn 3 fases: a) la preparació; b) la conferència (amb les subfases de compartir la informació, el temps privat de la família i la discussió del pla); i c) la implementació i el seguiment del pla (Merkel-Holguin i Wilmot, 2004; American Humane Association, 2010).

La derivació sol procedir d'un professional dels serveis socials, però també poden derivar professionals de la salut o de l'àmbit escolar amb prou ascendent sobre la família. La persona responsable de la derivació explica el procediment als familiars, els comunica les seves preocupacions, els fa saber que els considera capaços de prendre decisions que afecten els seus membres i també que el pla que elaborin podrà tenir preferència sobre qualsevol altre. Els posa en contacte, a més, amb la persona facilitadora.

La preparació. El facilitador o la facilitadora és una persona amb formació específica (entre quaranta i cinquanta hores d'entrenament i participació en cinc casos com a persona cofacilitadora), que no és necessari (ni recomanat) que pertanyi al camp del treball social o de la salut; podria ser un membre prominent de la comunitat.

Contacta amb la família, inclosos els menors, i posa especial èmfasi en el pare i la família parental, que habitualment es prenen menys en consideració en el treball social rutinari. El seu paper és implicar la família i facilitar el procés, no ocupar-se de resoldre els problemes de la família.

La persona facilitadora comparteix amb la família (inclosos els menors) les preocupacions que li ha comunicat la persona responsable de

la derivació i identifica amb ells els possibles assistents, que inclouen membres de la família àmplia, amistats i persones de confiança. Contacta amb elles, els explica el procediment i els aclareix que no se'ls convida amb l'objectiu que es facin càrrec del menor.

També pot recórrer-hi per reclutar nous membres pel procediment de "bola de neu", sempre requerint el consentiment dels pares (que poden vetar l'assistència, fins i tot, d'algun professional). S'encarreguen, igualment, de les necessitats materials, com ara locals (normalment comunitaris: parròquia, centre cívic, espais escolars), transport, aliments...

Durant aquesta fase de preparació poden sorgir ja iniciatives que facin innecessària la conferència. Igualment, als països en què no és obligatòria, es poden detectar en aquesta fase indicadors de mal pronòstic, que són: a) quan l'adolescent, en el seu cas, no s'implica; b) quan la família no accepta que hi ha un problema a resoldre; c) quan s'observen pocs signes de la capacitat de la família de deixar els seus desacords de banda i concentrar-se en el pla (Barnsdale i Walker, 2007).

L'altra dimensió del treball de la persona facilitadora és el contacte amb els professionals. Aquests han de limitar-se a aquells que tenen informació bàsica sobre les decisions a prendre, i cal fer-los saber que la seva missió en la CGF és proporcionar a la família la informació que necessiten per al pla. La persona facilitadora ha de parlar amb ells de les seves preocupacions per compartir informació, demanar-los que siguin transparents i encariar-los que s'abstinguin de proporcionar informació sorprenent en la CGF.

La mitjana d'assistents a la CGF sol oscil·lar entre sis i onze i la proporció sol ser de dos professionals per cada cinc familiars. La preparació dura entre quatre i sis setmanes i consumeix d'unes vint a quaranta hores.

La conferència: a) *Informació.* Després de donar la benvinguda i obrir l'acte amb la fórmula acordada amb la família (una pregària, una cançó...) la persona facilitadora expressa el propòsit de la trobada i introdueix els professionals presents, perquè aquests procedeixin a proporcionar la informació que la família ha de tenir en compte a l'hora d'elaborar el pla.

L'atmosfera creada durant la informació planejarà sobre el temps privat de la família. No obstant això, els professionals solen sentir-se no prou preparats, aclaparats i atacats, i es mouen habitualment en el model del dèficit, estant més pendents de l'opinió d'altres professionals que de la utilitat que pugui tenir per a la família el que ells diguin. Resulta, doncs, convenient demanar-los que preparin sumaris orientats al menor i en els quals es facin constar també les seves fortesaleses.

El que els familiars necessiten és informació, no només que els parlari de problemes; i també escoltar la perspectiva del menor. Però la línia que separa el propòsit inicial de subratllar les preocupacions i la temptativa d'imposar la pròpia agenda professional a la família pot ser molt fina (Ney et al., 2011).

Els familiars, per la seva banda, es veuen enfrontats a sentiments dolorosos i d'estranyesa i estan expectants i dubitatius; i en acabar aquesta fase de la CGF poden estar inundats d'informació contradictòria i inqui-

etant. Per això, la persona facilitadora, un cop finalitzada la conferència, ha de resumir els assumptes i recordar l'objectiu pel qual la CGF es va convocar (buscar una sortida a la situació del menor focalitzant en el futur i en les solucions). I ha d'insistir que els recursos que es poden posar en joc no són només familiars, alhora que ha de recordar el que caldrà fer si el pla finalment proposat per la família no aconseguís aprovació.

b) El *temps privat de la família*. Una vegada finalitzada la fase d'informació es retiren tots els professionals (incloent-hi la família d'acolliment, si es tracta de família aliena, encara que la família biològica mostrés preferència perquè es quedessin). La persona facilitadora i la responsable de la derivació romandran accessibles per si la família necessita algun aclariment. També es pot produir l'exclusió d'algun membre problemàtic.

El temps privat de la família constitueix el cor del procediment. No obstant això, els professionals solen expressar el seu desig de suprimir-lo quan és facultatiu. I fins i tot la família pot expressar reticència al·legant per a això raons com ara: a) que no seran capaços de prendre decisions per ells mateixos i és millor que les prenguin els professionals; b) que aquests no respectaran la seva decisió; c) que se sentin sobrepassats per la informació que han rebut o per la història conflictiva de la família. Aquesta última raó, compartida pels professionals, no ha estat confirmada per l'experiència, tot i que és cert que de vegades es produeix una tensió emocional considerable.

La família arriba al temps privat després d'haver sentit coses que han suscitat emocions contradictòries i en una situació nova per a ells. No obstant això, professionals autoritzats per les famílies a observar aquestes reunions (Heino, 2009) informen que es prenen la seva tasca d'una forma molt seriosa i honesta, que són capaços de mantenir-se centrats en el menor i en el futur, d'aprofitar l'oportunitat que tenen de parlar, d'aconseguir un pla compartit i que emergeixen processos de comprensió, reconciliació i perdó. Informen també de la seva sensació de ser testimonis que alguna cosa està ocorrent en alguns dels presents.

c) La *discussió del pla*. Una vegada elaborat el pla, que exigeix l'acord de tots els membres de la xarxa privada, els professionals es reincorporen per discutir-lo, detallar-lo, considerar-ne la viabilitat i plantejar l'accessibilitat dels recursos sol·licitats. La persona responsable de la derivació i els professionals estan compromesos a acceptar el pla si les seves preocupacions han estat prou tingudes en compte, però només els professionals de benestar social tenen la facultat d'aprovar-lo o rebutjar-lo, limitant-se els altres a precisar els seus serveis sense que hagin de mostrar el seu acord o desacord amb el pla.

Si la persona responsable de la derivació no pot acceptar-lo o hi ha detalls importants que cal considerar, ha d'exposar les seves raons clarament a la família i plantejar-los la possibilitat de prendre's un temps privat addicional per reconsiderar-lo, que s'hauria de fer el mateix dia de la conferència. Si no s'arriba a un acord, es planteja la possibilitat d'una nova CGF a la qual es puguin incorporar nous membres o nova informació, respectant sempre la decisió sobre això de la família.

La implementació i el seguiment del pla. Tant els professionals com la família han de seguir el compliment del pla, i el menor ha de saber amb qui parlar si no està funcionant. El seguiment ha de ser monitorat per un familiar i/o un professional o un comitè de seguiment, que s'afegeixen al monitoratge informal a través de la presència del treballador social en la vida de la família.

Amb freqüència s'estableix una sessió general de seguiment, habitualment al cap d'un any. Eventualment pot convocar-se una altra CGF quan la implementació dels plans està fallant, quan no s'observen progressos o quan apareixen altres problemes.

El seguiment ha de començar amb el treballador social informant de les coses que han millorat des que el pla es va traçar i dels esdeveniments importants que hagin ocorregut. De vegades són els professionals els qui no compleixen els seus compromisos, en funció de la poca confiança família-professionals que s'hagi establert. Una mica més dels dos terços dels plans només s'implementen parcialment.

Avaluació de la CGF

La recerca en la CGF s'ha centrat bàsicament en la satisfacció dels usuaris, en la implementació dels plans i en la mesura en què la cura informal (desplegada per la xarxa) desplaça la formal (duta a terme pels professionals) (Sundell i Vinnerljung, 2004). I ha mostrat que, en termes generals, els professionals jutgen els plans que la família proposa com a comprensius i realistes, alhora que creatius, i capaços de proporcionar amb freqüència més seguretat de la que els mateixos professionals podrien oferir.

Fins a un 70% dels casos els professionals es mostren satisfets i en més de dues terceres parts consideren que superen els plans que ells mateixos haurien ofert (Barnsdale i Walker, 2007). Solen centrar-se en com la família pot fer costat a l'infant i als pares; el 80% de les activitats recomanades són assignades a la xarxa natural i gairebé un terç dels plans estableixen que un familiar es farà càrrec temporalment del menor. Es fan poques demandes als serveis, oscil·lant des d'ajudes materials a teràpia i ajuda domèstica. Només un 5% de plans són rebutjats.

Quant al significat que té el pla, resulta ser diferent per als uns i els altres. Per als professionals és, fonamentalment, alguna cosa a emplenar, mentre que per a la família és, bàsicament, el començament d'un camí a recórrer. De fet, al final de la CGF la família sol reprendre tradicions familiars (celebracions...).

Fins a dos terços de les famílies diuen estar millor com a resultat de la CGF; la millora està més present entre aquelles en què sí que s'ha complert el pla, però també es reporten canvis positius fins i tot en els casos en què els plans no es compleixen. Se sol reportar una millora de les relacions entre la família i els professionals, així com canvis que afecten les relacions familiars, la vida quotidiana, els nous plans que posen en

marxa els professionals i l'actuació i presència de la xarxa privada en la vida de la família.

De manera immediata, el procés és positiu i normalitza el suport de la família. En acabar la CGF predomina la satisfacció entre els participants. La família diu que els seus sentiments han estat respectats, que les seves preocupacions han estat tingudes en compte, que s'han percebut com a influents i que el procés de decisió és just, tot i que solen sentir inicialment els professionals com a freds i arrogants. Fins a vuit sobre deu diuen que hi havia qui hi havia d'haver i nou de deu valoren positivament el temps privat, malgrat les tensions que s'hagin pogut produir.

Si ho comparem amb un procediment tradicional, en aquest només en el 50% dels casos les famílies diuen sentir-se ben informades, només en el 33% s'han sentit escoltades, en el 25% s'han sentit assistides i només en un altre 25% han sentit que els seus punts de vista han tingut pes.

Com a efectes immediats s'observa una millora del funcionament i de la comunicació de la família i de la relació amb la família extensa, una reducció dels conflictes i un increment del compromís entre els seus membres. Fins a dos terços de les famílies diuen estar millor després de la conferència i, fins i tot en els casos en què se salda amb un fracàs, els participants solen intercanviar adreces i estremen la seva relació.

També fins a un 50% dels casos millora l'actitud i la relació entre la família i els professionals, que valoren que la família entén més bé les preocupacions que la seva situació havia suscitat; no obstant això, algunes famílies continuen veient els professionals com a arrogants i tractant d'imposar-los els seus plans.

No obstant això, a llarg termini els resultats no són tan optimistes, bàsicament per la dificultat, tant de la família com dels professionals, de mantenir els compromisos adquirits en els plans. A vegades això es deu a circumstàncies de la vida (com la malaltia o defunció d'algun familiar compromès en algun aspecte del pla o la rotació professional). Amb tot, els resultats a llarg termini no són inferiors, i fins i tot estan una mica per damunt, dels que reporten els procediments tradicionals.

Com a factors afavoridors de l'èxit de la CGF s'han detectat bàsicament: a) la voluntat de la família de convidar prou gent de la seva xarxa; b) la voluntat de compartir sentiments de vergonya i pèrdua amb i entre els convocats; c) la confiança mútua aconseguida entre la família i la persona facilitadora (De Jong et al., 2017).

I com a tasques per incrementar les possibilitats d'èxit s'han pogut establir: a) procurar conjuminar ajudes formals a les informals suscidades en la CGF; b) constatar i promoure, en la mesura que sigui possible, la presència d'una xarxa positiva; c) protegir activament la família contra el paternalisme i la humiliació per membres de la xarxa, prenent molt seriosament i no intentant forçar la seva eventual reticència a convocar segons qui (Bredewold i Tonkens, 2021).

Factors curatius de la CGF

Cal preguntar-se també quins serien els elements que podríem anomenar “curatius” de la CGF. D'entrada, s'ha establert una certa similitud entre la CGF i la teràpia de xarxa (Speck i Attneave, 2000); però també se n'han observat diferències. En la CGF, la persona facilitadora actua com a tal, no com a terapeuta; i a la família se la requereix bàsicament com a col·laboradora, no en qualitat de persones amb problemes (Holland i Rivet, 2008). En tot cas, la “curació” tindria una dimensió relacional i un efecte sobre les preses de decisió i el disseny dels plans.

En la CGF, els membres de la família exposen la seva vulnerabilitat i solitud revelant la seva vida diària i com els afecten els problemes emocionals. Es posen sobre la taula coses ocultes o poc conegudes i es produeixen fenòmens de testimoniatge i de comprensió compartida que fan aflorar sentiments de pertinença, i que poden millorar les relacions i promoure la confiança en el si de la família i entre aquesta i els professionals.

I, d'altra banda, els plans d'acció elaborats són més consistents amb l'estil de vida, la història i la cultura de la família que els proposats pels professionals. Els plans professionals recauen bàsicament sobre la família, la porten a la passivitat, fan que la família no els consideri com a propis, que no se sentin responsables del seu resultat i que puguin percebre que no s'ajusten i no encaixen amb les seves necessitats, encara que es mostrin reticents a dir-ho.

Per la seva banda, els plans elaborats en el temps privat, sustentats en el cas que la família i la seva xarxa són perfectament capaces de dissenyar-los, recauen sobre la xarxa i faciliten més franquesa i sinceritat a l'hora de ponderar-los i valorar-los. La família sent que es tracta del seu propi pla, que segueix les seves pròpies regles i que estableix les seves pròpies prioritats (Metze et al., 2013).

Tot i que de vegades, com ja hem esmentat, els professionals tracten veladament de fer prevaler els seus plans a través de la seva manera de compartir la informació de la situació i de proposar els serveis utilitzables, el propi procés de la CGF porta a promoure un nou balanç de l'equilibri de poder que tendeix a afavorir la família.

Juguen en aquest sentit factors com ara: a) que els membres de la família se senten capaços de participar en el procés de forma més efectiva que en els procediments tradicionals; b) que assisteixen més membres de la família que professionals; c) que el lloc de la trobada és neutral (comunitari) i l'horari s'acomoda més bé a la família (tenen lloc, sovint, fora dels horaris professionals de treball); d) que el temps privat és positivament valorat; e) que el pla que es posa a discussió és, en definitiva, el que ha acabat proposant la xarxa familiar.

Les recerques dutes a terme, com hem esmentat, han mostrat, en resum, que: a) les famílies se senten empoderades durant el procés i senten que han estat escoltades i valorades; b) la interacció entre els membres de la família ha millorat i els conflictes entre ells ha decrescut; i c) que

és una manera de bregar amb els problemes que els resulta preferible als procediments habituals (Heino, 2009).

La CGF tendeix, doncs, a produir un empoderament de la família, empoderament que cal entendre com a relacional, lligat a l'establiment o restabliment de relacions significatives i fundat en un suport emocional, social i pràctic. I que pot resultar durador, amb tendència a mantenir el nou equilibri de poder amb els serveis socials més enllà de la mateixa CGF (Metze et al., 2013).

No obstant això, davant una valoració tan favorable de les famílies, davant unes tendències tan encomiables del procés i davant l'entusiasme que mostren molts professionals que han participat en aquests procediments, la pregunta és: per què aquesta pràctica no es generalitza i continua representant una intervenció bàsicament marginal als països en què no està recolzada per un mandat legal?

Fins a un terç dels professionals no mostren desitjos d'emprar-lo. S'al·leguen factors objectius com l'escassetat de temps, la dificultat per acoblar i integrar aquesta pràctica amb altres processos de presa de decisions ja en curs en el cas i la rotació de personal. Però volem posar l'accent en dos factors més subjectius.

D'una banda, la pèrdua del poder professional que el procediment desperta; fins a un 40% dels professionals pensa que el seu poder es veu minvat, malgrat que l'acceptació última del pla continua sent a les seves mans. I d'una altra, en relació amb l'anterior, la persistència de la desconfiança cap a la família, particularment el temor a una escalada de conflictes en el temps privat que comprometí la voluntat d'elaborar un pla, deixar de banda les seves històries i fer prevaler l'atenció i cura als seus menors.

El temor per la seguretat del menor i la desconfiança en la capacitat de la família per prendre decisions es constitueixen, doncs, en obstacles per a la derivació de casos en el si d'una cultura d'aversion al risc dominant en els serveis socials. Tots dos factors amenacen limitar les indicacions de la CGF bé als casos moderats de negligència crònica o abús emocional o bé, per contra, als casos desesperats on ja no queda res més per intentar.

Els infants en la CGF

En general, el treball de PM ha estat criticat per estar orientat cap a l'infant, donant preeminència al benestar del menor (que creixi en el millor ambient familiar del qual es pugui disposar) sobre la importància dels vincles (que gaudeixi de la seguretat mínima suficient en el si de la seva pròpia família) (Martín Hernández, 2009). Malgrat això, les decisions es continuen prenent, en el millor dels casos, segons el que els adults consideren que és el millor interès de l'infant.

Fins i tot en les CGF, en les quals més de nou sobre deu infants interrogats asseguruen sentir-se fora de perill durant el procediment i més de vuit sobre deu afirmen tenir veu en el procés, fins a un terç diuen percebre que les seves opinions no es consideren importants i fins a un quart

afirmen que hi ha moltes coses de les quals no es pot parlar (Barnsdale i Walker, 2007). Una tasca important és, doncs, com donar rellevància a les seves opinions i als seus desitjos.

Hi hauria tres maneres de prioritzar el menor: a) orientar els procediments d'intervenció cap al menor (veure l'infant); b) tenir present la perspectiva del menor (escoltar-lo); c) fomentar la seva participació (activar-lo).

Les prioritats, per al menor i per als adults de la seva xarxa, han mostrat ser diferents en la CGF. Els adults s'orienten cap a l'elaboració d'un pla que proveeixi solucions i eviti mesures no desitjades, com la retirada del menor. Però per a aquest els elements emocionals resulten ser els més significatius, com el fet de trobar-se amb membres de la família i poder expressar els seus punts de vista.

Si el menor sent que és, bàsicament, un objecte de preocupació per als adults i una càrrega per als professionals, i percep que és deixat de banda durant el procés, valora la trobada com a frustrant i sense sentit; si, per contra, sent que és capaç de procurar alegries als seus, que és algú important per als professionals i que pren part activa en el procés, el percep com a empoderador i significatiu.

Resulta, doncs, desitjable que no es parli del menor, sinó amb el menor davant dels concurrents. Particularment per part dels professionals, que solen parlar de l'infant en tercera persona, no amb ell, centrant-se en els seus problemes i en la inadequació de les famílies, ignorant les seves capacitats i no citant les perspectives de l'infant, particularment dels més petits.

Amb tot, i com que per als menors el prioritari és la qualitat emocional de la trobada, també són capaços, si se'ls encoratja, d'expressar objectius, a vegades bastant invisibles per als adults.

L'objectiu principal que solen declarar és que disminueixin les preocupacions que tenien en la situació que va donar origen a la CGF; però, a més, esperen una millora de la relació amb, i entre, els pares, de la situació a casa, de les relacions amb els seus amics i companys, de les circumstàncies quotidianes (escola, oci, treball) i en la seva pròpia persona, en l'àmbit de la seva identitat.

Malgrat que les tasques de la persona facilitadora en la fase de preparació inclouen contactar i explicar el procediment també als menors, la participació d'aquests és escassa en la formulació de les preocupacions que la CGF hauria d'abordar; encara que mostren tenir opinions bastant sòlides sobre la situació familiar.

Les adolescents se senten més involucrades en la decisió de convocar una CGF, en les preocupacions a discutir i en les persones a convidar. Els adolescents, per la seva banda, tenen més tendència a inhibir-se com una manera de mostrar la seva autonomia davant la família, així com davant dels treballadors de PM, sovint del sexe femení. Durant la preparació la preocupació bàsica que tenen els pares és si podran confiar que la xarxa privada tingui capacitat per ajudar-los, mentre que la que tenalla als adolescents és si els membres de la xarxa voldran assistir.

El mateix procés de la CGF comporta elements que poden facilitar la participació del menor. Com a elements positius compten el fet de sentir que la xarxa privada l'escolta, que ell escolta confessions, que és comprès, cuidat i tractat com a subjecte, alhora que com a objecte de les discussions, que estableix nous vincles, així com noves maneres de contextualitzar els sentiments de culpa seus i d'altres.

Pel que fa als adolescents, compta positivament percebre que el pla els afecta i involucra no només a ells, sinó també els seus pares, la qual cosa fa que se sentin alleujats i esperançats. La profunditat que pot arribar a aconseguir el diàleg i la discussió els pot ajudar a acceptar coses a les quals, en principi, s'oposaven. Els adolescents poden escoltar altres membres de la xarxa més que els seus propis pares, i plegar-se millor a les seves peticions.

S'han establert ja pràctiques orientades a afavorir la participació del menor, més enllà de la labor encomanada sobre aquest tema a la persona facilitadora, entre les quals hi ha la incorporació a la CGF de la figura del *suport al menor*.

Es tracta d'un adult, ja sigui un membre de la xarxa natural (familiar, conegut), ja sigui un professional no gaire implicat en el cas (de l'àmbit escolar, per exemple) el paper del qual és ressaltar la posició del menor, fer-lo sentir més fort i ajudar-lo a participar en les decisions.

La seva missió és, respecte al menor, encoratjar-lo a expressar les seves opinions i/o, si arriba el cas, parlar en nom seu; i respecte a la xarxa, orientar-la cap a la tasca recordant-los el motiu de la reunió i vetllant per reorientar les discussions quan prenen altres rumbos.

Però volem esmentar un altre procediment derivat d'una pràctica participativa diferent de la CGF que descriurem breument: els diàlegs anticipants (DA).

Els diàlegs anticipants

Es tracta d'una pràctica desenvolupada a Noruega i altres països nòrdics en famílies multiassistides en situacions preocupants. El punt de partida és la preocupació d'un professional que sent que la seva feina no està aconseguint ajudar la família en la mesura que esperava.

El professional comunica a la família aquesta preocupació i sol·licita el seu permís per reunir-se amb ella i els membres del sistema natural que la família requereixi i amb altres professionals involucrats en el cas (i acceptats per la família) per poder discutir-la (Eriksson i Arknil, 2009; Seikkula i Arknil, 2016; Seikkula et al., 2003).

La reunió és dirigida per dues persones facilitadores alienes al cas, que són les persones convidades i l'única cosa que saben és la preocupació del professional sol·licitant. La reunió comença amb l'agraïment del proponent als assistents i una explicació breu de les seves preocupacions.

Els assistents s'acomoden en dues taules visibles entre si, entorn de les quals s'asseuen separatament la família i els professionals. Una

persona facilitadora comença entrevistant la família, mentre que l'altra va escrivint en un lloc ben visible el que es va dient.

L'objectiu és ajudar família i professionals a situar-se en un futur hipotètic favorable des d'un present incert. Per a això, la persona facilitadora planteja a cada membre de la família les preguntes següents:

- a) Ha passat un temps (normalment un any) i les coses van bastant bé en la teva família. Què ha succeït des del teu punt de vista? De què estàs tu especialment satisfet?
- b) Què va fer possible aquesta millora? Qui et va ajudar i com? I tu, què vas fer que et va ajudar a començar a fer coses amb els altres?
- c) Què va ser el que et preocupava fa un any (és a dir, en el moment actual) i què va ser el que va fer disminuir les teves preocupacions? En concret, què va fer disminuir les teves preocupacions? Què vas fer perquè disminuïssin?

Amb aquestes preguntes, des d'una perspectiva esperançadora, s'intenta promoure la confiança en el suport mutu i la construcció d'un pla d'acció que sigui subjectivament creïble.

A continuació, l'altra persona facilitadora entrevista els professionals; però a ells no se'ls pregunta com veuen la família quan aquesta ja ha millorat, perquè es considera que la seva feina és ajudar la família a estar com la mateixa família desitja i aspira. Sobre la base d'això les preguntes que se'ls fan són:

- a) Ja has sentit que ha passat un any i que les coses van bastant bé per a la família. Què has fet tu per a ajudar a això? Qui et va ajudar i com?
- b) Què et preocupava fa un any? Què va fer que les teves preocupacions disminuïssin?

Una vegada finalitzada aquesta segona entrevista, les persones facilitadores fan tornar del futur imaginat al present i retornen el protagonisme al professional proponent, demanant-li que faci una recapitulació.

L'últim pas és elaborar un pla d'acció concret, en el qual s'especifiqui qui farà què amb qui, quan i quin serà el primer pas. La seva base seran les idees expressades i anotades, de les quals s'enviarà un resum als participants. La durada mitjana del procés és d'entre dues i tres hores.

La “trucada al futur” en la CGF

En el curs d'un projecte de recerca-acció participativa duta a terme als països nòrdics europeus (Dinamarca, Suècia, Noruega, Finlàndia i Islàndia), un dels objectius bàsics dels quals era enfortir la posició del menor i fer visible la seva perspectiva en la pràctica del treball social de PM, es va plantejar incloure elements dels DA en la mateixa CGF (Heino, 2009).

Amb aquest objectiu, una persona investigadora que no pertanyia al servei de PM i que havia de ser la mateixa persona al llarg de tot el procés,

entrevistava el menor en paral·lel i amb el consentiment de la família que, en general, no va posar impediments.

Les entrevistes eren quatre; una en la fase de preparació i prèvia a la celebració de la CGF, una altra en el termini d'una setmana després d'aquesta, una tercera dins de la setmana següent al primer seguiment i una última, sempre que fos possible, al cap d'un any de la CGF. Ens detindrem especialment en la primera de totes.

A l'hora d'aquesta primera entrevista ja obrava en poder de la persona entrevistadora l'escrit de les preocupacions que havien dut el treballador social a posar en marxa la CGF. Però aquestes preocupacions no se li plantejaven al menor, ni servien de base per guiar les preguntes que se li feien; tan sols al final de l'entrevista, abans de concloure-la, se'ls en demanava l'opinió.

L'interès de la persona entrevistadora se centrava a ajudar el menor perquè exposés la seva situació vital tal com l'experimentava, animant-lo a plantejar les seves pròpies preocupacions personals i les seves pròpies esperances sobre el que canviaria en la seva vida arran de la CGF.

Les dimensions sobre la base de les quals s'investigaria l'experiència de l'infant en la CGF, així com els canvis que el procés portava a la seva vida, no s'establien prèviament a la recerca. Eren definides per cada menor, que era qui establia en cada cas el que era significatiu per al seu benestar propi i específic i que trobava a faltar en el moment de l'entrevista. Se li demanava, també, que les avalués dins d'un rang comprès entre 1 i 5.

En cada entrevista successiva la persona investigadora recordava al menor l'avaluació que aquest havia fet prèviament, a fi d'atreure la seva atenció sobre les dimensions que ell mateix ja havia definit i poder anar actualitzant el valor que els donava en funció de com anava desenvolupant-se el procés de la CGF.

I és en la definició d'aquestes dimensions on es fa ús d'elements dels DA. A semblança del que es fa en aquests, la persona entrevistadora li demana al menor:

- a) Imagina com seran les coses d'aquí a un any (o un altre període de temps, definit en termes concrets, sobretot en infants més petits: quan hagin passat Nadal, quan ja estiguis al pròxim curs...), quan a tu ja et vagin bé les coses. Ha passat aquest temps i les coses estan bé. Com són per a tu? Què et fa sentir especialment feliç?
- b) Imagina qui et va ajudar i com a aconseguir aquests canvis. Què vas fer tu per aconseguir-ho? De què et sents particularment orgullós, encara que sigui en secret?
- c) Dignes-nos quines eren les teves preocupacions fa un any (o el temps acordat: és a dir en el moment en què es produeix l'entrevista) i què va ser el que va passar que va fer disminuir les teves preocupacions.

La persona entrevistadora pren nota de les respostes del menor en les seves pròpies paraules i només les reformula en cas necessari, després d'assegurar-se que aquest entén i aprova la reformulació. Sobre la base

d'aquestes respostes s'estableixen les dimensions en les quals cada menor espera i desitja canvis.

Per tal d'avaluar-les se li demana que posi un 5 en el futur desitjat que el menor ha expressat, i que les avaluï en el moment actual de cadascuna de les entrevistes. Al costat de cada dimensió es posa, en el seu cas, la persona que el va ajudar o les persones que el van ajudar a aconseguir la puntuació atorgada i la manera en què va proporcionar aquesta ajuda, la qual cosa permet anar contrastant l'avaluació del menor amb el comportament real d'aquesta persona al·ludida en cada entrevista del procés.

La "trucada al futur", que és com s'ha denominat aquest procediment, permet dibuixar un escenari en el qual es perfilen objectius i expectatives dels menors, que no necessàriament coincideixen amb els objectius sobre la base dels quals els adults elaboren el seu pla. Gràcies a això es poden rastrejar resultats que, sent significatius per als menors, resulten relativament independents de l'emplenament o no dels plans generals establerts en la CGF en la qual han participat.

Conclusió

En el camp de PM s'estan obrint pas pràctiques col·laboratives tant en els procediments d'avaluació, com els signes de seguretat (Turnell i Edwards, 1999), com en les tècniques d'intervenció, com les inspirades en l'aplicació dels principis de la teràpia centrada en les solucions (Berg i Kelly, 2000).

Aquestes pràctiques no només es justifiquen per criteris d'eficàcia, enfront dels magres resultats aconseguits per altres pràctiques més tradicionals, que sovint conclouen amb la retirada del menor, eventualitat que s'ha de considerar sempre com l'última alternativa i sempre com a temporal. Es justifiquen, també, per posar en primer pla aspectes ètics, el fet de contrarestar la dominació professional i la tendència a infravalorar el que pot oferir la família, així com donar suport als drets dels infants a participar activament en decisions que els afecten i a ser cuidats, per poc que sigui possible, en la seva família.

Les pràctiques que hem exposat en aquest article, bàsicament la CGF, però també, en el seu àmbit, els DA, avancen en aquest terreny d'atorgar la direcció del canvi a les famílies, no només situant-se al seu costat, sinó cedint-los en alguns moments el seient del conductor (sense renunciar per això al seu poder i a la seva responsabilitat; en la CGF el treballador social manté la potestat d'aprovar el pla).

D'això es derivava el nostre interès a donar-les a conèixer. Però no podem finalitzar sense portar a col·lació una preocupació.

L'èmfasi en els recursos, l'assumpció de les famílies com a bàsicament positives, volent el millor per als seus fills i constituint el lloc més apropiat en el qual se'ls pot cuidar (si se les dota del suport necessari) no pot fer-nos oblidar que és una manera de pensar consistent també amb (i pot ser atrapada per) la filosofia neoliberal imperant, amb el seu èmfasi

en la responsabilitat individual i la seva obstinació a reduir la intervenció estatal utilitzant recursos familiars i comunitaris.

Subratllar la responsabilitat de les xarxes personals en la cura dels seus pot justificar i conduir a polítiques de reducció de despeses en serveis professionals, buscant la seva substitució per cures informals en lloc de promoure la seva complementarietat. Condició aquesta considerada de fet en la CGF, quan es fa responsable a la persona facilitadora de recordar-li a la família que tinguin en compte les ajudes formals que poden sol·licitar per incloure-les en el pla.

I que, de no considerar-la, pot portar a una sobrecàrrega dels cuidadors informals atrapats en una responsabilitat acceptada però no (o poc) compartida; que el que es pretenia com l'exercici d'un dret (prendre part activa i important en la cura dels seus) pot arribar a transformar-se en una obligació (gairebé) ineludible, que podria arribar a excedir la capacitat dels seus membres.

I, fent encara un pas més, per a la qual no tots els membres de la xarxa personal estan necessàriament disposats o preparats, podent donar lloc a situacions de manipulació o paternalisme cap a uns pares considerats ineficaços, que afectin negativament la participació i l'autonomia que es persegueix per a les persones (i, molt particularment, els menors) en situacions de risc (Metze et al., 2013).

Creiem que, malgrat aquest risc, pràctiques com les aquí presentades, la CGF i també els DA, ofereixen camins que permeten la possibilitat d'una trobada creativa, emotiva i eficaç (i, insistim en això, complementària) entre professionals considerats com a competents i compromesos i famílies (i menors) tractades com a valorades, dignes de consideració, proactives i respectades.

Referències bibliogràfiques

- American Humane Association. (2010). *Guidelines for Family Group Decision Making in Child Welfare*. Universtiy of Pittsburgh. Recuperat 6 abril 2023, de http://www.pacwrc.pitt.edu/Curriculum/207RemoteFGDMPart2/TableResources/TBLR01_GdlnsFrFmlyGrpDcsnMknnginChldWlfre.pdf
- Barnsdale Lee, I Walker, Moira. (2007). *Examining the Use and Impact of Family Group Conferencing*. Scottish Executive Education Department, Edimburgh.
- Berg Insoo Kim, i Kelly, Susan. (2000). *Building Solutions in Child Protection Services*. WW Norton & Company, New York-London.
- Bredewold, Femmianne, i Tonkens, Evelien H. (2021). Understanding Successes and Failures in Family Group Conferencing: An In-Depth Multiple Case Study. *British Journal of Social Work*, 51(6), 2173-2190.

- Connolly, Marie, i McKenzie, Margaret. (1999). *Effective Participatory Practice: Family Group Conferencing in Child Protection*. Aldine de Gruyter Inc.
- De Jong, Gideon, i Schout, Gert. (2011). Family Group Conferences in Mental Health Care: An Exploration of Opportunities. *International Journal of Mental Health Nursing*, 20, 63-74.
- De Jong, Gideon; Schout, Gert, i Abma, Tineke. (2017). Understanding the Process of Family Group Conferencing in Public Mental Health Care. A multiple Case Study. *British Journal of Social Work*, 48(2), 1-18.
- Eriksson, Esa, i Arknil, Tom Erik. (2009). *Taking up One's Worries. A Handbook on Early Dialogues*. Gummerus Printing.
- Frost, Nick, i Stein, Mike. (1989). *The Politics of Child Welfare: Inequality, Power and Change*. Harvester Wheatsheaf.
- Heino, Tarja. (2009). *Family Group Conference from a Child Perspective: Nordic Research Report*. Gummerus Printing.
- Holland, Sally, i Rivett, Mark. (2008). Everyone Started Shouting: Making the Connections between the Process in Family Group Conferences and Family Therapy Practice. *British Journal of Social Work*, 38(1), 21-38.
- Katz, Mitchell H.; Hampton, Robert L.; Newberger, Eli H.; Bowles, Roy T., i Snider, Jane C. (1986). Returning Children Home: Clinical Decision Making in Cases of Child Abuse and Neglect. *American Journal of Orthopsychiatry*, 56(2), 253-262.
- Kempe, Ruth. S., i Kempe, C. Henry. (1978). *Child Abuse*. Fontana Open Books.
- Madsen, William C., i Gillespie, Kevin. (2014). *Collaborative Helping: A Strengths Framework for Home-Based Services*. Wiley.
- Martín Hernández, Javier. (2009). *Protección de menores: Una institución en crisis*. Pirámide.
- Merkel-Holguin, Lisa, i Wilmot, Leslie. (2004). *Family Group Conferencing: Response to the Most Commonly Asked Questions*. American Humane Association.
- Metze, Rosalie; Abma, Tineke A., i Kwekkeboom, M. H. (2013). Family Group Conferencing: A Theoretical Underpinning. *Health Care Analysis*, 23, 2.
- Ney, Tara; Stoltz Jo-Anne, i Maloney, Maureen. (2011). Voice, Power and Discourse: Experiences of FGC Participants in the Context of Child Protection. *Journal of Social Work*, 13(2), 184-202.

- Pennell, Joan, i Burford, Gale. (2000). Family Group Decision Making: Protecting Children and Women. *Child Welfare*, 79(2), 131-158.
- Ramos, Ricardo. (2021). *La selva del maltrato: Caminos de ida, senderos de vuelta*. Ed. Morata.
- Ramos, Ricardo. (2022). Del caso al cambio: la red profesional, el acontecimiento y la apertura. *Mosaico*, 80, 75-84.
- Seikkula, Jaakko, i Arnkil, Tom Erik. (2016). Diálogos terapéuticos en la red social. Herder.
- Seikkula, Jaakko; Arnkil, Tom Erik, i Eriksson, Esa. (2003). Postmodern Society and Social Network: Open and Anticipation Dialogues in Network Meetings. *Family Process*, 42(2), 185-203.
- Speck, Ross V., i Attneave, Carolyn L. (2000). *Redes Familiares*. Amorrortu.
- Sundell, Knut, i Vinnerljung, Bo. (2004). Outcome of family group conferencing in Sweden: A 3-year follow-up. *Child Abuse and Neglect*, 28(3), 267-287.
- Thoburn, June; Wilding, Jennifer, i Watson, Jackie. (2000). *Family Support in Cases of Emotional Maltreatment and Neglect*. The Stationary Office.
- Turnell, Andrew, i Edwards, Steve. (1999). *Signs of Safety*. W. W. Norton & Company.

Praxis

Protocol d'intervenció conjunta amb famílies de persones internes als centres penitenciaris. L'experiència del Centre Penitenciari Lledoners

**Jordi Enjuanes Llop, Alberto Caballero Marcos
i Alba Porras Cejudo**

L'acollida en els serveis socials bàsics en municipis petits. Situació actual i propostes de millora

Raquel Beltrán Zurita, Laia Puig Casulleras, Judit Sala Carbonés, Gemma Soler Pujals i Blanca Vilaregut Prat

Protocol d'intervenció conjunta amb famílies de persones internes als centres penitenciaris. L'experiència del Centre Penitenciari Lledoners

Protocol for joint intervention involving families of inmates at prisons. The experience of Lledoners prison

Jordi Enjuanes Llop¹

ORCID: 0000-0001-9732-966X

Alberto Caballero Marcos²

ORCID: 0000-0002-8037-8921

Alba Porras Cejudo³

ORCID: 0000-0001-7059-157X

Recepció: 12/12/22. Revisió: 09/02/23. Acceptació: 20/03/23

Per citar: Enjuanes Llop, Jordi; Caballero Marcos, Alberto, i Porras Cejudo, Alba. (2023). Protocol d'intervenció conjunta amb famílies de persones internes als centres penitenciaris. L'experiència del Centre Penitenciari Lledoners. *Revista de Treball Social*, 224, 71-85. <https://doi.org/10.32061/RTS2023.224.03>

-
- 1 Doctor en Educació i Màster en Sistema de Justícia Penal. Diplomant en Treball Social i Educació Social. Educador social al Centre Penitenciari Lledoners. Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a la Victima, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. jenjuanes@gencat.cat
 - 2 Diplomant en Treball Social i graduat en Sociologia. Àrea de Serveis Socials d'Execució Penal de Barcelona. Centre Penitenciari Lledoners. Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a la Victima, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. alberto.caballero@gencat.cat
 - 3 Diplomada en Treball Social. Àrea de Serveis Socials d'Execució Penal de Barcelona. Centre Penitenciari Lledoners. Secretaria de Mesures Penals, Reinserció i Atenció a la Victima, Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. alba.porras@gencat.cat

Resum

El present article pretén exposar i difondre, entre el col·lectiu professional penitenciari, l'experiència de creació i aplicació d'un procediment que anomenem Protocol d'intervenció conjunta amb famílies (en endavant, PICFA) del Centre Penitenciari Lledoners. Aquest protocol de treball impulsa la participació i l'accés de familiars⁴ de persones privades de llibertat a l'interior del centre penitenciari, amb l'objectiu de dur a cap trobades conjuntes entre les persones internes i els professionals dels equips multidisciplinaris (en endavant, EMD). Aquests espais d'intervenció tenen com a finalitat general abordar qüestions específiques que tenen a veure amb el tractament i els processos de rehabilitació i reinserció que es duen a terme. Així doncs, partint de l'experiència acumulada a partir de la pràctica que es va iniciar el 2016, l'any 2019 els autors vam fer una tasca de conceptualització i recerca del marc teòric que fonamenta aquestes intervencions, generant un marc de treball més idoni i fonamentat. El valor que aporta aquesta experiència rau en el fet que té lloc en el context d'un espai tancat a la comunitat (la presó) i sovint poc permeable a la participació d'agents externs, inclosos els familiars i/o altres agents significatius de l'entorn social de les persones privades de llibertat. Alhora, facilita la comunicació entre els diferents agents ubicats al voltant de la persona interna, liderats per professionals del treball social, en el marc del treball multidisciplinari.

Paraules clau: Centres penitenciaris, famílies, acompanyament, intervenció social, reinserció.

Abstract

This paper seeks to show and promote, among the professional prison community, the experience of creating and applying a procedure that we refer to as the Protocol for Joint Intervention involving Families (or PICFA from the Catalan, for short) at Lledoners prison. This working protocol encourages relatives of inmates inside the prison to become involved and to gain access to interventions so that joint meetings can be organised among inmates and with professionals from the multidisciplinary teams (abbreviated herein with EMD). The general goal of these interventions

4 Entenem per família aquelles persones del nucli familiar, o agents socials de suport (amics, entitats tutelars...), que aporten el suport necessari durant la privació de llibertat. Aquest suport es pot resumir en cinc tipus d'intervencions interrelacionades: emocional, instrumental, informacional, de companyia i de validació (Ibàñez i Pedrosa, 2018). La mirada que utilitzem en aquest text sobre aquest concepte parteix de la idea que existeixen diferents models familiars que es creen i recreen en funció del context sociocultural, les possibilitats socioeconòmiques, demogràfiques i les opcions personals i ideològiques (Roigé, 2006).

is to address specific issues relating to treatment and to the rehabilitation and reintegration processes that unfold in prisons. Consequently, based on the experience built up from the practice that began in 2016, in 2019 the authors performed the task of conceptualising and researching the theoretical framework behind this kind of intervention, generating a more suitable and well-founded operating framework. The value that this experience provides is that it takes place within a setting that is closed off to the community (a prison) and which often cannot be permeated by external agents, including relatives and/or other relevant actors from the social settings of inmates. At the same time, it facilitates communication between the various agents that are closely involved with the inmate, led by social work professionals as part of a multidisciplinary initiative.

Keywords: Prisons, families, support, social intervention, reintegration.

1. Introducció

El procés de reinserció social, com a finalitat última dels centres penitenciaris, és un procés dinàmic, complex i polièdric que requereix la implicació, participació i col·laboració de diferents agents socials. La nostra societat delega en la institució penitenciària la responsabilitat, gairebé en exclusiva, d'aquest fet. Un acte de delegació de responsabilitat o *outsourcing* en el qual es traspassa la responsabilitat de l'acompanyament, la prevenció i la consolidació del procés de canvi a una institució que, per si sola, no té la capacitat d'assegurar els processos de reinserció social (Morata i Enjuanes, 2018). La societat civil, i en especial l'entorn familiar prosocial, juga un paper important i central en aquest procés de desistiment (Martí i Cid, 2015; Savolainen, 2009). No obstant això, aquest paper d'agent de reinserció necessita l'acompanyament dels professionals dels centres penitenciaris per tal de maximitzar-ne l'impacte (Ibàñez i Pedrosa, 2018). Si bé l'entorn sociofamiliar és un element d'aferrament i desistiment important, no pot ser considerat com una agència de reinserció social autònoma.

Els centres penitenciaris han d'orientar les seves accions cap a la reeducació i la reinserció social. Aquest doble objectiu, del qual podem discutir el sentit etimològic de les paraules, ens enfoca cap a un doble treball que cal que sigui tingut en compte. Per un costat, la finalitat reeducativa, o la capacitat de provocar, a través d'accions intencionals, el desistiment en el comportament i el fet delictiu, suposa que, abans del procés de sortida, la persona interna ha de millorar les seves competències personals i socials per tal de poder tornar a la vida en comunitat. Però aquest canvi necessita la consolidació en comunitat. Un procés, el de reinserció, que suposa l'acompanyament en comunitat i la posada en pràctica de les competències apreses, alhora que facilita la vinculació amb el teixit social que permet consolidar les narratives de canvi (McNeill, 2017). Aquesta vinculació passa, de forma inevitable, pel suport, acompanyament i atenció de la pròpia família com un dels agents de canvi centrals (Escribano i Palasí, 2018; Fernández i Ponce, 2011).

L'article que presentem planteja la necessitat de fomentar i millorar la participació de les famílies en el procés de canvi de les persones internes, a través d'un treball conjunt amb els professionals del centre. Una participació que se centra en la millora de la informació vers l'intern, en la generació d'espais conjunts que permeti un abordatge del pla de treball a seguir, així com en el tractament de necessitats específiques que tenen a veure en el cas. Aquesta és una experiència que s'ha dut a terme en diferents centres penitenciaris de Catalunya i de la qual plantegem un marc teòric i d'acció que faciliti l'extensió d'aquesta pràctica.

2. Marc teòric

L'activitat dels treballadors i de les treballadores socials, així com el propi fer del treball social, han tingut molt a veure històricament amb la intervenció amb famílies. En funció del model teòric escollit, aquesta pot tenir diferents maneres d'entendre la seva pràctica, però, en general, l'objecte de treball ha estat una constant que, si bé s'inicia amb el treball de casos i la metodologia proposada per Mary Richmond, ben aviat la importància de la comunitat i l'entorn social fa aflorar en la pràctica del treball social el treball social de grups i, entre aquests, el treball social amb famílies (Viscarret, 2014). Fernández (2015) defineix molt clarament la feina del treballador o la treballadora social, en la qual partint del pla d'intervenció i la prestació de serveis, el treball del cas necessita no només el seguiment de la persona, sinó de la família i el seu entorn social proper. Serà la complexitat del cas la que marcarà el temps o els recursos necessaris per tal de poder donar resposta als objectius planificats.

La finalitat de la institució penitenciària no és una altra que la d'orientar la seva acció cap al retorn a la comunitat de les persones privades de llibertat (Delgado, 2004). Un retorn que requereix un canvi i una millora en les habilitats personals i socials, alhora que la consolidació de competències ciutadanes que capacitin la persona per a una vida en comunitat, respectant les normes i les altres persones. Però aquest treball, englobat dins el que anomenem tractament penitenciari, necessita, especialment, un procés de transició a la llibertat. Ja des de l'ingrés de la persona a presó, però especialment en el procés de transició a la llibertat, el paper del treball social és un element central en la consecució d'aquests objectius. Com hem definit, la seva feina, en el marc del treball interdisciplinari amb altres professionals penitenciaris (psicòlegs, juristes, educadors, docents i funcionaris del servei d'interior), és el de poder definir un pla d'acció i de seguiment en el qual l'entorn sociofamiliar ha de ser un agent més en el procés de treball educatiu i de canvi.

El sistema penitenciari no ha definit de forma clara i específica el model teòric sobre el qual els treballadors i les treballadores socials han d'actuar en el marc penitenciari. L'amplitud de perfils, situacions, moments i necessitats que presenten els casos no aconsella la definició d'un únic model d'acció, sinó que aquesta s'adapti a les necessitats de la persona. Per contra, la definició del mètode, de la praxi, sí que ha d'estar ben definida, ja que és la forma sobre la qual el treballador o la treballadora social actuarà. La disciplina social entén que l'abordatge passa, perquè així ho estableix el marc legal, per incidir en les necessitats de la persona. Però aquestes necessiten ser acompanyades, encoratjades i reforçades per elements externs que assegurin, promoguin i facilitin aquest procés de canvi. La literatura nacional i internacional situa la família com un element i un agent de canvi central en aquest procés (Martí i Cid, 2015; Ibàñez i Pedrosa, 2018; Savolainen, 2009).

Un paper, el de la família, que a través de la seva interacció dins l'espai penitenciari desenvolupa un seguit de rols, que, lluny de restar-se, es presenten com a sumatoris (Ibàñez i Pedrosa, 2018; Wills i Shinar, 2000). Així doncs, la participació de les famílies permet aportar suport emocional i instrumental a l'intern, donant consol i/o encoratjant, com a elements reforçadors. En les visites al centre aporten informació a l'intern del que passa a l'exterior, alhora que ofereixen companyia en moments de crisi a l'interior. I, finalment, un dels elements més importants és l'element validador del procés, és a dir, la reafirmació que el treball penitenciari és positiu i ajuda en el procés de desistiment de la conducta delictiva i de canvi (Ibàñez i Pedrosa, 2018).

Així doncs, el treball social penitenciari necessita comptar amb la participació i implicació de les famílies. Però per fer-ho, no es pot delegar la responsabilitat del procés de canvi a l'entorn sociofamiliar, sinó que aquest necessita suport i acompanyament dels professionals penitenciaris. Si bé existeix un mètode clar i definit quant a la intervenció criminològica amb les persones privades de llibertat, no és així quan ens referim al treball amb famílies. En el sentit que no s'observa que estigui definit un mètode comú d'intervenció sociofamiliar a tot el sistema d'execució penal a Catalunya. El coneixement teòric aporta el saber i el saber fer necessaris per tal de poder-lo implementar, però, per a això, cal una transició entre el coneixement acadèmic i la teoria en ús (Viscarret, 2014).

El que es presenta en aquest article no és més que la constatació que el treball social és una pràctica teòrica en la qual el saber de la disciplina s'adapta a la pràctica professional i que, a través del diàleg constant amb els professionals i l'experiència, ens permet consolidar una manera de fer que tingui un impacte positiu cap a l'intern i el seu entorn social. D'aquesta forma neix l'anomenat PICFA⁵ com a part d'una idea de millora de la participació de l'entorn sociofamiliar i com a espai de treball conjunt.⁶ La necessitat d'una nova forma de treball, més amable i de corresponsabilitat amb aquest entorn i que faciliti els processos de desistiment, entra en diàleg entre l'experiència pràctica i les bases teòriques de la disciplina. D'aquí, la conjunció pràctica-teòrica ens permet adaptar el coneixement que ha de servir per generalitzar i orientar la praxi entre els treballadors i les treballadores socials penitenciaris.

5 Aquest programa d'intervenció es coneix de forma general (i popularment entre els professionals dels centres penitenciaris) com a "PIT familiar" (PIT són les sigles de programa individual de tractament), ja que és l'espai on persones internes, famílies i professionals poden pactar i acordar les línies estratègiques a seguir en la intervenció individual.

6 L'impuls del Model de Participació i Convivència que es du a terme al Centre Penitenciari Lledoners porta a la inquietud de la sotsdirecció de tractament del moment, que demana a un equip de professionals que iniciïn espais de treball conjunt amb les famílies amb l'objecte de clarificar, acompanyar i impulsar la participació en el pla de treball en coordinació entre les tres parts. D'aquí en surt la proposta del PIT familiar, que aboca, posteriorment, a la redacció del protocol que es descriu en el present article.

3. Marc normatiu

La normativa penitenciària⁷ valora la institució familiar com un element clau en el procés de desistiment delictiu. Així doncs, la normativa europea i estatal fomenta la comunicació conjunta entre les persones internes i els seus familiars, sabedors que aquesta relació mantinguda i sostinguda en el temps possibilita canvis en les narratives de desistiment de la conducta delictiva. Tant la recomanació europea Rec(2006)2 sobre les regles penitenciàries europees com la llei orgànica general penitenciària i el reglament que la desenvolupa, fan referència directa a la importància de mantenir i possibilitar les visites familiars dins el mateix centre penitenciari, com a mitjà per mantenir els vincles amb l'entorn i facilitar els processos de canvi. Catalunya, si bé no té competència legislativa, sí que té capacitat de generar normes menors. Així doncs, en la Instrucció 4/2005, es parla de les condicions d'accés a permisos i sortides, avaluant de forma especial l'existència d'entorns protectors en el procés de sortida.

Si que és cert que ni en les recomanacions europees ni en la legislació estatal, així com tampoc en la normativa catalana, no es parla de la participació de les famílies en el pla de treball de les persones internes. Una pràctica que, si bé no està recollida en la legislació, és habitual en el treball social penitenciari en l'entorn català (Caballero i Pujol, 2022; Enjuanes, 2020). Aquest treball, liderat per les treballadores i els treballadors socials, reconeix i considera l'entorn sociofamiliar com un agent clau en el procés de canvi i, especialment, en la millora de factors que afavoreixen la reinserció.

4. Metodologia de treball

4.1. Orientacions per a la intervenció

Tal com s'ha esmentat anteriorment, el present protocol té com a finalitat activar un espai de relació entre la persona interna, l'EMD i l'entorn sociofamiliar de l'intern o de la interna. Des del punt de vista organitzatiu, en el marc d'un centre penitenciari pot concretar-se de diverses formes. Habitualment tindrà lloc al mateix centre, com una comunicació de caràcter extraordinari (és a dir, fora dels contactes ordinaris que les persones internes tenen amb el seu entorn sociofamiliar i que cada centre reglamenta), autoritzada per la direcció del centre penitenciari. No obstant això, també podrà dur-se a terme en el marc d'una sortida programada, d'un permís penitenciari o altres.

⁷ Si bé la normativa és ampla, en aquest cas ens hem centrat en l'estudi del marc legal principal europeu i nacional: la Recomandació del Consell d'Europa Rec(2006)2 (Consell d'Europa, Comitè de Ministres, 2016) sobre les regles penitenciàries europees, la Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, general penitenciària, així com el Reial decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament penitenciari.

En aquest espai s'utilitzen unes tècniques d'intervenció determinades, en funció de les característiques del cas, i en el marc d'un pla d'intervenció que s'ha elaborat després d'una diagnosi prèvia.

L'activació del protocol (és a dir, d'aquest espai d'intervenció) podrà dur-se a terme en el marc de qualsevol de les fases de la intervenció social (estudi; diagnosi; planificació de la intervenció; execució/intervenció; avaluació).

Pel que fa als espais físics on podran dur-se a terme les trobades, considerem que el valor d'aquest protocol de treball rau en el fet que ens permet dur a cap intervencions sociofamiliars, de manera conjunta amb les persones privades de llibertat, a l'interior dels centres penitenciaris. En aquest sentit, considerem que cal concretar el següent:

- El protocol podrà activar-se en qualsevol dels mòduls del centre penitenciar, incloent-hi els departaments especials de règim tancat (DERT), que tenen un règim de vida més estricte. Aquests mòduls tenen com a finalitat aconseguir l'estabilització conductual d'aquelles persones internes que mostren conductes especialment agressives o bé una inadaptació a la normativa dels centres. Entenem que aquesta finalitat està especialment vinculada als objectius de l'experiència que presentem i, per això, subratllem la necessitat d'utilitzar el protocol en aquests departaments.
- Com a norma general, les trobades tindran lloc a les sales de convivència del departament de comunicacions del centre en què estigui ingressat l'intern o la interna.
- En funció del cas, també podran dur-se a terme als Serveis Socials d'Execució Penal de l'Àmbit Territorial.
- Excepcionalment, per motius degudament justificats, es farà ús de la videoconferència o bé s'efectuaran als domicilis d'acollida de les persones internes.

La valoració d'aquelles situacions que presenti el cas que recomani l'activació del present protocol serà liderada pels professionals del treball social, com a coneixedors de la realitat sociofamiliar de la persona interna, en col·laboració amb la resta de professionals dels EMD, en el marc del treball interdisciplinari.

Com a norma general assistirà a les trobades la treballadora o el treballador social referent. S'acompanyarà d'altres professionals de l'EMD, en funció de les necessitats a treballar en cada cas. El treball en equip facilita i ajuda a identificar les necessitats específiques del procés de tractament, així com de la realitat sociofamiliar. No obstant això, les circumstàncies poden dur a aplicar el PICFA tan sols amb el treballador o la treballadora social. S'inclou, de forma explícita, la possibilitat que hi hagi professionals de vigilància interior, o bé de l'equip de salut del centre, que participin en les trobades, com a membres dels EMD.

L'experiència amb l'ús d'aquesta eina ens permet agrupar en tres grans grups les actuacions/intervencions que podem fer en aquest espai:

- a. Explicar el PIT (programa individual de tractament) als membres de l'entorn sociofamiliar. Això es pot dur a terme en qual-sevol moment del procés penitenciar. Seria prioritari fer-ho en persones internes que ingressen a presó per primera vegada i que l'explicació del PIT la fes la mateixa persona interna, amb l'objecte de consolidar la narrativa de canvi de l'intern o la interna.
- b. Abordar i definir conjuntament amb l'entorn de la persona interna els objectius del PIT en què aquesta pot jugar un rol clau. També formar-los en la detecció de factors de risc i de protecció i estratègies per fer front a situacions de risc.
- c. Generar un espai entre les persones més properes a la persona interna i aquesta que serveixi per reconstruir i/o enfortir els vincles, apropar la persona interna al seu entorn sociofamiliar, oferir un espai d'acompanyament emocional, establir límits i reforçar canvis positius en les persones internes.

A més, considerem que hi ha cinc tipologies de penats que reomanen especialment l'organització de trobades d'aquest tipus, atès que el suport de l'entorn sociofamiliar pot aportar un valor afegit en el procés de tractament en aquests casos:

- a. Persones internes que ingressen per primera vegada, amb condemes superiors a dos anys, ja que són les que tenen una probabilitat alta de ser classificats en segon grau.
- b. Persones internes que estan en processos d'inici de la transició a la vida en llibertat (sortides programades, permisos...).
- c. Persones internes que han passat per esdeveniments crítics en la seva trajectòria vital de forma recent (regressions de grau, intents d'autòlisi, expedients disciplinaris...).
- d. Persones internes que estan cursant programes específics de tractament (per exemple, programes d'abordatge de la conducta violenta, toxicomanies...).

4.2. Procediment d'activació del PICFA

Partint de l'experiència dels professionals que havien fet trobades d'aquest tipus des de l'any 2016, l'any 2019 es va dur a terme un procés d'aprofundiment conceptual i definició d'una metodologia de treball comuna a tots els professionals del centre penitenciar, a través de l'observació i vivències pròpies. D'aquesta tasca va sorgir el procediment d'acció que proposem. D'aquest treball en sortí un procediment i uns passos a seguir:

- Abans d'iniciar l'activació del PICFA, cal valorar el cas. Aquesta valoració tracta d'identificar les necessitats i/o problemàtiques i establir els objectius que volem treballar en el context del PICFA. Una vegada establertes aquestes premisses inicials, hem d'exposar a la persona interna els objectius i les formes en què es treballaran les diferents àrees, per així poder arribar a un

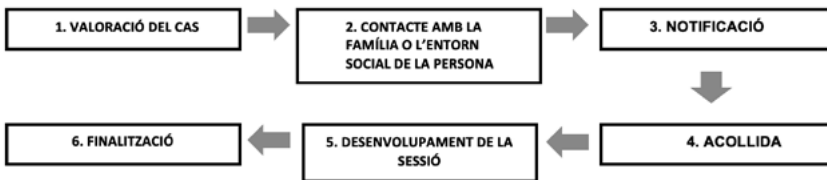
acord conjunt. A la vegada també mirarem d'identificar quin és el seu posicionament, el qual ens donarà eines per poder afrontar la intervenció amb més garanties d'èxit. Si la persona interna mostra predisposició per participar activament, s'acorda l'activació del PICFA en la reunió de l'EMD que porta el cas de la persona interna i, alhora, s'establiran definitivament els objectius, el pla de treball, els professionals que hi participaran juntament amb la treballadora o el treballador social i l'espai on es durà a terme dins del centre penitenciari.

- Quan aquesta primera fase està delimitada, s'ha de contactar amb els familiars o persones de l'entorn social de l'intern. En aquest primer contacte, explicarem el tipus d'intervenció i el dia i l'hora que es durà a terme. Els familiars i/o persones de l'entorn s'identifiquen a partir d'un treball previ d'observació i intervenció individual on s'identifiquen els posicionaments davant la situació delictiva i penitenciària, i les eines que poden aportar tant per dur a terme la intervenció en si com per poder aprofitar-les per assolir els objectius plantejats.
- Si la persona interna i el seu entorn es mostren conformes a fer la trobada del PICFA, cal sol·licitar autorització per escrit a la Subdirecció de Tractament i, posteriorment, comunicar-ho al Departament de Comunicacions del centre penitenciari per tal que es pugui reservar un espai per dur-la a terme. Aquestes trobades es desenvolupen als espais de vis a vis familiars, que, dins de les possibilitats de les instal·lacions del centre penitenciari, són espais adequats que permeten poder desenvolupar la sessió, en tant que permeten contacte visual i físic, i asseguren un espai d'intimitat.
- Quan arribi el dia per dur a cap la intervenció, la treballadora o el treballador social acollirà la família o persones de l'entorn participants a l'entrada del centre penitenciari i els acompanyarà fins al Departament de Comunicacions i a la sala que estigui autoritzada. L'altre professional participant és qui acompanyarà la persona interna del mòdul residencial a l'espai d'intervenció.
- Quan tots els participants es trobin a l'espai, s'iniciarà la intervenció del PICFA. Es treballaran els objectius establerts a partir de les estratègies i el pla de treball acordat per l'equip de tractament. Es facilitarà i afavorirà la participació tant de la persona interna com de la família o persones de l'entorn per poder treballar els objectius de forma conjunta. En finalitzar la intervenció, s'utilitzaran els últims moments per poder avaluar conjuntament les àrees treballades i emmarcar futurs objectius i/o acords als quals s'hagi arribat en el transcurs de la sessió i, si és necessari, establir-los per escrit. En alguns casos, sempre que l'objecte sigui establir línies de futur i de treball, es pot proposar la redacció i signatura d'un contracte conductual que ajudi i faciliti emmarcar els acords comuns, contracte que

s'endurà cadascuna de les parts i que es pot penjar en el repositori de documentació conjunta del sistema informàtic de les presons catalanes (SIPC).

- De la mateixa manera que a l'inici, la treballadora o el treballador social acompanyarà els familiars o persones de l'entorn fins a la sortida i l'altre professional participant, la persona interna al mòdul residencial.
- En finalitzar la intervenció és important que tot el que hi ha tingut lloc quedi registrat per escrit. L'eina que es fa servir és l'agenda de tractament, en la qual consten els registres de totes les intervencions que s'han portat a terme amb la persona interna.

Figura 1. Procediment d'activació del protocol



Font: Elaboració pròpia.

5. Conclusions

El procés de reinserció requereix una multiplicitat d'actors que s'impliquin i treballin de forma conjunta en el procés de canvi dels interns. D'entre els actors principals, la família, o entorn de protecció en comunitat, té un paper destacat en tot el procés. Així doncs, entenem que la participació de les persones de l'entorn sociofamiliar ha de tenir un paper o protagonisme essencial. No obstant això, no cal oblidar que aquesta responsabilitat requereix suport, acompanyament i reforç dels professionals del centre. Així doncs, des del Centre Penitenciari Lledoners s'ha establert un protocol que té en compte aquesta doble mirada, per un costat l'entrada en el procés d'acompanyament al canvi de les famílies, però, per altra, el suport formatiu i informatiu dels professionals del treball social del centre penitenciar.

L'elaboració d'un protocol concret i específic permet consolidar les bases del mètode a seguir en la intervenció amb famílies i activar espais d'intervenció amb famílies, persones internes i professionals a l'interior dels centres penitenciaris. Aquest protocol no només sistematitza i organitza el treball amb les famílies, sinó que n'impulsa la participació. L'impuls de metodologies participatives en aquest sentit és necessari en els plans de treball de les persones internes. L'entorn sociofamiliar és considerat un agent clau en el procés de canvi, però requereix espais guiats i tutoritzats pels mateixos professionals que ajudin en aquesta tasca. El treball dut

a terme al llarg d'aquests anys ens permet assegurar que l'aplicació del PICFA assegura processos de vinculació de l'entorn sociofamiliar amb els professionals, alhora que una implicació més gran en el seguiment i treball de canvi amb la persona interna. A més, l'impuls del PICFA ha permès augmentar de forma considerable la qualitat de vida de les persones internes, consolidant llaços amb les persones del seu entorn, alhora que es crea una visió positiva de la institució penitenciària.

El PICFA preveu uns espais de trobada i acompanyament que, precisament, van adreçats a poder generar processos de motivació al canvi des del diàleg, la identificació d'objectius comuns i la proposta d'accions que permetin assolir les fites i etapes marcades en la transició a la llibertat. L'entorn sociofamiliar és, i serà en aquest procés, l'element cabdal que permet fer una transició en condicions. Per això, aquests espais de trobada conjunta amb els professionals aporten qualitat en el servei en la mesura que afavoreixen el consens entre les parts i n'asseguren un seguiment i suport. L'entorn sociofamiliar passa a ser un agent de suport, amb la confiança de tenir els professionals de tractament al seu costat, un agent de canvi, en la mesura que estan implicats en el procés, i, alhora, un agent empoderador en la mesura que estimulen la consecució dels objectius plantejats en equip.

Si bé l'experiència presentada no té encara dades d'impacte, pel poc recorregut que té el protocol, sí que podem treure conclusions a través de l'observació participant dels autors d'aquest article. Es constata que l'aplicació d'un protocol com el que hem presentat permet desmitificar l'entorn penitenciari, passant a entendre'l no com un espai de càstig sinó de treball positiu vers la persona interna. Alhora, desmitifica les funcions dels professionals, entenent que el treball és compartit i necessari entre les diferents disciplines. Es destaca que la participació dels funcionaris del servei interior (és a dir, els professionals que s'ocupen de la custòdia i vigilància de les persones internes) en el PICFA, encara no del tot extensa, ajuda a percebre en positiu el rol d'aquests professionals i a desmitificar-ne la imatge vinculada únicament a les tasques de seguretat. Per acabar, s'ha constatat que les famílies entenen aquest recurs com a necessari, ja que els permet fer sentir la seva veu, alhora que participar d'espais compartits de treball, obtenir informació de la institució, aclarir problemes, etc.

No volem acabar aquest treball sense exposar alguns reptes de futur que obre la implementació del PICFA. En primer lloc, com ja hem assenyalat, poder avaluar l'impacte que suposa la implementació d'aquest protocol per a les famílies i per a les persones internes. Alhora, i en relació amb aquesta línia de millora, es destaca la necessitat d'identificar els casos i perfils que més benefici poden treure d'aquest treball (i, a partir d'aquí, sistematitzar i automatitzar l'ús de l'eina) sense que suposi un element d'exclusió per a la resta.

Finalment, volem destacar que el foment de la participació de tots els agents socials és un deure de la institució penitenciària en tant que suposa més transparència i millora l'efectivitat dels plans de treball. Es destaca, segons s'extreu de l'observació dels autors d'aquest article, que

l'aplicació del PICFA permet consolidar processos de canvi. Així doncs, aquesta experiència obre les portes a una nova forma de treballar en el marc del tractament penitenciari, posant en valor el treball social com a part específica i necessària, no només com a agent d'informació i gestió, sinó com a part dels itineraris de tractament de les persones internes.

Referències bibliogràfiques

- Caballero, Alberto, i Pujol, Núria. (2022). Propuesta para la participación de las familias de internos de Centros Penitenciarios en Cataluña. Poniendo en valor el rol de las familias. *Revista de Treball Social*, 222, 93-113. doi.org/10.32061/RTS2022.222.05
- Consell d'Europa, Comitè de Ministres. (2016). *Regles penitenciàries i Codi ètic europeu per al personal penitenciari (Consell d'Europa)*. CEJFE. Recuperat 6 abril 2023, de https://cejfe.gencat.cat/web/content/home/publicacions/colleccio_docs/docs2_regles_penitenciaries_codi_europeu.pdf
- Delgado, Luis Esteban. (2004). El art. 25.2 CE: algunas consideraciones interpretativas sobre la reeducación y la reinserción social como fin de las penas privativas de libertad. *Revista jurídica de Castilla y León*, 1 (extra), 339-370. Dialnet. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=835214>
- Enjuanes, Jordi. (2020). *Hacia la construcción de las bases de un modelo de ejecución penal en base al concepto de ciudadanía activa. Estudio de tres casos en el sistema de ejecución penal español y catalán*. (Tesi doctoral, Universitat Ramon Llull). <https://www.tesisenred.net/handle/10803/668815>
- Escribano, Xavi, i Palasí, Eva. (2018). Treball social comunitari com a base de reinserció en els centres penitenciaris. *Pedagogia i Treball social*, 7(2), 50-69. RACO. <https://raco.cat/index.php/PiTS/article/view/362296/456814>
- Fernández, Josefina (Coord.). (2015). *Document de bases per a la intervenció amb les famílies des del treball social*. GRITS, Universitat de Barcelona. Recuperat 8 maig 2023, de <http://www.ub.edu/grits/wp-content/uploads/DOCUMENT-DE-BASES-Imprimible.pdf>
- Fernández, Tomás, i Ponce de León, Laura. (2011). *Trabajo social con familias*. Alianza Editorial.
- Ibàñez, Aina, i Pedrosa, Albert. (2018). *El paper de les famílies en la reinserció de les persones que surten de presó*. CEJFE. Recuperat 6 abril 2023, de https://ddd.uab.cat/pub/worpaper/2018/191957/paperFamiliesReinsercio_CA.pdf

- Instrucció 4/2005 relativa a determinades condicions per l'accés a permisos de sortida i a sortides programades d'interns en règim ordinari. Departament de Justícia. Recuperat 6 abril 2023, de https://justicia.gencat.cat/web/content/documents/instruccions_i_circulars/i4_2005_condicions_permisos.pdf
- Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, general penitenciària. BOE núm. 239 § 23708 (1979). Portal Jurídic de Catalunya. Recuperat 6 abril 2023, de <https://portaldogc.gencat.cat/utillsEADOP/PDF/239/1875281.pdf>
- Martí, Joel, i Cid, José. (2015). Encarcelamiento, lazos familiares y reincidencia. Explorando los límites del familismo. *Revista internacional de sociología*, 73(1). doi.org/10.3989/ris.2013.02.04
- McNeill, Fergus. (2017). Las consecuencias colaterales del riesgo. *InDret*, 1. RACO. <https://raco.cat/index.php/InDret/article/view/318377/408511>
- Morata, Txus, i Enjuanes, Jordi. (2018). Repensant la intervenció penitenciària des de l'acció comunitària i l'educació ciutadana. *Pedagogia i Treball social*, 7(2), 3-24. DUGIDocs. <https://dugi-doc.udg.edu/bitstream/handle/10256/17584/1Article.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Reial decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament penitenciari. BOE núm. 40 § 3307 (1996). Portal Jurídic de Catalunya. Recuperat 6 abril 2023, de <https://portaljuridic.gencat.cat/eli/es/rd/1996/02/09/190>
- Roigé, Xavier (Coord.). (2006). *Familias de ayer, familias de hoy: continuidades y cambios en Cataluña*. Icaria.
- Savolainen, Jukka. (2009). Work, family and criminal desistance. Adult social bonds in a nordic welfare state. *The British Journal of Criminology*, 49(3), 285-304. doi.org/10.1093/bjc/azn084
- Viscarret, Juan Jesús. (2014). *Modelos y métodos de intervención en Trabajo Social*. Alianza Editorial.
- Wills, Thomas A., i Shinar, Ori. (2000). Measuring perceived and received social suport. Dins Sheldon Cohen, Lynn G. Underwood, i Benjamin H. Gottlieb (Eds.), *Social support measurement and intervention: A guide for health and social scientists* (p. 86-135). Oxford University Press. doi.org/10.1093/med:psych/9780195126709.003.0004

L'acollida en els serveis socials bàsics en municipis petits. Situació actual i propostes de millora

The shelter service provided by basic social services in small towns. The current situation and proposals for improvement

Raquel Beltrán Zurita¹

ORCID: 0009-0002-5825-7047

Laia Puig Casulleras²

ORCID: 0009-0004-2272-3012

Judit Sala Carbonés³

ORCID: 0009-0000-4233-7291

Gemma Soler Pujals⁴

ORCID: 0009-0008-1304-6426

Blanca Vilaregut Prat⁵

ORCID: 0009-0007-8357-8367

Recepció: 07/12/22. Revisió: 21/03/23. Acceptació: 04/04/23

Per citar: Beltrán Zurita, Raquel; Puig Casulleras, Laia; Sala Carbonés, Judit; Soler Pujals, Gemma, i Vilaregut Prat, Blanca. (2023). L'acollida en els serveis socials bàsics en municipis petits. Situació actual i propostes de millora. *Revista de Treball Social*, 224, 87-101. <https://doi.org/10.32061/RTS2023.224.04>

Resum

El nostre objecte d'estudi ha estat una recerca que ha volgut aprofundir en el coneixement del sistema de serveis socials bàsics des d'una perspectiva fins ara poc estudiada: el procés d'acollida en els serveis socials bàsics en municipis petits. S'ha portat a terme una recerca d'allò que

1 Graduada en Infermeria. Diputació de Barcelona. Tècnica de gestió de polítiques socials. beltranzr@diba.cat

2 Diplomada en Treball Social. Consell Comarcal de la Segarra. Cap de l'Àrea de Serveis Socials. lpuig@ccsegarra.cat

3 Llicenciada en Sociologia. Consell Comarcal del Moianès. Cap de l'Àrea de Serveis a les Persones. jsalacarbones@gmail.com

4 Diplomada en Treball Social. Consell Comarcal del Berguedà. Coordinadora d'Infància i Referent de Dependència. gsoler@coltscat.cat

5 Diplomada en Treball Social. Consorci d'Osona d'Acció Social. Coordinadora de Serveis Socials Bàsics. bvilaregut@gmail.com

s'està fent a l'actualitat com a procediment d'acollida als serveis socials bàsics, de cercar respostes i de construir nou coneixement aplicable a altres territoris de característiques similars. La recerca ha fet una aproximació diagnòstica de la situació actual del procés d'acollida dels serveis socials bàsics a les comarques del Berguedà, Moianès, Osona, comarques de la província de Barcelona i La Segarra, de la província de Lleida, des de la intervenció dels professionals dels serveis socials i pensant com millorar-la.

Des d'un enfocament empíric i de reflexió s'analitzen els resultats d'aquesta recerca, dels grups participatius i de fonts bibliogràfiques per definir els principis i les línies estratègiques d'un model de referència del servei d'acollida de serveis socials en municipis petits.

Paraules clau: Atenció social, ètica, reflexió, cura.

Abstract

Our object of study has been a research that has pretended to delve into the knowledge of the basic social services system from a perspective little studied until now: the reception process in essential social services in small municipalities. Research has been carried out on what is being done in current affairs as a reception procedure for essential social services, to look for answers and to build new knowledge that can be replicated in other territories with similar characteristics. The research has made a diagnostic approach to the current situation of the reception process of the Basic Social Services in the regions of Berguedà, Moianès, Osona, the regions of the province of Barcelona and La Segarra, in the province of Lleida, from the intervention of social services professionals and how to improve it. The research results are analyzed from an empirical and reflective own approach, of the participatory groups and bibliographical sources to define the principles and the strategic lines of a reference model for the service reception of social services in small municipalities.

Keywords: Social care, ethics, reflection, care.

Introducció

Aquest article sorgeix del projecte de recerca del Treball Final de Postgrau en Gestió Pública de Serveis Socials Locals.

Aquesta recerca vol aprofundir en el coneixement del sistema de serveis socials bàsics des d'una perspectiva fins ara poc estudiada: el procés d'acollida en municipis petits. Pretenem fer una aproximació diagnòstica a la situació actual del procés d'acollida dels serveis socials bàsics a les comarques del Berguedà, Moianès, Osona, comarques de la província de Barcelona i La Segarra, de la província de Lleida, des de la intervenció dels professionals dels serveis socials i pensant com millorar-la. Aquests territoris es caracteritzen per la seva dispersió territorial, estan formats per municipis que majoritàriament tenen menys de 5.000 habitants.

La inquietud i els motius que justifiquen aquesta recerca són diversos. En primer lloc, vàrem cursar el Postgrau en Gestió Pública de Serveis Socials Locals i després de reflexionar sobre aquest tema, tenint en compte el paper que exercim com a professionals, vàrem considerar que era necessari fer-ne un estudi. L'exercici de la nostra pràctica professional és un espai privilegiat per plantejar-nos preguntes sobre els serveis socials, des de la dimensió tècnica però també gestora i creadora de nous models d'intervenció.

Caldria poder transformar en oportunitats d'aprenentatge l'experiència professional per fer evolucionar el sistema cap a estratègies més coherents amb l'objecte d'intervenció dels serveis socials.

La proposta sorgeix de portar a terme una recerca d'allò que s'està fent a l'actualitat com a procediment d'acollida als serveis socials bàsics, de cercar respostes i de construir nou coneixement aplicable a altres territoris de característiques similars. En aquest estudi pretenem conèixer la realitat de l'acollida dels serveis socials bàsics en els municipis abans esmentats, que ens permeti dissenyar unes bases de model d'acollida, un posicionament que hauria de ser aplicable als territoris amb municipis petits. Pensem que l'estudi de la dimensió de l'acollida a les persones dels serveis socials pot ajudar a entendre la seva situació actual, amb les seves oportunitats i limitacions, i fer valer la rellevància d'aspectes clau per a la seva transformació, tenint presents com a principals aspectes l'ètica i la cura de les persones, els drets socials, així com la importància del vincle que s'establirà amb un primer contacte amb els serveis socials.

Algunes de les preguntes que ens vàrem plantejar abans d'iniciar la recerca són les següents:

- És viable un servei d'acollida en municipis petits de menys de 5.000 habitants?
- Com hauria de ser el servei d'acollida en municipis petits?
- Els serveis socials bàsics han de fer un servei d'acollida?
- Quin circuit o procediment hauria de tenir el servei d'acollida en els serveis socials bàsics en municipis petits, per cobrir les necessitats de les persones?

Volem posar de manifest que els professionals del sistema de serveis socials locals són els que diàriament han de fer front als problemes que afecten la ciutadania. Per aquest motiu, aquesta recerca en vol conèixer l'expertesa, les reflexions i les consideracions: què fan i com ho fan, quines estratègies utilitzen en aquest context social i quin pes tenen o poden tenir en la construcció de nous models d'intervenció en els serveis socials locals.

En el nostre treball hem tingut en compte l'expertesa dels professionals, per tal de poder recollir les seves inquietuds i propostes de millora en el servei; així com l'expertesa de les caps, per poder valorar les línies estratègiques.

Metodologia

Per poder dur a terme el treball de recerca, vàrem utilitzar un sol tipus de procediment metodològic, el qualitatiu emprant les tècniques del grup de discussió i l'entrevista grupal.

El grup de discussió està format per tècniques dels nostres territoris que presten el servei d'acollida. Vam establir dues professionals per territori, per tant, han sigut vuit participants al grup de discussió. Les tècniques en serveis socials bàsics a municipis petits van ser escollides per la seva dilatada experiència i per considerar que podien aportar una visió real i actual de l'acollida en serveis socials, com també una visió de com hauria i podria ser aquest servei, en municipis petits.

En l'entrevista grupal hem inclòs les responsables tècniques dels diferents territoris estudiats. L'objectiu era poder recollir les línies estratègiques dels serveis d'acollida en municipis petits. Les participants van ser quatre. La persona que va dinamitzar el grup de discussió i l'entrevista grupal va ser una persona del grup de treball. És una persona neutra al territori, ja que no coneixia cap de les tècniques participants en el grup de discussió, pel fet de no treballar a cap dels territoris emmarcats en aquest treball.

Revisió documental

A partir de l'anàlisi de diferents tipus de documents vàrem obtenir informació sobre allò que s'ha fet en diferents territoris sobre el servei d'acollida. És, per tant, una bona manera de conèixer altres experiències. Aquest primer recull d'informació o diagnosi ens va permetre pensar i preparar quines serien les següents fases de l'anàlisi, que en el nostre cas va ser el grup de discussió i l'entrevista grupal.

Grup de discussió

El grup de discussió és una tècnica qualitativa de recerca que vàrem utilitzar en aquest projecte de recerca.

El grup de discussió consisteix, segons Ortí (1986), en la creació d'una situació d'experiments en què els subjectes reproduïen els cursos socialment vigents per poder captar i analitzar.

Krueger (1991) considera el grup de discussió com “[...] una conversa planejada dissenyada per obtenir informació d'una àrea d'interès en un ambient permissiu [...] amb, aproximadament, de set a deu persones guiades per un moderador expert” (p. 24).

Respecte a la composició dels grups, Javier Gil (1992-1993) indica que:

La majoria dels autors defensen la homogeneïtat en la composició dels grups de discussió (Greenbaum, 1988; Krueger, 1991; Morgan, 1988). La homogeneïtat en la composició dels grups es troba entre els trets que defineixen aquesta tècnica. El fet de sentir-se entre persones de la mateixa “classe” fa que els participants se sentin còmodes en el grup i crea el context en el qual es dona la llibertat per discutir obertament pensaments, sentiments, conductes, i per expressar idees socialment impopulars o provocadores (Lederman, 1990) (p. 204).

Entrevista grupal

Una definició de l'entrevista grupal seria:

L'entrevista és un intercanvi verbal, que ens ajuda a reunir dades durant una trobada, de caràcter privat i cordial, on una persona es dirigeix a unes altres i explica una història, dona la seva versió dels fets i respon a preguntes relacionades amb un problema específic (Nahoum, 1961, p. 132).

Segons l'autor Acevedo Ibáñez (2007), hi ha diferents tipus d'entrevista, algunes de les quals són: entrevistes estructurades, semiestructurades i no estructurades.

En el cas de la nostra recerca, vàrem decidir utilitzar un model d'entrevista estructurada, en la qual l'entrevistadora anava fent per ordre les preguntes i anava donant veu perquè les entrevistades poguessin respondre. Ens va ser molt útil escollir aquest model d'entrevista ja que les preguntes estaven prèviament definides pel que necessitàvem analitzar.

Resultats

A partir d'unes semblances de territori d'àmbit rural, en municipis petits, ens vàrem adonar que cap dels territoris tenen definit, treballat o protocol·litzat el servei d'acollida. Amb tot això i juntament amb les preguntes que ens vàrem fer, varen sorgir uns objectius, una necessitat d'iniciar un treball de diagnòsi i una reflexió vers l'acollida.

El context dels serveis socials en municipis petits. Organització i itinerància

L'organització de l'àrea bàsica de serveis socials dels territoris objecte d'aquest treball es caracteritza per una distribució dels professionals d'atenció per zones, que agrupen diversos municipis petits. Això fa que la dispersió territorial i la itinerància dels professionals per arribar a tot el territori siguin elements que aniran sortint al llarg de l'anàlisi, ja que són clau en les nostres realitats.

Pel que fa als recursos humans, en els municipis petits ja és una debilitat en si. Els equips de serveis socials, tot i les polivalències, no ens podem permetre tenir una professional [treballadora social] només dedicant-se a l'acollida. La dispersió territorial, pels desplaçaments, també és una debilitat, i pels pocs recursos i serveis, com per exemple, per fer tràmits de la Seguretat Social (P3 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Tots els tècnics de serveis socials dels diferents territoris són itinerants i donen atenció presencial amb diferents intensitats. La dispersió és una característica que té molt de pes en aquestes zones. Tal com ens indiquen algunes coordinadores de serveis socials:

Té un impacte molt evident la dispersió territorial. Pel que fa a la ràtio, amb la diagnosi que estem fent, tenim en compte el temps de desplaçament de la persona que fa l'atenció, perquè volem ser al territori, sent-hi de manera proactiva, la professional s'ha de poder avançar, ha de conèixer bé el territori, fent treball comunitari... El desplaçament cal dimensionar-lo bé tenint en compte tots els serveis i persones amb qui la professional s'ha de coordinar (Salut, escola, polítics del municipi...). Amb això el Departament no ens ajuda, ja que agafa la ràtio d'habitants de la comarca però no té en compte la dispersió, la complexitat d'alguns municipis... (P1 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

La dispersió augmenta costos de tot. El Departament ho ha de tenir en compte. La dispersió hauria de ser un indicador, passa a tots els serveis. Això té un impacte directe de com muntar-ho. Si no es replantegen les ràtios, l'atenció no pot ser la mateixa. A la comarca tenim Manlleu, que té molta complexitat i tampoc li serveixen les ràtios. Tots fem el que bonament podem. Intentar ser més proactius amb projectes més comunitaris amb els municipis petits. No hi ha un projecte homogeni, hauria de ser un punt de més finançament (P2 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Dificultats i potencialitats

Basant-nos en els principis ètics de les nostres professions, ens trobem sovint que els espais que destinen els ajuntaments són compartits amb altres serveis, i no destinats únicament a l'atenció de les persones que acudeixen als serveis socials. En ocasions, fa que el professional hagi de buscar diferents fórmules per garantir la confidencialitat i la intimitat

de la persona en tot moment. Els espais són un altre element recurrent que anirà sortint al llarg de l'anàlisi. Tal com es comenta en l'entrevista grupal:

Una debilitat del servei d'acollida en municipis petits és la confidencialitat i els espais on es podria fer aquesta primera orientació. No són prou adequats. També s'ha de poder fer un bon circuit perquè la persona atesa no senti que està repetint la demanda (P4 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Existeix un document que marca com ha de ser l'espai d'atenció dels serveis socials bàsics. Tot i així, cal que hi hagi un espai d'entrada, d'espera si cal, on la persona es pugui trobar còmoda, i un altre espai per a l'atenció social que garanteixi la confidencialitat, que estigui ben il·luminat, que es pugui ventilar, i que també sigui un espai càlid i acollidor. Aquí els polítics dels ens locals ens han d'ajudar per aconseguir tenir aquests espais propis pels serveis socials i, si no es tenen, hem de continuar treballant per aconseguir-los, amb l'objectiu d'atendre bé la ciutadania (P1 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Servei d'acollida (missió, objectius)

Al llarg d'aquest treball hem vist la necessitat d'entendre la cura com a principi bàsic del servei d'acollida i primer contacte amb la persona, com un element transformador de l'atenció. És importantíssim el servei que donarem en les primeres atencions al ciutadà i les habilitats i coneixements que han de tenir els professionals. En l'entrevista es recull el següent:

La persona ha d'estar formada, tenir les habilitats bàsiques interpersonals (P3 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Tots els serveis han de trobar la manera de poder acompanyar les persones que no segueixen, han de tenir una mirada inclusiva. Hauríem de tenir persones que ens poguessin ajudar en el tràmit, però també com a espai d'atenció a la persona. [...] A aquesta acollida, hi hauria d'haver un servei previ d'atenció i que passés cap a serveis socials tot allò que requereix realment d'una atenció social especialitzada (P1 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Com a competències considero que han de tenir una escolta activa, una visió estratègica, d'anar a identificar què ens estant dient... (P4 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Amb les tècniques d'investigació utilitzades, va quedar palès que el servei d'acollida havia de tenir diferents fases. Parlariem d'una primera fase de preacollida donant entrada a nous perfils professionals de l'àmbit social on prevalen més els coneixements de recursos i serveis del territori com també les habilitats socials, a l'hora de fer una primera atenció de qualitat, a la persona. Un dels aspectes destacats en relació amb la preacollida i que va tenir un ampli consens va ser:

Important tenir un servei d'acollida entès en dues fases: la preacollida, per al coneixement documental, i una segona fase d'atenció per part dels professionals (P3 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Una fortalesa és que deixes de fer papers o tràmits i pots fer més de tècnic social. Pots fer més la teva feina (P5 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Operativitzar al màxim el teu temps, la potencialitat seria aquesta (P5 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

No sé si forma part de l'acollida, però hi ha una part tècnica-burocràtica: fitxa personal de la persona i mirar una mica la demanda. S'hauria de diferenciar de la part prèvia de l'acollida en si, preacollida (P5 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Veig bé que sigui un informador o administratiu que faci aquesta pre-acollida (P6 -Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Un primer contacte seria amb els administratius dels ajuntaments per recollir dades, documentació, full de protecció de dades... (P7 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

En una segona fase es va destacar la importància del rol tècnic, aquí també es va considerar clau el paper del professional. És estratègic el rol del tècnic per l'abordatge del cas, una vegada fet el cribratge previ. Aquesta persona tècnica ha de tenir unes competències i habilitats específiques. També és destacada com una fortalesa del servei, la proximitat i la presencialitat amb la persona. En un primer moment, potser es poden utilitzar més les eines tecnològiques, per fer una preacollida, però en el moment de l'acollida, es destaca i es valora la presencialitat i la proximitat tal com es diu en les següents citacions:

Imagino una acollida tècnica però amb una mirada proactiva, no imagino una acollida assistencial (P6 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Em centraré més en les oportunitats, com la proximitat, la coneixença del territori, dels recursos que hi ha... ens permet poder fer una feina més preventiva. També ens permet treballar temes comunitaris de millor manera que en poblacions més grans (P1 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Ressalto el tema de la proximitat, la capacitat que tenim d'adaptar-nos, el treball en xarxa amb els altres serveis i entitats. Permet generar projectes, treball comunitari. Per treballar des de la prevenció, i al ser una comarca nova podem posar nom a la prevenció, ens han ajudat molt, sobretot els centres educatius. Treballar des de la prevenció no és fàcil (P4 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

La importància d'un servei d'acollida és clara, tenint present que la missió és donar una atenció de qualitat a la persona i a les seves necessitats, com acompanyar en el procés de canvi. Detectar i atendre en una primera

instància. L'acollida comença amb la persona que fa el cribratge i depèn de la mirada i dels recursos que tenim (P1 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

L'objectiu principal seria identificar les necessitats i acompanyar la persona a resoldre les seves necessitats, acompanyar-la en el canvi cap a la millora, des de l'inici (P1 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Això fa que els tècnics s'hagin de desplaçar per garantir una atenció presencial i propera a la persona. Per poder donar aquesta presencialitat, cal disposar d'un finançament superior, ja que aquesta variable té un cost afegit que no tenen altres territoris amb un grau de dispersió inferior. Per aquest motiu, tornem a ressaltar el que reflecteixen les coordinadores, en la següent aportació:

La dispersió augmenta costos de tot. El departament ho ha de tenir en compte. La dispersió hauria de ser un indicador, passa a tots els serveis. Això té un impacte directe. La ràtio s'hauria de corregir amb aquests indicadors de desplaçament, dispersió, complexitat... (P3 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Posicionament dels professionals en relació amb les competències i els perfils

Referent als professionals destinats a l'acollida, parlariem d'uns professionals encarregats de la preacollida i d'uns altres encarregats de l'acollida. En cada cas, convé dotar-los i capacitar-los amb les eines necessàries per poder portar a terme un servei de qualitat. Per aconseguir-ho serà necessari:

Oferir un dispositiu que doni cobertura a les persones (prediagnòstic). A part de la detecció de les necessitats, no tothom pot fer l'acollida, per tant, dona eines a aquests professionals perquè puguin fer una bona acollida (P4 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

El perfil d'aquesta atenció prèvia podria ser el d'un administratiu molt ben format en l'àmbit social o el d'un integrador social. I en funció de la dimensió de l'oficina, podria tenir-hi un braç tècnic d'un treballador social (P1 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

La persona ha d'estar formada, tenir les habilitat bàsiques interpersonals (P3 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Com a competències considero que han de tenir una escolta activa, una visió estratègica, d'anar a identificar què ens estant dient... (P4 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

El treballador social d'acollida ha de tenir molta competència en l'àmbit comunitari (P3 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

La Llei 12/2007, de serveis socials, estableix una ràtio de tres treballadors socials i dos educadors socials per cada 15.000 habitants. Si volem prestar un servei d'acollida de qualitat tenint en compte les característiques dels territoris objecte d'aquest treball, cal reformular les ràtios tenint en compte el nombre d'habitants, la complexitat de la zona, la dispersió i la necessitat d'itinerància que això comporta en municipis petits si volem fer atenció presencial. Les diferents coordinadores de servei ens reafirmen en aquest posicionament.

Crec que cal un increment de plantilla per poder donar un millor servei, incorporant aquests perfils administratius altament formats en l'àmbit social (P1 - Coordinació Serveis Socials Bàsics).

Si es planteja com un sol professional s'han d'augmentar ràtios (P2 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Coincideixo que amb la plantilla que tenim no és suficient (P4 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Amb el que tenim no fem, cal augmentar la plantilla, que sigui més diversificada amb nous perfils professionals per poder fer una correcta atenció (P3 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Recursos humans, materials, tecnològics i econòmics

Referent als recursos humans d'un servei d'acollida, és necessari disposar de nous perfils professionals (administratius ben formats en l'àmbit social, integradors socials), per tal de poder fer un bon cribratge i una bona derivació cap al tècnic corresponent. Si es dota de noves figures professionals/administratives per fer una preacollida, els professionals disposaran d'un temps de més qualitat per poder fer un bon acompanyament.

Crec que cal un increment de plantilla per poder donar un millor servei, incorporant aquests perfils administratius altament formats en l'àmbit social. Entre les professionals hi pot haver especialitzacions en temàtiques diferents. Han de tenir una visió global de tots els àmbits, però sovint podria ser més molt funcional que hi haguessin especialitzacions i es fessin suport en moments donats (P1 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Jo penso que fent la carta als reis hi hauria d'haver una administrativa per zona (P5 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Referent als recursos materials i tecnològics, en el nostre treball de recerca, i amb la metodologia emprada, les participants no van donar tanta rellevància a aquests recursos, però sí que van posar més èmfasi en els humans. Tot i així, és va destacar la importància de disposar d'equipament bàsic i necessari (mobiliari adequat i TIC) per poder fer una bona atenció.

Per altra banda, sí que s'ha destacat la importància de disposar d'un bon finançament per poder fer front a les necessitats que tingui el servei a

cada territori, segons indicadors com la dispersió i la complexitat del territori. Queda palès que, actualment, tal com es distribueix el finançament no afavoreix la dispersió ni els municipis complexos. Hi hauria d'haver algun altre ítem a tenir en compte.

Els costos són molt elevats però cal buscar les fórmules per millorar-ho. El Departament és el que marca la ràtio de professionals, però no té en compte tots els indicadors (P4 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Propostes de millora

En relació amb les propostes de millora tornem a posar èmfasi en el canvi de mirada i d'atenció qualitativa en el servei. Disposant d'un model d'atenció compartit i unificat per tots els professionals, per tal de construir un bon vincle amb la persona, donant suport i acompanyant en la presa de decisions de les persones que s'adrecen als serveis socials bàsics. Aquesta mirada permetrà en la fase de seguiment i/o tractament l'aplicació del model europeu de suport autodirigit, que busca garantir i preservar aquest enfocament (Self-Directed Support). El Self-Directed Support és una expressió que s'utilitza per definir els sistemes per organitzar els serveis de suport a les persones en els quals el receptor disposa de control sobre els suports. Normalment a partir de poder organitzar els suports, a partir d'un pressupost personal que inclou els ajuts públics. Els fonaments teòrics enllacen el concepte social de discapacitat, les teories de vida independent i es consoliden amb la vigència de la Convenció sobre els drets de les persones amb discapacitat, que els converteix en una obligació legal.

El concepte és encara poc conegut, les concrecions avancen molt lentament i el camí està ple d'obstacles. Els primers experiments es donen amb l'extensió del model del pressupost personal i xec servei, en els serveis socials locals al Regne Unit, però es consolida amb el procés que el converteix en llei a Escòcia el període 1996-2002, i després a Anglaterra el període 2002-2009. Flandes ha adoptat aquest model el 2014. És un sistema de provisió de suport en el qual els ciutadans mantenen el control de les pròpies vides, segueixen participant en la comunitat, tenen dret a rebre suports i l'organitzen a partir de les seves prioritats.

Cal un bon procés de valoració, públic, participat per la persona que –amb suport a la presa de decisions– ha de posicionar-se sobre les necessitats a cobrir, que obri l'accés a una quantificació previsible del suport públic que rebrà. Perquè el model funcioni, cal que hi hagi flexibilitat en la provisió dels serveis i que la creativitat dels agents pugui generar noves formes de provisió.

És important tenir més finançament, uns espais dignes, però el que és de vital importància és la mirada, la manera d'acompanyar les persones que necessiten el nostre servei en aquest procés d'acollida. Cal destacar la importància del vincle, de l'ètica i el suport, en el nou model.

Considero molt important la mirada dels professionals, tenir un model compartit amb tots els professionals. Amb formació sistèmica, o una altra però que ens permeti tenir un model d'atenció més humà, per un millor acompanyament al canvi, per una millor comunicació. Que sigui com un segell de serveis socials, de com treballem, de cura de les persones (P1 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Tots els serveis han de trobar la manera de poder acompanyar les persones que no segueixen, han de tenir una mirada inclusiva. Hauríem de tenir persones que ens poguessin ajudar en el tràmit, però també com a espai d'atenció a la persona (P1 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Quan pensem en un model d'atenció, cal tenir present el contínuum assistencial, des del servei d'acollida, per tal de no caure en una mala praxi professional i evitant, des dels serveis, repetir les mateixes preguntes a la persona.

S'ha de poder fer un bon circuit perquè la persona atesa no senti que està repetint la demanda (P4 - Tècnics Serveis Socials Bàsics).

Una altra de les millores necessàries seria poder dotar tots els territoris de sistemes tecnològics i eines diagnòstiques comunes per treballar de manera més unificada.

Donat que els serveis socials en els territoris de referència s'ubiquen en els equipaments municipals, cal un bon treball amb els càrrecs polítics perquè reforcin i facilitin, en els seus ajuntaments, aquestes condicions necessàries per un òptim funcionament del servei.

Discussió i conclusions

El punt de partida del treball de recerca era l'elaboració d'un model amb el seu protocol i circuit del servei d'acollida en serveis socials en municipis petits. No obstant, amb la diagnosi i anàlisi dels serveis socials dels territoris de referència, es va detectar que, per poder crear model, prèviament era essencial definir unes bases. Aquest model ha de poder-se extrapolar a altres territoris de forma participada amb els agents clau (professionals, ens i ciutadania).

Les principals característiques haurien de ser:

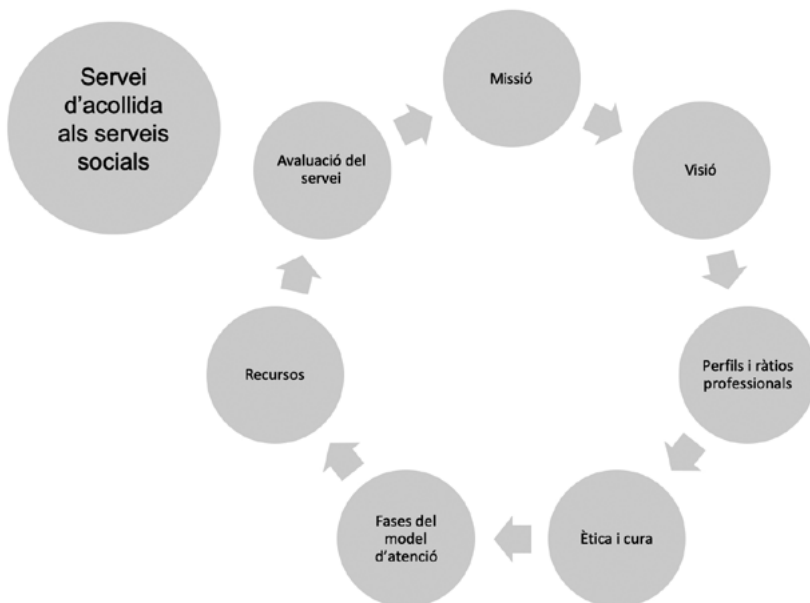
- Model proactiu i comunitari de caràcter preventiu, de proximitat i amb presencialitat.
- Entendre la cura com a principi bàsic del servei d'acollida i primer contacte amb la persona, com un element transformador de l'atenció. L'atenció social i ètica en totes les seves dimensions (humana, ètica i moral) està estretament relacionada amb l'establiment d'una relació de confiança i vincle.
- Garantir la confidencialitat i la intimitat de la persona.

La *missió* la podem definir així: donar una atenció de qualitat a la persona i a les seves necessitats, així com acompanyar en el procés de canvi informant dels drets socials perquè els usuaris puguin prendre decisions i adquirir capacitació per superar les seves mancances.

El servei d'acollida de serveis socials és la primera porta d'entrada de les persones que s'adrecen al servei. És aquí on es planteja la creació d'una fase de preacollida amb la creació de nous perfils professionals per fer una bona atenció, detectar bé la demanda, potenciar l'experiència positiva de la primera atenció i fer un cribratge per derivar al servei d'acollida amb l'equip tècnic de referència. Per fer realitat aquesta fase de preacollida és on hi ha d'haver una aposta estratègica en l'esfera política per dotar de recursos i donar la validesa i el reconeixement tècnic del model d'acollida als serveis socials en municipis petits, ja que a l'escala de Catalunya es podria aplicar a altres territoris de característiques similars i esdevenir un model de referència.

El model de servei d'acollida s'adaptarà a les particularitats de cada territori. Un model dinàmic que s'anirà millorant amb la participació dels usuaris i dels professionals del servei i la seva posada en marxa experimental. Duen a terme avaluacions per tal de poder objectivar la seva eficiència perquè pugui ser escalable.

Figura 1. Esferes importants en l'aplicació del model d'acollida per a municipis petits



Font: Elaboració pròpia.

Amb les noves tendències de models d'atenció i d'intervenció, el rol del professional es transforma cap un model d'atenció de la personalització com a principi universal bàsic que permet garantir els drets humans, el de l'elecció, el control i la participació plena de la persona amb la seva presa de decisions. El servei d'acollida ha de poder garantir aquesta personalització on el professional dona eines per generar el vincle, la confiança, l'escolta empàtica i generativa per assegurar un lloc de confiança i de comprensió, deixant al marge la institucionalització i fer un acompanyament des del "com": com donem la informació, com ho apliquem, com fem aquesta primera atenció, etc.

El sistema de serveis socials, davant la complexitat social i les noves situacions conjunturals de la societat, està generant que l'atenció i l'acompanyament a les persones vulnerables es transformi cap a models d'intervenció que ja s'estan implementant a escala europea (Self-Directed Support) i que estan donant resultats positius a les persones ateses. Aquesta complexitat social també és present a municipis petits i és des del servei d'acollida on els principis ètics han de ser presents tant en el servei com a l'equip de professionals.

En moments de grans canvis com els que estem vivint, es necessita més ètica que moral, més reflexió que acció. Aquí és clau que l'organització/institució tingui consciència que ha d'educar expectatives, crear espais de reflexió i incentivar l'empoderament del professional. Dotar de recursos i de formació els equips tècnics i de professionals dels serveis socials dels municipis petits per aprendre i tenir els coneixements per interioritzar l'ètica en l'atenció i l'acompanyament social a les persones. La cura també és un element bàsic de la professió en l'àmbit social. Aquest principi, un cop més, recau al professional per fer una bona atenció, per implementar metodologies d'intervenció que proporcionin benestar i un desenvolupament de qualitat de vida a les persones. Un cop més, si no hi ha un compromís social i polític per dotar dels recursos necessaris el sistema de serveis socials, es posa en qüestió la viabilitat d'implementar aquests nous models d'atenció transformadors.

En municipis petits i en els serveis socials bàsics en zones rurals s'identifiquen oportunitats i nous reptes que faciliten la implementació de nous models, de noves mirades d'atenció, ja que són territoris que s'organitzen davant la flexibilització, l'adaptació a noves realitats, tenint en compte la xarxa de recursos i serveis, el treball comunitari. Però tot això ha estat possible per la "bona voluntat" dels professionals, de les organitzacions/institucions i de les persones. No obstant, és necessari el reconeixement, l'aposta política, la dotació de recursos materials, tecnològics, de sistemes d'informació i definir indicadors d'avaluació per assolir aquesta transformació dels serveis socials bàsics en municipis petits i, en especial, en el servei d'acollida.

Seria important poder fer una prova pilot tenint en compte els principis bàsics proposats per tal de consolidar un model propi i únic a cada territori tenint en compte les seves característiques. Per tant, es tracta de dissenyar un full de ruta estratègic per aconseguir un model d'atenció

més eficaç i eficient, així com possibilitar la prestació d'uns serveis públics adaptats als nous models d'intervenció on l'acompanyament i la presa de decisions sigui l'eix vertebrador del servei. Amb l'aplicació d'aquestes bases de model s'apostaria per una clara reducció de les càrregues administratives i una optimització del temps de resposta a la ciutadania, sota els principis de transparència i de bon govern. Tot això ens portarà cap a una millora de la qualitat de vida de la ciutadania, així com a ampliar la seva capacitat de participació i implicació en la vida pública, ja que tindrà un coneixement millor dels drets i serveis als quals pot accedir.

Referències bibliogràfiques

- Acevedo Ibáñez, Alejandro. (2007). *El proceso de la entrevista conceptos y modelos*. Editorial Limusa.
- Gil, Javier. (1992-1993). La metodología de investigación mediante los grupos de discusión. *Enseñanza & Teaching: Revista interuniversitària de didàctica*, 10-11, 199-214. Dialnet. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=95670>
- Krueger, Richard A. (1991). *El Grupo de discusión: Guía práctica para la investigación aplicada*. Pirámide.
- Llei 12/2007, d'11 d'octubre, de serveis socials, DOGC núm. 4990 (2007). Portal Jurídic de Catalunya. Recuperat 7 abril 2023, de <https://portaldogc.gencat.cat/utillsEADOP/PDF/4990/1966128.pdf>
- Nahoum, Charles. (1961). *La entrevista psicológica*. Kapelusz.
- Ortí, Alfonso. (1986). La apertura y el enfoque cualitativo o estructural: la entrevista abierta, semidirectiva y la discusión de grupo. Dins Manuel García Ferrando, Jesús Ibáñez, i Francisco Alvira, *El análisis de la realidad social* (p. 153-486). Alianza Universidad.

Ressenyes

Jorge Barudy i Maryorie Dantagnan

Els infants i el bon tracte

*Los buenos tratos a la infancia: Parentalidad, apego
y resiliencia*

Editorial Gedisa, 2009

Autora de la ressenya: Laura Górriz Lozano

Óscar Cebolla Bueno

El arte del Trabajo Social:

Una iconografía de Óscar Cebolla Bueno

Alejandro R. Robledillo (editor), 2020

Autora de la ressenya: Maite Boldú Alfonso

Encarna Canet Benavent

Violència masclista: Una guia per a intervindre-hi

Edicions del 1979, 2023

Autora de la ressenya: Glòria Maria Caravantes

López de Lerma

Els infants i el bon tracte

Los buenos tratos a la infancia: Parentalidad, apego y resiliencia

Jorge Barudy i Maryorie Dantagnan. Barcelona: Editorial Gedisa, 2009. 254 p.

Laura Górriz Lozano¹

ORCID: 0000-0003-3440-927X

Per citar: Górriz Lozano, Laura. (2023). [Els infants i el bon tracte. Ressenya del llibre *Los buenos tratos a la infancia: Parentalidad, apego y resiliencia*, de Jorge Barudy i Maryorie Dantagnan]. *Revista de Treball Social*, 224, 105-107. <https://doi.org/10.32061/RTS2023.224.05>

“Una infància infeliç no determina la vida” (Cyrulnik, 2001). Davant d’aquesta afirmació es planteja la importància de reflexionar sobre els infants que han patit situacions traumàtiques (maltractaments físics o psíquics, abusos sexuals i/o situacions de negligència), i la necessitat de reconeixement i reparació per part dels adults envers el mal ocasionat als fills i les filles.

Los buenos tratos a la infancia aborda aquestes situacions des de la perspectiva de com prevenir i afrontar els maltractaments, així com analitzar la transformació del benestar infantil en benestar adult i emocional.

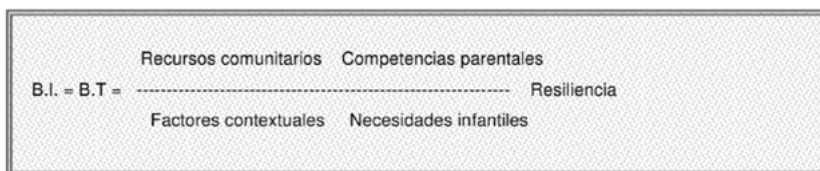
En relació amb el concepte de bon tracte i segons refereix l’autor Jorge Barudy, “cuidar els nens i les nenes oferint-los contextos de bons tractes és una producció social a l’abast de qualsevol comunitat humana”. En aquest sentit, es fa èmfasi en la importància de la cooperació grupal i comunitària amb l’objectiu d’assolir la col·laboració social envers la vulneració dels drets dels infants.

Arribats a aquest punt, se’ns planteja una qüestió important: com influir positivament en els infants? Des d’un punt de vista social és la interacció entre els diversos sistemes que els protegeixen, socialitzen i eduquen; els quals configuren l’ecosistema social. Aquest ecosistema està compost per l’ontosistema (relacionat amb les característiques pròpies de l’infant), el microsistema (el teixit familiar), l’exosistema (la comunitat) i el macrosistema (vinculat a la cultura i el sistema polític). Tal com indica Jorge Barudy, “com més significatiu i pròxim sigui el sistema, més gran serà la influència que exercirà sobre el nen o la nena”.

Amb aquesta premissa, els autors proposen una fórmula concreta per tal d’assolir el bon tracte a la infància, que esdevé el benestar infantil:

1 Ajuntament de l’Hospitalet de Llobregat. gorriz91.ts@gmail.com

Figura 1. Fórmula per assolir el bon tracte a la infància



Font: Barudy, Jorge, i Dantagnan, Maryorie, 2009, p 50.

D'aquesta forma tan visual es pot interioritzar quins són els factors que influeixen en el benestar infantil. Entenem com a factors contextuals tots aquells elements de l'entorn directament relacionats amb el benestar infantil: relacions afectives, cultura, contextos socials, econòmics i polítics.

Les necessitats infantils que intervenen en l'operació fan referència al fet que tothom té drets i llibertats, encara que en el cas dels infants es requereix una protecció i cura especials, també durant el procés prenatal. Així mateix, els infants tenen dret a la cobertura de les seves necessitats fisiològiques, afectives (construcció de vincles afectius), cognitives (estimulació i aprenentatge), socials (participació a les dinàmiques socials) i ètiques (construcció dels seus valors).

S'entenen com a necessitats fisiològiques les relacionades amb l'alimentació, l'assistència mèdica, la protecció i la promoció d'hàbits saludables, mentre que les necessitats vinculades al desenvolupament psicosocial de l'infant estan relacionades amb vincles afectius de qualitat i bon tracte, que hauran de ser estables i continus al llarg del temps.

Arran de la detecció de necessitats dels infants, els autors, Jorge Barudy i Maryorie Dantagnan, proposen el concepte d'*esfera afectiva del bon tracte*. Aquesta esfera està formada per tres necessitats vinculades entre si: la necessitat dels vincles, la necessitat d'acceptació i la necessitat de ser important per a l'altra persona.

La cobertura d'aquestes necessitats inclou la responsabilitat dels pares i/o adults referents i l'entorn global (comunitat). Tal com indica la llei dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència:

Els pares i les mares tenen responsabilitats comunes en l'educació i el desenvolupament dels fills menors d'edat. Les polítiques d'atenció i protecció dels infants i els adolescents han d'incloure les actuacions necessàries per a l'efectivitat de llurs drets, tenint en compte que el benestar dels infants i els adolescents està íntimament relacionat amb el de llurs famílies.

Per tant, podem afirmar que existeix una corresponsabilitat per part dels adults referents i la comunitat envers el benestar i l'educació dels infants.

Un altre factor de la fórmula són les competències parentals, que engloben les capacitats per cuidar, protegir i educar els infants. En aquest sentit, cal diferenciar la paternitat i maternitat socials de les biològiques, ja

que aquestes darreres únicament fan referència a factors reproductius. En canvi, la paternitat i maternitat socials es troben directament relacionades amb les competències parentals; les quals es mostren influenciades per les experiències vitals durant la infantesa i adolescència dels progenitors.

Pel que fa al concepte de resiliència, té nombroses definicions, però en aquest cas exposarem una definició pròpia. La resiliència és la capacitat de la persona per afrontar, aprendre i gestionar els conflictes vitals, especialment aquells que generen dolor, aquell dolor que es localitza al pit durant un determinat temps fins que es transforma en tristesa i acaba alleujat com a aprenentatge.

Segons la investigació clínica proposada per l'autor Jorge Barudy, les intervencions professionals han d'oferir: la construcció de vincles afectius i continus; potenciar el significat de les experiències; promoure xarxes psicoafectives; motivar la participació dels subjectes i institucions implicades amb l'objectiu de garantir una millora en la distribució de la riquesa i dinàmiques socials; incentivar i participar en els processos educatius per als infants; afavorir les experiències positives; i proveir l'art i la creativitat, en definitiva la cultura. Aquestes intervencions professionals es poden aplicar amb els infants i adolescents, així com amb els adults de referència amb l'objectiu d'assolir millores en les dinàmiques familiars.

Dins de les intervencions professionals amb infants i famílies amb les quals es treballa com millorar les dinàmiques familiars existents, s'utilitzen els models terapèutics. El model terapèutic basat en el bon tracte i la resiliència inclou tres eixos principals en la intervenció: l'avaluació i rehabilitació de les incompetències parentals; la cura i l'autocura dels professionals que treballen en programes de protecció en la infància; i l'avaluació i el tractament del mal ocasionat en infants que han patit situacions de maltractament.

Tenint en compte tots aquests conceptes, és important parar atenció durant l'acompanyament diari amb les famílies per tal d'aplicar el model terapèutic més adient a cada cas. Tot i així, l'evolució constant de la societat i diversitat de famílies evidencia la importància d'actualitzar els models terapèutics ja existents a través de la investigació continuada, la construcció de coneixement i la posada en comú amb la resta d'agents implicats en el procés d'intervenció.

Referències bibliogràfiques

Cyrylnik, Boris. (2001). *Los patitos feos: La resiliencia: una infancia infeliz no determina la vida*. Editorial Gedisa.

Llei, 14/2010, de 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència, DOGC núm. 5641 (2010).

El arte del Trabajo Social: Una iconografía de Óscar Cebolla Bueno

Óscar Cebolla Bueno. Lugo: Alejandro R. Robledillo (editor), 2020. 189 p.

Maite Boldú Alfonso¹

ORCID: 0000-0002-2913-0242

Per citar: Boldú Alfonso, Maite. (2023). [Ressenya del llibre *El arte del Trabajo Social: Una iconografía de Óscar Cebolla Bueno*, d'Óscar Cebolla Bueno]. *Revista de Treball Social*, 224, 109-111. <https://doi.org/10.32061/RTS2022.224.06>

Recordo exactament el moment en què, en una de les múltiples consultes a les xarxes socials, em va aparèixer aquest llibre i vaig sentir l'impuls immediat de comprar-lo. El primer que em cridà l'atenció va ser la portada: "El arte del Trabajo Social" i la seva extraordinària enquadració en tapa dura. Un llibre sobre treball social, il·lustrat i amb un títol més que suggeridor.

Quan el vaig tenir a les mans, tot fullejant-lo, vaig saber amb certesa que era una petita joia. Si la coberta era preciosa, els textos s'insinuaven interessants. Un llibre original, un descobriment que no decebria.

"La bellesa no fa felicitat qui la posseeix, sinó qui pot estimar-la i adorar-la", deia Herman Hesse.

El arte del Trabajo Social del "quasi-treballador" social Óscar Cebolla, editat per Alejandro Robledillo, és un llibre de difícil classificació, una peça inèdita amb textos plens de curiositats i homenatges a la història, a les persones i al simbolisme del treball social, una espècie de novel·la gràfica, un assaig amb il·lustracions precioses pintades pel mateix autor i amb un recull d'escrits variats i estimulants.

Però... qui és Óscar Cebolla? Qui és aquest personatge que és capaç d'investigar, escriure i pintar sobre treball social amb tanta passió? Qui pot conèixer i estimar tant la professió sense ser treballador social? La resposta és a la primera pàgina del llibre (que ja llegireu), en la qual descriu amb emoció com el treball social li va canviar la vida quan el va conèixer des de dins. Manllevo les seves paraules per descriure aquell instant: "en aquell moment el treball social va guanyar un aliat per a sempre".

Parlem del llibre! És una composició de textos endreçats en dues parts:

¹ Treballadora social i directora de Serveis Socials Bàsics. Professora associada del grau de Treball Social de la Universitat de Girona. maiteboldu@gmail.com

La primera, titulada “Iconología del Trabajo Social”, és un passeig per la història del treball social espanyol i mundial. Hi explora algunes curiositats ètiques i estètiques, com per exemple que la imatge de Mary Richmond, àmpliament difosa per les xarxes, i àmpliament replicada en molts treballs acadèmics, és falsa. El treball social haurà d'estar eternament agraït a Óscar Cebolla per descobrir i presentar-nos la veritable imatge de la pionera, que va trobar després d'un treball ingent d'exploració. També presenta l'origen de l'emblema del treball social espanyol, un dels més antics d'Europa, que descobreix gràcies a una investigació exhaustiva i arxivística, que resulta molt curiosa i que reforça la idea de rescatar els orígens. Acaba conclouent que, a ell, aquest emblema el representa.

També en aquest apartat homenatja les que anomena “les quatre fantàstiques del treball social espanyol” i que certament són quatre donasses: Montserrat Colomer, Patrocinio de las Heras, Teresa Zamanillo i Natividad de la Red. N'explica el pensament que han aportat al treball social i les apropa al lector amb anècdotes i dèries de caràcter més personal que fan el text deliciós i entranyable.

La segona part del llibre la titula “Iconografía del Trabajo Social” i la subdivideix en dues: “Gajes del oficio” i “Viva el Trabajo Social”. Aquí, fa un recorregut de reflexions sobre treball social, reflexions valentes, polèmiques, una mica disperses a voltes, que fugen dels llocs comuns que, com qualsevol professió, té el treball social i que dificulten la projecció de la disciplina. Cebolla aposta perquè ens mirem al mirall i ens atrevim a fer front a aquests “Gajes del oficio” que són, en el fons, creences limitadores com per exemple l'absurda distinció entre teoria i pràctica o entre despatx i carrer. Assenyala també el bonisme que sovint impera o el complex d'inferioritat que aclapara algunes professionals. També aborda temes com la vocació, el treball rural i comunitari, i no defuig parlar d'aspectes més polèmics com el risc de deriva que patim cap a propostes més defensives que reflexives o com assumim (o mal assumim) el poder els treballadors i les treballadores socials. Tots aquests textos estan farcits de referències a llibres, articles, citacions de filòsofs i actes de congressos que han fet gran el treball social, a còpia de consensos i de transferències de coneixement.

I, per si fos poc, cada fragment l'acompanya d'un regal per al lector que és una làmina pintada per ell, acolorida i simbòlica que fa que no el puguis deixar.

El arte del Trabajo Social és sens dubte un llibre de lectura obligada si volem fer valer la història del treball social, si volem reflexionar, si volem descobrir i descobrir-nos com a col·lectiu i com a professionals. Un llibre bell que convé tenir a mà, llegir i recomanar perquè és singular, únic i un tresor a qualsevol biblioteca de treball social.

Un text de bon llegir, curiós, divertit i punyent, a voltes políticament incorrecte però sempre respectuós. Crític i incòmode en diàleg permanent amb l'autor, tant si hi combregues com si discrepes de les seves reflexions. Un llibre que ajuda a apujar l'autoestima de les treballadores i els treballadors socials, perquè ens valora, ens compromet i ens estimula a assumir, sense por, l'enorme responsabilitat envers la societat i les persones.

L'escriptor (Óscar Cebolla) i el seu alter ego dibuixant (Gooscar) es fan conèixer a través de la seva obra i conviden a assumir el passat (amb llums i ombres) per seguir construint junts el futur del treball social.

Violència masclista: Una guia per a intervindre-hi

Encarna Canet Benavent. Barcelona: Edicions del 1979, 2023. 206 p.

Glòria Maria Caravantes López de Lerma¹

ORCID: 0000-0003-2656-7032

Per citar: Caravantes López de Lerma, Glòria Maria. (2023). [Ressenya del llibre *Violència masclista: Una guia per a intervindre-hi*, d'Encarna Canet Benavent]. *Revista de Treball Social*, 224, 113-115. <https://doi.org/10.32061/RTS2022.224.07>

L'autora de *Violència masclista: Una guia per a intervindre-hi*, Encarna Canet Benavent, és treballadora social i professora contractada doctora del Departament de Treball Social i Serveis Socials de la Facultat de Ciències Socials (Universitat de València).

La seua experiència laboral ha transcorregut en diversos camps de la intervenció social, des d'institucions penitenciàries a l'educació primària, passant per les persones majors, els serveis socials municipals, la igualtat entre dones i homes i, sobretot, la violència masclista. Actualment és professora a la Universitat de València, on imparteix diverses assignatures en el grau en Treball social i en el Màster en Prevenció i Intervenció amb Adolescents en Risc i Violència Filioparental. A més a més, com a investigadora forma part del Grup d'Estudis Socials Intervenció i Innovació (GESINN) i de l'Institut Interuniversitari de Desenvolupament Local (IIDL) de la Universitat de València.

El llibre objecte d'aquesta ressenya, és fruit de l'experiència professional de l'autora des de la intervenció directa amb dones que pateixen violència masclista, així com de la seua tasca investigadora centrada també en aquesta violació dels drets humans contra les dones, que va donar com a fruit la tesi escrita en valencià: *El discurs de les professionals i la representació de la premsa sobre la violència de gènere al País Valencià*, defensada a la Universitat de València en 2017.

La temàtica objecte d'aquest llibre, la violència masclista, és un problema estructural i social emparat en les fórmules de dominació i explotació del patriarcat i del capitalisme de la nostra societat. Al llarg del temps, s'han produït diferents denominacions al voltant de la violència de gènere i masclista, especialment condicionades pels moments històrics de cada període. En aquest sentit, cal considerar la violència masclista com el conjunt de modalitats per a exercir-la, des del maltractament físic, psíquic, l'agressió sexual fins a l'assetjament sexual i/o les violacions de drets humans contra les dones.

¹ Investigadora en formació (FPU18/02737) a l'Institut Interuniversitari de Desenvolupament Local (IIDL) de la Universitat de València. Gloria.Caravantes@uv.es

La violència de gènere en l'escenari normatiu va implicar la comptabilització de les dones assassinades i la posada en marxa de mecanismes per a la seua denúncia i protecció de les víctimes (dones i fills/es), de manera que va passar a ser un assumpte d'estat.

En l'actualitat, existeixen diferents posicionaments i enfocaments d'anàlisi que tracten de trobar explicacions d'aquest fenomen estructural que, en alguns casos, tracten de responsabilitzar les mateixes dones. No obstant això, l'autora del llibre, com a professional del treball social i amb perspectiva de gènere, defensa una mirada ecosistèmica i feminista que tracte d'abordar la violència masclista com a resultat del patriarcat i del capitalisme, tractant de trobar-hi solucions tant tècniques com polítiques.

En aquest sentit, els elements clau que fan d'aquest llibre un manual imprescindible en les biblioteques particulars de les professionals són tres: (1) per començar, és un tema basat en una problemàtica social i política que malauradament és de gran actualitat; (2) explica com als darrers anys hem avançat en el seu abordatge gràcies entre altres a l'impuls inescotable del moviment feminista; (3) aborda com s'hi treballa en contra des de l'àmbit professional tot destapant aquells defectes o mancances que encara poden millorar-se i fent propostes que parteixen de les informants clau.

Sobre la base d'aquestes qüestions, l'estructura del llibre està organitzada en tres blocs temàtics: en primer lloc, l'autora fa un recorregut històric pel concepte de violència de gènere detallant les transformacions que ha tingut al llarg del temps fins als nostres dies. Des dels inicis, la violència ha estat considerada natural en les relacions humanes com a conseqüència de la inferioritat de la dona; inferioritat igualment defensada per l'església i pensadors com Locke, Rousseau, Nietzsche i Kant, entre d'altres. En el plànol internacional, de forma progressiva la visibilitat i el reconeixement de la discriminació cap a les dones ha estat objecte de distintes convencions, convenis i, fins i tot, dels actuals Objectius de Desenvolupament Sostenible de l'Agenda 2030.

En la segona part del llibre, s'aprofundeix en els enfocaments i plantejaments teòrics al voltant de la violència masclista, les seues característiques i les conseqüències sobre les dones, fills i filles. A més a més, com a professional de la intervenció directa i com a producte de la seua línia d'investigació principal, l'autora detalla les conseqüències de la violència per al conjunt de professionals d'intervenció social que treballen amb les supervivents de la violència masclista d'àmbits d'actuació molt diversos (serveis socials, educació, sanitat, i forces i cossos de seguretat, entre d'altres). D'altra banda, mostra la seua preocupació per la situació en la qual es troben estes professionals que hi intervenen, una preocupació que sorgeix també d'haver patit condicions laborals deficientes, que a voltes porten a la síndrome de *burnout*, i de la importància que dona l'autora a les qüestions d'ètica professional. En aquest segon bloc de continguts, l'autora escenifica l'evolució de la normativa en matèria de violència masclista especialment fent incidència en l'empenta del moviment feminista en la defensa dels drets de les dones.

Com a resultat d'aquest recorregut històric i normatiu en matèria de violència masclista, en la tercera part del llibre amb un sentir feminista i amb vocació de transformació de la realitat, s'ofereix al conjunt de persones professionals de la intervenció social, i al públic en general, una guia de propostes fetes per les mateixes professionals en actiu de l'àmbit de la justícia, la seguretat, els serveis socials d'atenció primària i els especialitzats, els centres residencials, la psicologia clínica i la sanitat a partir de les 37 entrevistes en profunditat desenvolupades per l'autora. Aquest llibre, més enllà d'oferir un recorregut històric i normatiu en matèria de violència masclista, és una reivindicació i un reconeixement per al conjunt de professionals de la intervenció social que treballen en aquest àmbit, fent valer la seua tasca moltes vegades invisibilitzada i socialment poc reconeguda.

A més a més, l'autora ens adverteix que, tot i que la violència masclista comprén quasi tots els àmbits de la vida de les dones, el llibre se centra en aquella exercida per la parella o exparella, per poder analitzar i valorar les lleis que s'han elaborat sobre això.

Com afirma l'autora, "cada vegada són més les professionals del treball social, la psicologia, les forces de seguretat i el dret que s'enfronten a aquests temes diàriament i en moltes ocasions sense la necessària preparació i suport suficient, i sense els recursos i mitjans que serien necessaris" (Canet, 2023, p. 13) i esta preocupació la porta a parlar-nos sobre la intervenció en estos àmbits, sabent que l'abordatge de la violència masclista és responsabilitat dels estats.

Finalment, conclou que "és urgent una nova orientació en el tractament de la violència masclista en que la prevenció i el canvi radical de model social, econòmic, cultural i polític siguen l'eix fonamental, sense oblidar evidentment l'atenció a les dones supervivents i a les seues filles i fills".

La utilitat d'aquest llibre s'estén tant per a l'alumnat de grau i post-grau de diferents disciplines que vulguen formar-se en aquesta matèria, com per als professionals que hi treballen, perquè el llibre suma tant teoria i praxi des d'una visió crítica de la intervenció, com correspon al treball social. També pot ser útil per a totes aquelles lectores i tots aquells lectors que tinguen interès per aquest problema social i polític que a vegades pot resultar difícil de comprendre, més encara si es genera confusió intencionada per a ocultar-lo. *Violència masclista: una guia per a intervindre-hi* és un manual escrit en la nostra llengua, amb l'espenta d'una professional del treball social amb més de vint anys d'experiència en la intervenció directa i amb una vocació de transformació social i de reivindicació del moviment feminista des de la primera fulla dedicant aquest monogràfic:

Al moviment feminista,
per no defallir mai,
davant les ofensives
antigues i noves,
subtils o grolleres del
patriarcat i el capitalisme.

Normes per a la presentació d'articles a l'RTS

La *Revista de Treball Social*, editada pel Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, és una revista especialitzada que es publica des de l'any 1960, actualment amb una periodicitat semestral. Els objectius de la publicació són:

- Contribuir al progrés del coneixement científic, teòric i pràctic, del treball social i de les altres disciplines científiques vinculades.
- Consolidar el desenvolupament professional dels treballadors i les treballadores socials mitjançant l'aportació de continguts teòrics conceptuals, experiències pràctiques i altres eines metodològiques que fomentin l'anàlisi i la reflexió sobre els diversos àmbits d'intervenció del treball social.
- Difondre les experiències professionals i el coneixement científic generat a partir de la pràctica i la investigació en treball social.
- Promoure l'anàlisi crítica de la realitat social i les polítiques socials.

L'RTS es dirigeix, especialment, als treballadors i les treballadores socials de l'àmbit professional i acadèmic, també a estudiants de les universitats i a qualsevol professional vinculat a l'entorn del treball social.

L'RTS està oberta a tots els treballadors i les treballadores socials, estudiants de les universitats i a qualsevol professional vinculat a l'entorn del treball social que desitgin presentar articles originals sobre investigacions empíriques, treballs teòrics o revisions bibliogràfiques, descripcions d'experiències professionals, assajos i anàlisis crítiques, sempre en relació amb el treball social, les polítiques socials i els serveis de benestar social.

Els treballs sotmesos a avaluació per ser publicats a l'RTS han de ser originals i inèdits. Les persones autores han de declarar que els continguts exposats són originals i no existeix plagi de cap mena.

L'RTS demana la cessió dels drets d'autoria, així com la no existència de conflicte d'interessos.

El contingut dels articles és responsabilitat exclusiva de qui firma l'autoria i si hi ha evidències de plagi es posaran en marxa les accions previstes per informar els autors i les autores, retirar el document no original de la pàgina web i informar els lectors i lectores de la situació.

Les autores i els autors de treballs d'investigació declararan en el text de l'article que en el procés d'investigació s'han respectat els principis ètics que corresponen al tipus d'estudi que presenten (autoritzacions que corresponguin, consentiment informat dels i les participants, dissociació de les dades d'identificació, citació adequada de les autories, etc.).

PROCÉS DE SELECCIÓ D'ARTICLES

El Consell de Redacció farà una selecció prèvia dels articles presentats i, posteriorment, seran valorats seguint el procediment anònim de revisió per parells a doble cec (l'equip de revisió no coneix l'autoria dels articles i els autors i les autores no coneixen la identitat de qui valora el seu treball). Per tal que aquest mètode de revisió d'articles sigui factible, els articles es presentaran en versió anonimitzada, és a dir, una versió en la qual no es pugui identificar l'autoria.

Les persones que signen acceptaran sotmetre el treball a la revisió i a possibles canvis en contingut i estil segons les recomanacions de l'equip de revisió.

SECCIONS I EXTENSIÓ DELS ARTICLES PRESENTATS

- **Estudis. A fons:**

Articles que ofereixen un desenvolupament d'un tema d'interès per als i les professionals del treball social. Extensió entre 6.000 i 10.000 paraules.

Poden ser treballs de recerca, sobre la disciplina del treball social i altres disciplines connexes, que segueixin metodologia científica. S'estructuraran, almenys, en els següents apartats: introducció, metodologia, resultats, discussió o conclusions i només les referències bibliogràfiques citades en el text.

- **Praxis:**

Articles en què es presentin bones pràctiques i sistematització d'experiències d'interès en treball social, serveis socials o altres sistemes vinculats al desenvolupament dels drets socials. Extensió entre 4.000 i 6.000 paraules.

Els articles incorporaran una introducció, el cos del text d'estructura lliure que inclourà, en tot cas, la contextualització teòrica, normativa (si procedeix) i metodològica de la intervenció presentada, unes conclusions i només les referències bibliogràfiques de les citacions mencionades en el text.

▪ **Ressenyes:**

Espai de presentació de publicacions, tesis, congressos, jornades, normativa i altres qüestions d'interès per a la disciplina i els mons professional i acadèmic. Han de ser de publicacions recents (últims tres anys) o que ressaltin una lectura clàssica d'importància per a la disciplina del treball social i que no hagi estat ressenyada anteriorment a l'RTS. Extensió màxima de 1.200 paraules.

Les ressenyes incorporaran una breu presentació i contextualització del tema, i un breu resum del contingut del llibre, que pot ser de manera estructurada explicant els capítols o de manera narrativa. Finalment, ha d'exposar la seva rellevància i aportació a la disciplina del treball social.

En tots els casos (Estudis. A fons, Praxis i Ressenyes), l'extensió màxima inclou les referències bibliogràfiques. Els articles que superin la quantitat de paraules indicada es retornaran als autors i les autores perquè en redueixin l'extensió.

Els articles s'han de presentar en format electrònic, en document de text editable (.docx o .RTF), lletra Arial cos 12; interlineat 1,5; marges 3 cm. Les citacions literals es transcriuran en Arial 11, interlineat 1,5 i marges 4 cm.

IDIOMES

Els articles es poden presentar en català, castellà o anglès indistintament. En la versió en línia, cada número de l'RTS es publicarà en català i en castellà; a més es publicarà com a mínim un article, seleccionat pel Consell de Redacció, traduït a l'anglès. La versió en paper recollirà tots els articles en l'idioma original. Els títols, resums i paraules clau de tots els articles es publicaran també en anglès.

SISTEMA D'ENVIAMENT D'ARTICLES

De manera prèvia a la presentació de qualsevol article, la persona que signi com a autora principal haurà de registrar-se (si no ho ha fet anteriorment) com a usuària de la pàgina web (www.revistarts.com). Els articles es carregaràn a la plataforma seguint les indicacions detallades a l'apartat "Enviaments" de la pàgina web.

En tots els casos, l'article haurà de presentar: títol i subtítol, en cas que n'inclogui (40 paraules màxim); resum (250 paraules màxim) en català o castellà i en anglès; les paraules clau (5 com a màxim) en català o castellà i en anglès, i el text principal, que respondrà a les normes de la secció a la qual es presenta.

El text principal s'enviarà com a arxiu adjunt de manera anonimitzada, suprimint qualsevol element que permeti directament o indirectament la identificació de l'autor o autora. Un cop s'hagi fet la valoració, en el moment en què es comuniqui l'acceptació per a la publicació de l'article, es demanarà l'enviament de la versió definitiva identificant l'autoria.

FIGURES I TAULES

Taules: es presentaran en el lloc del text que correspongui numerades segons l'ordre d'aparició. S'utilitzaran únicament per clarificar aspectes rellevants. Els títols o peus que acompanyin les taules n'han d'explicar el contingut i la font. Es presentaran sense colors, amb el format predefinit, línies senzilles i text en Arial.

Figures: es consideren figures les fotografies, els gràfics o les il·lustracions. Es presentaran en el lloc del text que correspongui numerades segons l'ordre d'aparició, s'identificaran amb el terme "Figura X". S'han de dissenyar amb un bon contrast, de manera que no perdin qualitat amb la reducció. En l'edició en paper seran publicades en blanc i negre. Les figures han de tenir la finalitat de clarificar de forma important el text i el seu nombre serà el mínim necessari.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

S'han de col·locar al final del text només les referències citades, seguint l'ordre alfabètic i d'acord amb les normes APA (7a edició, 2020) però amb la particularitat d'incloure el nom complet de l'autora o de l'autor (si es coneix) per visibilitzar el gènere amb què s'identifica. Optativament, també s'accepta posar els dos cognoms.

Llibre en paper: Cognoms, Nom complet. (any). *Títol: Subtítol* (# ed.). Editorial. En els casos d'autoria múltiple, s'han d'incloure tots els autors i les autores. Si són més de 20, es referencien els 19 primers noms i cognoms i l'últim precedit de punts suspensius. Cada nom i cognom se separa amb un punt i coma dels altres, tret de l'últim, que va precedit d'una coma i la conjunció "i".

Foucault, Michel. (1992). *Microfísica del poder* (3a ed.). La Piqueta.

Moreno Luzón, María Dolores; Peris Bonet, Fernando Juan, i González Cruz, Tomás Felix. (2000). *Gestión de la calidad y diseño de organizaciones*. Ed. Prestice Hall.

Autor corporatiu: Nom de la institució o organisme. (any). *Títol: Subtítol* (# ed.). Editorial.

Observatori del Treball i Model Productiu. (2017). *La situació de desigualtat salarial a Catalunya entre homes i dones*. Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. Generalitat de Catalunya.

Capítol de llibre: Cognoms, Nom complet de l'autor/a del capítol. (any). Títol de capítol: Subtítol. Dins Nom i Cognoms coordinador/a / editor/a literari/ària del llibre (Coord./Ed.), *Títol del llibre* (# ed., p. xx-xx). Editorial.

García Martínez, Estela Maria, i Báñez Tello, Tomasa. (2016). Tejiendo identidades profesionales. Un proceso creativo y transformador. Dins Gloria Londoño Monroy i José Luis Rodríguez Illera (Comps.), *Relatos Digitales en Educación Formal y Social* (p. 295-300). Universitat de Barcelona.

Llibre electrònic amb DOI: Cognoms, Nom complet. (any). *Títol*. Editor/lloc web. Adreça del DOI
Londoño Monroy, Gloria, i Rodríguez Illera, José Luis (Comps.). (2017). *Relatos Digitales en Educación Formal y Social*. Universitat de Barcelona. <https://doi.org/10.1344/105.000003160>

Llibre electrònic amb URL: Cognoms, Nom complet. (any). *Títol*. Editor/lloc web. Adreça URL
Londoño Monroy, Gloria, i Rodríguez Illera, José Luis (Comps.). (2017). *Relatos Digitales en Educación Formal y Social*. Universitat de Barcelona. <http://www.greav.net/descargas/Actas2016.pdf>

Article de revista en format físic: Cognoms, Nom complet. (any). Títol de l'article: Subtítol de l'article. *Títol de la revista: Subtítol, volum*(número), p-p.
Carabaza González, Julieta. (2013). Apropiación de las TIC: apuntes para su operacionalización. *Revista Prisma Social*, 9, 352-390.

Article de revista amb DOI: Cognoms, Nom complet. (any). Títol de l'article: Subtítol de l'article. *Títol de la revista: Subtítol, volum*(número), p-p. URL del DOI
Hernández-Echegaray, Arantxa. (2019). Reflexiones acerca de las oportunidades y dificultades de la fundamentación teórica y metodológica en el Trabajo Social. *Revista de Treball Social*, 215, 13-31. <https://10.32061/RTS2019.215.01>

Article de revista en línia: Cognoms, Nom complet. (any). Títol de l'article: Subtítol de l'article. *Títol de la revista: Subtítol, volum*(número), p-p. Editor/lloc web. Adreça URL

Deslauriers, Jean-Pierre, i Pérez Cosín, José Vicente. (2004). El reto del conocimiento en la práctica del Trabajo Social. *Cuadernos de Trabajo Social*, 17, 195-210. Universitat Complutense de Madrid. <http://revistas.ucm.es/index.php/CUTS/article/view/CUTS0404110195A>

Pàgina web: Autor/a personal o corporatiu. (any última actualització).

Títol de la pàgina. Editor/lloc web. Adreça URL

Fundación Dialnet. Universidad de la Rioja. (2018). *Dialnet*.

Fundación Dialnet. <http://dialnet.unirioja.es>

Simposis i conferències: Cognoms, Nom complet. (any). Títol de la ponència. Dins Nom complet i Cognoms (Ed. literari), *Títol del simposi o congrés* (p. xx-xx). Editorial.

Fernández i Barrera, Josefina. (2006). Trabajo Social con Familias y Mediación. Dins Cristina Escobar Pérez, Teodoro Andrés López i Gaspar Sánchez Majadas, (Coord.), *V Congreso Estatal de Estudiantes de Trabajo Social* (p. 17-30). Universitat de Salamanca.

Tesis: Cognoms, Nom complet. (any). *Títol de la tesi* (Tesi doctoral / Treball de Fi de Màster / Treball de Fi de Grau no publicat). Nom de la universitat.

Parra Ramajo, Belén. (2017). *El trabajo social de grupo en la actualidad* (Tesi doctoral no publicada). Universitat de Barcelona.

Tesis en línia: Cognoms, Nom complet. (any). *Títol de la tesi* (Tesi doctoral / Treball de Fi de Màster / Treball de Fi de Grau, Nom de la universitat). Adreça URL

Cardona Cardona, Josefa. (2012). *Definición del contexto de intervención en el trabajo social de casos* (Tesi doctoral, Universitat de les Illes Balears). <http://hdl.handle.net/10803/108691>

Vídeos: Cognoms, Nom complet. (any, mes dia). *Títol del vídeo.*

[Vídeo]. Lloc web. Adreça URL

Centeno Ortiz, Antonio, i de la Morena, Raúl. (2015, març 25).

Yes, We Fuck! [Vídeo]. Vimeo. <https://vimeo.com/123177395>

Pel·lícula: Cognoms, Nom complet del productor/a (Prod.), i Cognoms, Nom complet director/a (Dir.). (any). *Títol de la pel·lícula* [Tipus: DVD, Blu-ray, CHS, Sèrie de televisió, etc.]. Estudi, nom de la productora o distribuïdora. Adreça URL

Mase, Yasuhiro (Prod.) i Takita, Yojiro (Dir.). (2008). *Despedidas* [Pel·lícula]. Shochiku Company Limited.

Notícies de premsa: Cognoms, Nom complet. (any, mes dia). Títol de l'article. *Nom del diari*, p.

Farreras, Carina. (2019, març 19). Pacto de la comunidad educativa contra los guetos en las escuelas de Catalunya. *La Vanguardia*, p. 26

Notícies de premsa en línia: Cognoms, Nom complet. (any, mes dia).

Títol de l'article. *Nom del diari*. Recuperat data, de + adreça URL

Martínez Torres, Manuela Julia. (2015, febrer 16). Las comunidades de propietarios se blindan ante Hacienda. *El País*. Recuperat 21 gener 2021, de http://economia.elpais.com/economia/2015/02/16/vivienda/1424085674_934021.html

Llei/ordre/decret: Títol de la regulació, Nom publicació oficial, núm. publicació, secció publicació (any publicació).

Llei 14/2011, d'1 de juny, de la Ciència, la Tecnologia i la Innovació. BOE núm. 131 § 9617 (2011).

Aquestes referències s'han adaptat de les normes APA (7a edició, 2020). Per a altres tipus de documents, consulteu la pàgina web <https://apastyle.apa.org>.

CITACIONS EN EL TEXT

Citacions no textuales o indirectes: Reprodueixen la idea o el concepte, però reformulen les paraules a l'hora de redactar el treball. Cal fer constar els cognoms dels autors o autores i l'any. Exemples:

· 1 autor/a:

Les dades recollides pels equips d'intervenció social a l'espai públic de l'Ajuntament de Barcelona de l'última dècada ja apuntaven cap a un increment de la proporció de les persones que alternaven la pernoctació al carrer amb solucions residencials precàries (Sales, 2019).

· 2 autors/es:

Les teories del desistiment del delictes sostenen la necessitat d'un suport i acompanyament a les persones internes durant el procés penal i postpenal, que s'aglutinin al voltant de tres eixos: laboral, personal i social (Cid Moliné i Martí Olivé, 2011).

· 3 o més autors/es:

En aquest sentit, Bern-Klug et al. (2001) identifiquen els rols que tenen els treballadors socials en el suport al final de la vida: (...)

· Autor corporatiu amb acrònim:

L'any 2017, a Berlín es van comptabilitzar fins a 30.000 persones allotjades en albergs d'estada limitada, 10.000 mes que l'any anterior (FEANTSA, 2018).

- Autor corporatiu sense acrònim:

A Madrid, entre el 2017 i el 2019 es va passar de 2.059 persones comptabilitzades dormint al carrer o en allotjaments temporals en una nit a 2.772 (Ajuntament de Madrid, 2018).

Citacions literals o textuais: Reprodueixen exactament les paraules de l'obra. Cal fer constar els cognoms dels autors o autores, l'any i el número de pàgina. Exemples:

- Citació de fins a 40 paraules en una pàgina:

En relació amb la participació democràtica, Martínez Navarro (1990) assenyala, d'una banda, que “la participació és un requisit metodològic en treball social, perquè treball social i democràcia coincideixen en el seu valor bàsic: la llibertat fonamental de l'ésser humà per ser protagonista de la seva vida” (p. 69) i, de l'altra (...)

- Citació de fins a 40 paraules entre dues pàgines:

(...) com ho esmenta Palacios (2020), que explicita la dificultat d'unificar la lectura de família per la seva diversitat atès que la seva comprensió té “(...) una porositat que conté la interpretació i construcció social de marcs de referència, pràctiques i discursos entorn de la sexualitat, la procreació, la con-vivència, la supervivència i la co-residència en aquest temps social” (p. 31-32).

- Citació de més de 40 paraules:

L'activitat de suport a les famílies de les experiències europees contrasta amb la situació a Catalunya, on la majoria d'entitats descriuen que:

la seva relació amb les famílies s'origina quan ho sol·liciten les pròpies persones empresonades a qui atenen i aborden problemàtiques de tipus pràctic com la impossibilitat de desplaçar-se als centres per realitzar les visites o els problemes d'interpretació de les condemnes (Ibáñez Roig i Pedrosa Bou, 2017, p. 19).

Citacions de citacions: Es reproduïx una citació a la qual no s'ha tingut accés directe a l'original. La citació ha de contenir l'expressió “citada per”. Exemple:

“la societat civil ha d'organitzar-se en diferents instàncies per identificar, construir i canviar espais per a la pràctica de la democràcia participativa” (De Souza i Vega, 2001, p. 44, citat per Samperio i Bracaglioli, 2004, p. 7-8).

Els autors i les autores rebran 2 exemplars en paper del número de la revista on es publicui el seu treball.

L'RTS no cobra quotes per la publicació dels articles.

El Consell de Redacció de l'RTS no es fa responsable de l'autenticitat dels treballs publicats ni de la seva credibilitat. Les opinions expressades en els articles són responsabilitat dels autors i les autores i l'RTS no s'hi identifica necessàriament.

LLISTA DE COMPROVACIÓ PRÈVIA A L'ENVIAMENT D'ARTICLES

Els autors i les autores hauran de comprovar que els articles compleixen els requisits que es mostren a continuació; en cas de no complir-los, els treballs els seran retornats.

1. El cos de l'article s'ha anonimitzat: no inclou l'autoria ni la filiació i s'ha suprimit qualsevol element que pogués permetre de manera directa o indirecta la identificació de l'autor o l'autora. S'ha confirmat que s'ha utilitzat el terme "autor" o "autora" per indicar les referències al seu propi treball.
2. El manuscrit s'envia en format .docx o RTF, incloses les referències bibliogràfiques, taules i figures.
3. Les referències bibliogràfiques inclouen el DOI o la direcció URL, segons correspongui, en tots els casos possibles.
4. El text es presenta en lletra Arial cos 12; interlineat 1,5; marges 3 cm. Les citacions literals es transcriuran en Arial 11, interlineat 1,5 i marges 4 cm.
5. S'inclou el títol complet (40 paraules com a màxim) en castellà o català i en anglès; un breu resum (250 paraules com a màxim) en castellà o català i en anglès, i les paraules clau (5 com a màxim) en castellà o català i en anglès.
6. Les figures i taules són al lloc del text que els correspon, amb numeració correlativa, el títol i la font. Es presentaran sense colors, amb el format predefinit, línies senzilles i text en Arial.
7. Es declaren beques o suport financer i la seva procedència, si escau.
8. Es manifesta que el treball compleix amb els requisits ètics d'investigació.
9. El manuscrit respon a les especificacions de la secció a la qual es dirigeix.
10. S'han revisat les referències bibliogràfiques i s'ajusten a l'estil i el format de l'adaptació de les normes APA exigides per la revista.

COMPROMÍS ÈTIC DE L'RTS

L'RTS es compromet a adoptar i promoure les bones pràctiques i els principis ètics orientadors de les publicacions científiques. Per aquest motiu es guiarà per les orientacions del codi de conducta de COPE (Committee on Publication Ethic), que es pot consultar a <https://publicationethics.org>

L'RTS assumeix els següents compromisos ètics:

- Incorporar la transparència com un dels principis clau en la gestió de la revista.
- Comunicar els objectius i funcionament de l'RTS a les persones lectores i possibles autores mitjançant la pàgina web de la revista.
- Explicar de manera clara les normes de presentació d'articles. Es facilitarà una llista de comprovació per ajudar a la confirmació del compliment de tots els requisits de presentació.
- Promoure l'atribució d'autoria apropiada incorporant tots els autors i les autores en les comunicacions que es realitzin des de l'RTS.
- Basar la decisió d'acceptar o no un treball per a la seva publicació únicament en el document presentat, valorant, entre altres aspectes, la rellevància del tema, l'originalitat i la claredat.
- Indicar a l'equip revisor dels articles presentats l'encàrrec, amb concreció, incorporant les recomanacions de la COPE:

Realitzar revisions objectives.

Evitar crítiques personals als autors i les autores.

Argumentar les valoracions amb referències, si és necessari.

Declarar qualsevol conflicte d'interessos com, per exemple i no exclusivament, que el revisor o la revisora tingui coneixement previ de l'enviament a la revista, hagi col·laborat recentment amb alguna de les persones autores o pertanyi a la mateixa institució.

Desistir de revisar els manuscrits en els quals tingui un interès competitiu per la temàtica tractada, l'autoria o la institució que presenta l'article.

Respectar la confidencialitat del material que se'ls facilita. No podran discutir un document inèdit amb col·legues o utilitzar la informació en un treball propi.

Vetllar perquè l'article valorat compleixi aspectes ètics com: l'originalitat de l'escrit, la declaració de l'autoria de no tenir conflictes d'interessos, i la confirmació que el tema investigat, la metodologia emprada i els resultats presentats

s'ajusten als principis de no discriminació i respecte a la dignitat.

Procurar la cita adequada de l'autoria d'obres, models d'intervenció o qualsevol altre aportació reconeguda, així com la identificació de plagis.

Confirmar que l'article es respectuós amb els principis de confidencialitat i secret professional, així com amb l'obtenció de les autoritzacions necessàries.

- En cas que s'identifiqui mala pràctica per part d'alguna de les persones que formen part de l'equip de revisió d'articles, aquesta serà retirada de la base de dades de revisors de l'RTS.
- Les revisions d'articles es faran mitjançant el mètode de revisió per parells a doble cec. L'equip de redacció es compromet a posar els mitjans necessaris per garantir la confidencialitat en el procés de valoració, tant cap als revisors i les revisores com cap a les persones autores. També vetllarà per l'agilitat d'aquest procés evitant demores innecessàries que puguin perjudicar aquestes últimes.
- En cas que algun membre de l'equip de redacció presenti un article a l'RTS per a la seva publicació, s'assumeix el compromís que se seguiran els mateixos procediments de valoració, revisió per parells de doble cec, com en qualsevol altre treball presentat. En cas que l'article d'un membre de l'equip de redacció de l'RTS sigui publicat es farà constar en una nota el procés seguit per a la seva selecció.
- En cas d'incorporar publicitat a la publicació, l'equip de redacció es compromet a mantenir la qualitat de la revista sense que les consideracions comercials afectin les decisions editorials.
- Finalment, assumim que la relació de l'RTS amb la Junta de Govern del Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya es basa en el principi d'independència editorial.

NOTES

Recepció d'articles

L'RTS manté oberta de manera permanent la recepció d'articles.
Segons recull l'apartat "Sistema d'enviament d'articles"
(vegeu la pàgina 119), es poden fer arribar
a través de www.revistarts.com.



La marca de la
gestión forestal
responsable



www.tscat.cat

Amb la col·laboració de



**Diputació
Barcelona**



**Generalitat de Catalunya
Departament
de Drets Socials**